

Nordisk tidsskrift for kultur- og samfundsvidenskab

PRAKTISKE GRUNDE

Tema:
Mit møde med Bourdieu

J. Arnholz
D. Broady
S. Callewaert
K. Esmark
M. Flemmen
L. Gilliam
E. Gulløv
O. Hammerslev
C. S. Hansen
G. S. Harrits
J. Hjellbrekke
K. Larsen
I. Lidegran
M. R. Madsen
A. Mathiesen
M. D. Munk
M. Palme
K. A. Petersen
A. Prieur
J. P. Roos
L. Rosenlund
C. Sestoft
C. C. Ydhag

17. årgang

2023 : 1

Tema

Mit møde med Bourdieu

Mit møde med Bourdieu – en introduktion	5
<i>Carsten Sestoft, Kim Esmark, Kristian Larsen</i>	
Tabt og fundet i oversættelsens gang	9
<i>Annick Prieur</i>	
A Bourdieusan CV from the Fringe of the Field	19
<i>Lennart Rosenlund</i>	
En nomade på erkendelsesrejse gennem mødet med Bourdieu	35
<i>Martin D. Munk</i>	
Mit møde med Bourdieu	43
<i>Jens Arnholz (43)</i>	
<i>Donald Broady (45)</i>	
<i>Staf Callewaert † (53)</i>	
<i>Kim Esmark (59)</i>	
<i>Magne Flemmen (65)</i>	
<i>Laura Gilliam (69)</i>	
<i>Eva Gulløv (71)</i>	
<i>Ole Hammerslev (73)</i>	
<i>Christian Sandbjerg Hansen (77)</i>	
<i>Gitte Sommer Harrits (81)</i>	
<i>Johannes Hjellbrekke (83)</i>	
<i>Kristian Larsen (85)</i>	
<i>Ida Lidegran (89)</i>	
<i>Mikael Rask Madsen (91)</i>	
<i>Anders Mathiesen (93)</i>	
<i>Mikael Palme (97)</i>	
<i>Karin Anna Petersen (103)</i>	
<i>J. P. Roos (117)</i>	
<i>Carsten Sestoft (119)</i>	
<i>Carina Carlhed Ydhag (123)</i>	
Komparativ og kollektiv socioanalyse	133
<i>Anmeldelse af Carsten Sestoft</i>	

Praktiske Grunde udgives af foreningen *Hexis • Nordisk forum for kultur- og samfundsvidenskab* og er et tværfagligt internordisk forum for analyse af sociale og kulturelle praksisformer, deres sociale genese, strukturelle betingelser, virkemåder og relation til magt- og dominansforhold.

Praktiske Grunde er til for at fremme den kritiske dialog mellem de mange forskellige forskere og studerende, der på forskellige måder og i forskellige sammenhænge arbejder med inspiration fra den franske sociolog Pierre Bourdieu og beslægtede forskere. Tidsskriftet redigeres således med afsæt i følgende basale videnskabelige grundantagelser:

- videnskabelig viden har både en teoretisk og en empirisk dimension
- det videnskabelige objekt er konstrueret gennem et brud med førstehåndsforståelsen
- at tænke i relationer giver bedre virkeligheds-modeller end at tænke den i substanser
- virkeligheden er historisk og fortiden virker i nutiden, både kollektivt og individuelt

Praktiske Grunde redigeres af et tværfagligt redaktionspanel og bringer originale fagfællebedømte forskningsartikler, oversættelser af centrale fremmedsprogede tekster og anmeldelser. Praktiske grunde publicerer på dansk, svensk, norsk og engelsk.

Redaktion

Redaktør: Kim Esmark. Redaktionspanel: Carsten Sestoft, Kristian Larsen, Christian Sandbjerg Hansen, Marte Feiring, Benedicte Bernstorff, Mumiah Rasmusen, Katrine Vraa Justenborg, Jakob Skjøtt-Larsen.

Vejledning til forfattere

Manuskripter til *Praktiske Grunde* indsendes elektronisk til praktiskegrunde@hexis.dk eller en af redaktørerne som vedhæftet fil i Word-format. Manuskripter kan udfærdiges og publiceres på dansk, norsk, svensk og engelsk. Efter fagfællevurdering indsendes et rettet og korrekturlæst manuskript som vedhæftet Word-fil.

Med artiklen skal følge: engelsk abstract (max. 150 ord, husk engelsk titel), 5-8 keywords på engelsk, forfatteroplysninger: navn, akademisk titel og/eller ansættelsessted, evt. e-mail.

Om opsætning, citater, henvisninger osv., læs og følg nøje vejledningen på:

<http://praktiskegrunde.dk/forfattervejledning.html>

Mit møde med Bourdieu – en introduktion

Carsten Sestoft, Kim Esmark og Kristian Larsen

I 2020 fyldte foreningen Hexis 20 år. Det markerede vi på Praktiske Grunde med tema-nummeret *Bourdieu efter Bourdieu* (2021: 1), hvori danske, svenske og norske forskere skitserede nogle af de måder, centrale bourdieuske begreber, metoder og spørgsmål anvendes og udvikles i Norden lige nu, godt to årtier efter Bourdieus død i 2002. Bagefter fik redaktionen den idé at følge tema-nummeret op med en uformel rundspørge blandt Bourdieu-inspirerede forskere om, hvordan de egentlig var stødt på Bourdieu og hvad der gjorde, at de blev tiltrukket af hans arbejde. Det blev til 5 raske spørgsmål:

- (1) Hvornår stødte du første gang på Bourdieu og hvad var det for tekster, forelæsninger, møder som skabte den introduktion?
- (2) Hvad var det på daværende tidspunkt du fandt interessant og gav dig en opmærksomhed på Bourdieu?
- (3) Hvilke dele af Bourdieus værk har du særligt været inspireret af og trukket på?
- (4) Hvordan har Bourdieuforskningen ændret sig for din egen del eller for dit forskningsområde gennem den tid du har været virksom?
- (5) Hvilken Bourdieutekst vil du mene, at alle burde læse?

Det var aldrig tanken, at den lille enquete skulle være 'dækkende' eller 'repræsentativ' i nogen forstand. En bred historisk analyse af Bourdieu-receptionen i Norden ville være et uhyre interessant fremtidigt projekt, men her sendte vi blot spørgsmålene ud til dels 'de ældre', dvs. dem der tilbage i 1970erne og '80erne opdagede Bourdieu og første gang importerede ham til Norden, dels et begrænset udsnit af forskere fra de følgende generationer, hvor sigtet primært var at indfange en vis spredning i alder, køn, faglighed, institutionel tilknytning og national baggrund.

Folk har jo travlt, men svarede ikke desto mindre med stor velvillighed. Mere end 20 svar kom tilbage, nogle helt korte, andre længere, nogle tæt på spørgsmålene, andre i friere form, nogle ligefrem udviklet til egentlige essays. Det sidste gælder bl.a. Lennart Rosenlund og Donald Broady, nøglefigurer i første generation. En anden respondent, Annick Prieur, havde allerede adresseret enquetens spørgsmål i en artikel i det italienske tidsskrift *Sociologia e ricerca sociale*, som i 2021

havde et lignende tema, og valgte derfor at oversætte denne artikel til Praktiske Grunde – hele tidsskriftet anmeldes desuden af Carsten Sestoft i en slags reflekterende efterord til vores enquete.

En af de vigtigste opdagere og formidlere af Bourdieu i Norden var naturligvis Staf Callewaert. Staf nåede ikke at svare på vores rundspørge, før han gik bort 13. maj 2023, 90 år gammel. Da vi imidlertid syntes det ville være en åbenlys mangel ikke på en eller anden måde at have hans stemme med her, og da Staf i interviews og artikler har fortalt om sit møde med og vej ind i Bourdieus tekster og arbejder, har vi forsøgt at lave en citatmontage, som svarer på nogle af spørgsmålene. Det vægtigste vidnesbyrd om Stafs betydning for 'mødet med Bourdieu' er dog måske de mange andre indkomne svar, hvori forfatterne – ofte med stor veneration – udpeger Staf som den, der førte dem ind i Bourdieus univers.

Enquetens metodisk set ret improviserede karakter gør det svært at sammenfatte svarene på nogen systematisk facon. Derfor har vi – med forfatterens venlige samtykke – valgt at bringe alle svarene in extenso og overlade det til læserne selv at gå på opdagelse i materialet. Her skal vi derfor bare signalere nogle enkelte iagttagelser til videre inspiration for læsningen.

Mødet med Bourdieu var især i den første generation og lige efter ofte helt konkret, dvs det skete i Paris, *face à face* med Bourdieu selv. Der berettes nærmest enslydende om Bourdieus store generøsitet, og Donald Broady overvejer, om dette måske også var et bevidst valg: Bourdieu vidste hvordan felter fungerer og han foretrak derfor at bruge tid på yngre, endnu ikke etablerede forskere fremfor på socialt velpositionerede professorer – om 10-20 år ville de første nemlig komme til at indtage betydningsfulde positioner i sociologiens felt rundt omkring – bl.a. i Norden – og her fungere som Bourdieus allierede i kampen for at omstøbe feltet. "Vi blev apostle", skriver Donald Broady. Med fx miljøet i Uppsala grundlagdes en "svensk filial indenfor den multinationale Bourdieu-koncern," der – jf. en række andre enquete-svar – viste sig at have blivende og fraktal effekt.

For de fleste var mødet med Bourdieu dog et møde med hans tekster – ofte på et lidt tilfældigt tip af medstuderende eller kolleger eller fordi Bourdieu indgik i et bestemt undervisningspensum. Flere beskriver det første møde som en form for aha-oplevelse. Man sad fast i et fagligt blindspor, følte sig "hjemløs" eller baksede med teoretiske og metodiske problemer, som traditionen på ens felt ikke syntes at kunne løse – og her var der så et tilbud om at tænke på en overraskende anden måde. Men i mange tilfælde samtidig en måde der havde en slags *Familienähnlichkeit* med noget man havde strejft på vejen hidtil. Tilrækningen var ikke uforklarlig magi; flere af forfatterne beskriver, at de på en måde var *disponeret* for at drages mod Bourdieus værk, når først de havde mødt det. Med en parafrase af Bourdieus ofte benyttede Marx-parafrase: Man tilegnede sig Bourdieu, men samtidig tilegnede Bourdieu sig én. For nogle motiverede det ligefrem til at skifte disciplin fra fx litteraturvidenskab (Donald Broady, Mikael Palme), jura (Ole Hammerslev) eller naturvidenskab (Ida Lidgran) til sociologi.

Det er interessant at se i enquete-svarene, at de faglige miljøer i Norden, hvor man i 1980/90erne kunne møde Bourdieus tekster og hvor man var begyndt at undervise i Bourdieu, faktisk ikke nødvendigvis kendte til hinandens eksistens. Eva Gulløv fx stødte på Bourdieu på antropologi og forklarer, at hun blev meget forbløffet, da hun – efter at have læst hos Bourdieu i Paris – blev opmærksom på miljøet omkring Staf Callewaert og hele den professionsinteresserede brug af Bourdieu. Tilsvarende fortæller Jens Arnholz, der blev introduceret til Bourdieu via Anders Mathiesen på socialvidenskab på RUC: "Senere stødte jeg så ind i Hexis og det Bourdieu-miljø som var udsprunget omkring Staf Callewaert. Det var interessant at opleve, hvordan det, vi på RUC læste som en engageret og samfundskritisk sociolog, på KUA blev læst som en fortaler for videnskabelig autonomi og modstand imod politisering. Det krævede at jeg fik en dybere forståelse af Bourdieu for at forstå, at de to synspunkter ikke var gensidigt uforenelige."

I forhold til spørgsmål 4 reflekterer flere over det faktum, at Bourdieu siden de mødte ham og/eller hans værk på godt og ondt er gået fra at være avantgarde til at være en slags mainstream

(Mikael Rask Madsens ord). Populariseringen og spredningen af Bourdieus tanker og begreber er selvsagt en landvinding, når man nu mener, at det faktisk er en bedre sociologi, men det Donald Broady kalder "masseeksporten" medfører også en form for "afmatning" (Christian Sandbjerg Hansens udtryk). I mange tilfælde fortsætter folk egentlig med at lave det, de hele tiden har lavet, bare med nye begrebslige etiketter på. Der er også det aspekt, som Jens Arnholz peger på, nemlig at den dybe og systematiske form for forskning, som det Bourdieuske perspektiv lægger op til, bare ikke har særlig gode betingelser i dag (ekstern finansiering, korte projektansættelser, m.v.).

Flere af svarene berører forfatterens sociale baggrund. Det er selvfølgelig ikke så mærkeligt, når det handler om universitetsuddannedes møde med et sociologisk værk, som også handler om refleksivitet, og som i bøgerne fra 1960erne (*Les Héritiers* og *Reproduktionen*) har påvist, hvordan uddannelse reproducerer de eksisterende klasserelationer på en ny måde. Det er svært ikke at reflektere over mødet gennem en socioanalyse for at forsøge at forstå, hvordan det, man kommer fra, mødes med universitetets symbolske magt. I den forstand kan socioanalysen, som flere af svarene peger på, fungere som et alternativ til rent psykologiske forståelser og måske ligefrem som en slags 'selvforsvarsteknik'. De konkrete måder, hvorpå spørgsmålet om social baggrund berøres, er imidlertid mangfoldige og tankevækkende.

Ole Hammerslev skriver fx, at han kommer fra et arbejderklassehjem, og benytter lejligheden til at reflektere over, hvordan han som retssociolog var socialt langt fra sine genstande – retssystemets genese og dommerstandens reproduktion – men også via sit sociologiske arbejde bevægede sig længere væk fra sin familiebaggrund. Hvor det sidste udtrykker den sociale erfaring for de fleste, der som de første i familien kommer på universitetet, er det sjældent, at man hører om den sociale forandring i forholdet til genstanden: Efterhånden som forskersubjektet selv stiger op i det sociale hierarki, ændres relationen til genstanden og bliver potentielt mere præget af kapitalstrukturen (den relative vægt af økonomisk og kulturel kapital) end af kapitalvolumen.

Kim Esmark skriver tilsvarende om, at han, der var den første med studentereksamen i sin familie fandt "en hjælp til at forstå sine egne oplevelser: af socialt ubehag i universitetsverdenen, af ambivalente følelser forbundet med at uddanne sig væk fra det miljø (sprog, vaner, smag, osv.), der var ens udgangspunkt." Samtidig disponerede hans baggrund ham for at vælge det samfundskritiske RUC frem for det mere konservative KU, en forskel som på historiefaget var dubleret af forskellen mellem RUC's åbenhed over for alternativer (Weber og Annales-skolen i stedet for marxisme, osv.) og KU's mere konservative tro på, at historie var national, ateoretisk og politisk-økonomisk.

Lennart Rosenlund, der var den første med en universitetsgrad i familien, valgte som sven-sker en marginal norsk institution, Högskolen i Stavanger. Han formulerer det sådan, at det interessante sociologiske spørgsmål ikke kun er, hvorfor han valgte denne institution, men nok så meget hvorfor han blev der. Givet hvor fremragende hans analyser af klasse og livsstil i Stavanger er, er det et godt spørgsmål.

Forfattere fra andre socialklasser er også repræsenteret i vores survey. Mikael Palme skriver således, at han kommer fra den øvre middelklasse. Han begyndte at læse Bourdieu i midten af 1970erne. Det var dengang næppe muligt, hvis man ikke kunne fransk, fordi der var så få oversættelser. Og da fransk i Sverige som i Danmark var et sprog med overklassekonnotationer, var sandsynligheden for at læse Bourdieu dengang større for folk højt i det sociale hierarki.

Blandt pionererne i Norden var dog også folk, som kunne fransk af andre grunde, fx Staf Callewaert og Annick Prieur. Det giver i denne sammenhæng god mening, at Lennart Rosenlund lakonisk noterer, at han ikke læste fransk dengang (i 1970erne og 1980erne), men læste *Distinction* i 1985, et år efter, at den engelske oversættelse udkom. Man ser således, at receptionen af Bourdieu i Norden ikke blot varierer efter klasse, men at betydningen af klasse også varierer efter historien – især oversættelses- og receptionshistorien, men også Bourdieu-gruppens historie.

Svarene på spørgsmål 2 og 3, nemlig hvad man fandt interessant oprindeligt og hvad man har været inspireret og tiltrukket af, er svære at sammenfatte. Flere svarer, at de er inspirerede af, hvad man måske kunne sammenfatte som metoder og tankefigurer, fx epistemologisk brud, relationel tænkning, geometrisk dataanalyse eller praksistænkning. Andre finder Bourdieus bidrag til analyser af kendte genstande som klasse, stat eller uddannelse særligt vigtige. For atter andre hjælper Bourdieu med at komme ud over velkendte intellektuelle problemer som aktør/struktur, teori/empiri, engagement og autonomi i videnskab, tekst og kontekst eller kvantitativ versus kvalitativ forskning.

Magne Flemmen bemærker i den forbindelse, at spørgsmålet, om Bourdieu løser aktør/struktur-problemet er lidt ved siden af, fordi det er uklart, hvad en løsning skulle være, men at Bourdieu er god til at udvikle begreber og redskaber, som gør det muligt at tænke konkret og praktisk om empiriske spørgsmål. Laura Gilliam formulerer tilsvarende, at *Outline of a Theory in Practice* for hende "satte ord på de forbindelser mellem erfaringer, forståelser, positioner og social kontekst, som antropologiske studier viser igen og igen". Det frapperende ved Bourdieu kunne således være hans evne til at formulere og dermed ordne komplicerede relationer mellem observationer på mange forskellige niveauer. Det er igen lidt det samme, som Annick Prieur siger, nemlig at Bourdieus antropologiske observationer af den skjulte, symbolske dominans taler endnu mere til hende end den geometriske dataanalyse, fx hans intuition for at kondensere en mangefacetteret analyse af kirkens forhold til økonomi i observationen af biskoppernes forlegne latter, når de taler om kirkens fornægtede økonomiske virkelighed.

Måske er det besnærende ved Bourdieu hans evne til at knytte dimensioner, som normalt kun ses af enkeltvidenskaber eller specifikke sociologiske skoler, til hinanden i sammenhængende forklaringsmodeller. Man kunne f.eks. nævne hans refleksive indsigter i aspekter af forskningsprocessen (mest spektakulært kritikken af det skolastiske synspunkt) som en empirisk og teoretisk metarefleksion, som er mere praktisk end teoretisk orienteret; det er den epistemologiske årvågenhed, som kun har en plads i empirisk arbejde. Og man kunne også nævne hans evne til at holde indre og ydre perspektiver på en genstand sammen på måder, hvor de ikke modsiger hinanden, men bidrager til en bedre og mere sammensat forståelse af strukturer, baner, liv og deres rammer.

Læren af dette er måske, at Bourdieus ideer, metoder og værker skal reaktiveres i konkrete forskningsprojekter for fortsat at være relevante. Det er en banalitet – hvad ellers? Men måske skal man skelne skarperne mellem den innovative Bourdieu, som kombinerede arbejds måder fra mange discipliner, og den dogmatiske Bourdieu, som havde fastlagt et komplet program for, hvordan forskningsprojekter skulle udføres, som – ud over at tage modet fra forskere ved deres enorme arbejdsbyrde – også er i fare for at føre til en rutinisering, som forhindrer innovation. Hvor grænsen går mellem Bourdieu-inspiration og forskningsarbejder, der er kommet så langt væk fra den oprindelige impuls til at spørge til alle dele af processen, at den modsiger Bourdieus arbejder, er så et konkret empirisk spørgsmål.

Og hvilken Bourdieu-tekst (spørgsmål 5) mener forfatterne så, at alle burde læse? Ja, i svar materialet udpeges mere end 25 forskellige tekster, både monografier og artikler, både klassikere og mindre kendte titler. Topscoreren er – måske ikke overraskende – *Distinction*, der nævnes i 15 svar. Til gengæld er det *Outline of a theory of practice* (i sine forskellige versioner), der får flest stemmer på tværs af de repræsenterede fagligheder: Bogen om praksisteorien er ifølge vores uformelle enquete et must-read, uanset om man kommer fra sociologi, antropologi, litteraturvidenskab, jura, historie, pædagogik eller sundheds- og sygeplejeforskning.

Tabt og fundet i oversættelsens gang

Annick Prieur

Professor i sociologi, AAU

”[Anerkendelsen af legitimt sprog] er aldrig tydeligere end i alle de rettelser, både de som foretages *ad hoc* og de varige, som dominerede sprogbrugere bevidst eller ubevidst udsætter deres stigmatiserede udtale, syntaks og diktation for (og hvor forskellige former for eufemismer involveres), når de desperat stræber efter korrekthed, eller i den forvirring, der efterlader dem ’uden mål og mæle’, ’uden ord’, ’med bunden tunge’, som om de pludselig var blevet frataget deres eget sprog.” (Bourdieu 1991, s. 52)

Første møder

Det var Dag Østerberg, professor i sociologi ved Universitetet i Oslo, jeg først hørte omtale Bourdieu, og det var i en forelæsning om nyere fransk sociologi og filosofi, sandsynligvis i 1984. For os studerende var Østerberg åbningen mod europæiske traditioner på et sociologistudium, der var tungt domineret af den amerikanske tradition (jf. Østerberg 1988). Jeg mener Østerberg dengang fremhævede Bourdieus analyser af uddannelse og reproduktion af uligheder, og det var formentligt første gang, jeg stødte på begrebet kulturel kapital. Jeg husker også min professor i kriminologi, Nils Christie, der viste mig en avisartikel af eller om Bourdieu, måske et års tid senere. Det var første gang, jeg så et foto af Bourdieu, og jeg husker, at vi kommenterede hans *movie star looks*.

Første gang jeg selv så Bourdieu, var omkring 1990, hvor jeg overværede et par af hans forelæsninger på Collège de France. Elina Almasy, der dengang fungerede som en slags *chargée de liaisons* for norske samfundsforskere i Paris, introducerede mig til ham bagefter. Jeg havde netop oversat en kort artikel af ham til det norske tidsskrift *Sociologi i dag* (Bourdieu 1990). Teksten, der handlede om den sociale opfattelse af kroppen, var blevet udgivet i Bourdieus tidsskrift *Actes de la recherche en sciences sociales* (Bourdieu 1977). Den skitserede en refleksion om kroppen, som han senere udvidede i *La Distinction* (Bourdieu 1979). Der var ikke mange sider, men de var tæt-skrevne, meget svære at læse og at forstå, og endnu sværere at oversætte til norsk, da norsk sprog

ikke så godt kan rumme de komplekse sætningsstrukturer, der er typiske for Bourdieus skrivestil. Jeg har senere oversat flere tekster af Bourdieu, og en fransk kollega, hvis navn jeg ikke vil nævne, sagde til mig, at det måtte være en meget vanskelig opgave, da jeg jo først blev nødt til at oversætte teksten til fransk.

Oversættelse er en særligt dyb måde at tilegne sig en tekst på. Oversættelse indebærer en meget langsom læsning, da man ikke, som når man læser, godt kan rykke videre efter en tilnærmelsesvis forståelse af teksten: Hvert enkelt ord skal give mening. Hvis forfatteren mangler præcision, kan en almindelig læser måske alligevel få hovedpointen, men en oversætter har det svært. Bourdieus stil er vanskelig på grund af kompleksiteten, men ikke på grund af manglende præcision. Jeg fortalte ham engang, at selvom jeg kunne finde hans tekster svære at forstå, var det på grund af denne kompleksitet, men ikke manglende klarhed. Han lyste op, da jeg sagde dette til ham, og fortalte mig, at han altid undgik at bruge metaforer af hensyn til klarheden.

Det var først bagefter, jeg indså, at jeg skulle have spurgt ham, hvad kulturel kapital nu var, hvis det ikke var en metafor. Jeg er ikke den hurtigste. Den langsomme takt i oversættelsen passer mig godt. Når jeg tilegner mig en tekst på denne måde, tilegner den sig mig også.

Sprog er afgørende for mine affiniteter med Bourdieu. Hvis han havde skrevet på et andet sprog end fransk, og om et anden samfund end det franske, ville hans tekster ikke have betydet det samme for mig. Fransk er noget af mig selv, som jeg har mistet, og altid har forsøgt at finde igen.

Porte-à-faux

Under læsning af Bourdieu (se f.eks. Bourdieu 2004, s. 74 og 76) lærte jeg, at der er et fransk begreb for min relation til Frankrig og til det franske sprog: *porte-à-faux*. Oversat til murerfagligt dansk hedder det vistnok "udkræning", hvilket betegner en bygningsdel, der stikker ud og kun er understøttet i den ene ende. I fransk dagligtale henviser udtrykket til den manglende stabilitet, der følger af kun at være delvist understøttet. Når Bourdieu anvender begrebet, henviser det gerne til mennesker med en historik med social mobilitet eller med forældre med meget forskellige sociale baggrunde, hvilket kan føre til en *porte-à-faux*-position eller en splittet habitus (*habitus clivé*, ibid. s. 127). En følge af at være i denne position kan være en øget bevidsthed om, hvad der gerne tages for givet af dem, der aldrig har oplevet, at det kunne være anderledes. I *Méditations pascaliennes* skriver Bourdieu, at mens dem, der er på deres sociale plads, lettere kan stole på deres dispositioner, har dem, der er i en *porte-à-faux*-position, f.eks. på grund af social mobilitet, "større chance for at bringe til deres bevidsthed, hvad andre mennesker tager for givet, da de er tvunget til at overvåge sig selv og bevidst korrigerer de umiddelbare tilbøjeligheder, som de har med sig fra en habitus, der frembringer handlinger, der er dårligt tilpassede eller malplacerede i situationen" (Bourdieu 1997, s. 93, egen oversættelse).

Jeg er fransk statsborger. Jeg har et fransk navn. Jeg er født i Frankrig med en fransk far. Alligevel er jeg ikke fransk. Min far døde, før han kunne overføre fransk sprog og kultur til mig. Jeg var et år gammel, da vi flyttede til Norge, hvor jeg voksede op med min norske mor. Jeg lærte aldrig fransk i skolen, men kun i sommerferierne med min franske familie. Jeg lærte senere og på egen hånd at læse og skrive fransk.

For en sprogekspert er der spor af min personlige historie i mit sprog. Fransk var kortvarigt mit første sprog, men jeg mistede det. Jeg har lært (fra min mor, der underviste i sprog), at når man flytter fra en zone med et hårdt R til et blødt R eller omvendt, vinder det bløde. Jeg beholdt mit franske R samt en flad tone i modsætning til det hårde R og den syngende tone, der er så karakteristisk for den norske dialekt, der tales i Oslo. Mit franske har en lidt fremmed, men noget

ubestemmelig accent. Mens de fleste begår enkelte fejl, også når de taler deres eget modersmål, er mine fejl på fransk hyppigere og mærkeligere. Nogle gange hører jeg dem, og det føles som om jeg afslører mig selv.

Første gang jeg var i et køkken med engelsktalende kolleger, indså jeg, at selvom jeg var fuldt ud i stand til at diskutere akademiske tekster med dem, kunne jeg ikke spørge efter ting, som en ordbog fortæller mig, hedder en *peeler* eller en *ladle*. På fransk har jeg det modsatte problem. Selvom mit hverdagsordforråd er rigt, mangler jeg altid selvtillid i mere formelle indstillinger, hvor krop og stemme "forråder mig", som Bourdieu udtrykte det, da han skrev om den småborgerlige erfaring af den sociale verden (Bourdieu 1977, s. 52, min egen oversættelse): "(...) skyheden, pinligheden, ubehaget hos den, der føler sig forrådt af sin krop og sprog, betragter andre på en måde udefra, med de andres øjne, overvåger sig selv, korrigerer sig selv (...)".

At arbejde med Bourdieus tekster fungerede som adgang til det akademiske franske sprog for mig. Det hjalp mig også med at komme nærmere et samfund, som jeg formelt var inkluderet i som borger, men reelt udelukket fra fordi jeg var vokset op et andet sted.

I 1995-1997 blev jeg modtaget som gæst ved Centre de sociologie européenne på Collège de France. Bourdieu havde inviteret mig, men jeg så ham ikke meget, mens jeg var der. Jeg forstod, at de andre i afdelingen var lidt trætte af hans gæster, da han ikke havde meget tid til at mødes med dem. Alligevel lod de mig venligt få et skrivebord og lov til at dele deres hverdage. Jeg arbejdede på mine egne tekster, men gav også en hånd med tidsskrifterne *Actes* og *Liber* (og tog initiativ til, at der blev udgivet en norsk version af *Liber*). Afdelingens leder Rosine Christin, der spillede en central rolle i Bourdieus relationer og forpligtelser, blev en nær ven, selvom hun var omkring 20 år ældre end mig. Meget tidligt hviskede hun mig i øret, at jeg skulle sænke mine forventninger, da hun havde set så mange mennesker ankomme med stjerner i øjnene, fordi de troede, at de nu ville komme tæt på Bourdieu. Jeg var taknemlig for hendes *memento mori* og holdt mine forventninger nede. Desværre døde hun alt for tidligt, kun et år efter Bourdieu.

Bourdieu i Oslo

Bourdieu inviterede mig til hans center efter jeg havde været hans vært i Oslo. Han var blevet inviteret adskillige gange, men han accepterede først efter den norske, forkortede udgave af *Distinktionen* blev udgivet (Bourdieu 1995). Jeg havde oversat den, og jeg arbejdede den gang på Institut for sociologi ved Universitetet i Oslo, der havde inviteret ham.

Redaktøren på Pax Forlag ønskede at udgive en forkortet version af *Distinktionen* til en bogserie om smag. Bourdieu havde naturligvis accepteret de generelle linjer for den norske version, men uden at gå ned i detaljer. Jeg havde haft et kort møde med ham i Paris under oversættelsesarbejdet. Han var anspændt og urolig. Jeg viste ham de uddrag, vi havde valgt til oversættelsen, og han kiggede hurtigt på det, før han sagde, at udvalget så ud til at være foretaget meget omhyggeligt, men for at indramme det skulle vi bruge en nyere tekst af ham som en introduktion (et kapitel fra Bourdieu 1994). Derefter tilføjede han, at vi skulle angive i forlagets introduktion, at uddragene var valgt i samarbejde med ham, for at undgå kritik. Dette var både betænksomt og generøst af ham, især da det ikke var helt sandt. Rosine fortalte mig senere, at det kun var fordi norsk var så lille et sprog, at vi havde fået lov til at udgive denne "læservenlige" version.

Bourdieu's besøg i Oslo, fra 14. til 17. maj 1995, var nogle minderige dage for mig. Bourdieus hængivne sekretær, Marie-Christine Rivière, havde ringet til mig kun 10 dage tidligere for at foreslå disse datoer til hans besøg. Hun havde instrueret mig i ikke at planlægge hans program for tæt, da han var træt og havde nogle helbredsproblemer at tage hensyn til. For de tre dage havde vi derfor

kun programsat en åben forelæsning, et lukket forskerseminar og to middage med udvalgte forskere og forlagets redaktør. Jeg forventede, at han ville bruge resten af sin tid på hotellet til at hvile eller arbejde. Men nej, Bourdieu ville vandre rundt i byen. Og han ville have selskab! Vi gik sammen, han talte uafbrudt, og om alt muligt – sociologi, historie, politik, kunst, litteratur, endda mere personlige emner. Han var meget høflig og venlig. Måske hjalp det, at jeg ikke forsøgte at udnytte den privilegerede situation til at spørge ham ud, starte diskussioner eller noget som helst. Det var jeg alt for genert til at gøre.

Jeg så ham aldrig så afslappet igen.

Da den åbne forelæsning i Oslo kun var blevet annonceret en uge forinden, havde jeg fortalt Bourdieu, at vi ikke var sikre på, hvor mange der ville komme. Da vi ankom til auditoriet, kunne vi imidlertid næsten ikke komme indenfor dørene, og vi skulle kæmpe os igennem folkemængden. Jeg så ham krympe sammen ved synet. Hans angst var tydelig under forelæsningen; han rystede på hænderne, stammede lidt og ledte efter ord. Indholdsmæssigt var forelæsningen om *Fysisk rum, socialt rum og habitus* (Bourdieu 1996) udmærket, men det var formen ikke. At besvare spørgsmål bagefter fungerede bedre, sandsynligvis takket være en frejdig tilhører, der vovede at spørge ham, hvorledes hans perspektiv adskilte sig fra Giddens'. Spørgsmålet triggede hans temperament, og hans engelsk var helt flydende, da han påpegede, at han havde skrevet sine arbejder længe før, Giddens publicerede noget som helst om emnet, men: "English travels so much faster than French!"

Da han bagefter fortalte mig, hvor meget han havde lidt, spurgte jeg ham, hvordan det kunne være, at det var svært for ham at give sådanne forelæsninger, med al den erfaring og anerkendelse, han havde opnået. Han sagde, at det kun blev sværere og sværere, da han følte, at publikums forventninger blev højere og højere.

Symbolisk dominans

Jeg er ikke sikker på, om det er noget jeg har læst, eller bare hørt ham fortælle, men jeg ved, at Bourdieu har beskrevet, hvor meget han led under den måde, hans accent afslørede hans sydvestfranske oprindelse, da han ankom til den parisiske, akademiske scene. Den blev hurtigt afsløbet, men dukkede en gang imellem frem, særligt i hans intonation når han blev grebet af sit temperament. Tilsyneladende led han også under det engelske sprogs dominans på den internationale akademiske scene. Kritikken af denne sproglige dominans er eksplicit i hans artikel med Loïc Wacquant, "Om den imperialistiske fornufts snuhed" (Bourdieu & Wacquant 1999). En illustration af den artikels pointe såvel som af hans udtalelse om hastigheden, hvormed engelsk rejser, ligger faktisk i, at denne artikel blev offentliggjort på fransk i *Actes* et år inden (Bourdieu & Wacquant 1998) den engelske version, uden at vække særlig opmærksomhed. Den engelske version, derimod, blev tilsyneladende betragtet som meget provokerende og vækkede mange reaktioner.

Under mit ophold på Bourdieus center i Paris så jeg ham ikke meget, men han var hjælpsom over for mig. Blandt andet kommenterede han på mit manuskript til bogversionen af min Ph.d.-afhandling (om mexicanske kønskonstruktioner, marginaliserede homoseksuelle mænd og transseksuelle sexarbejdere – Prieur 1998). Rosine advarede mig før mit møde med ham: "Forvent ikke, at han har læst det hele!" Det havde han selvfølgelig ikke, men han havde læst nok til at give nogle meget nyttige kommentarer, og han gav også en *blurb* til bogomslaget.

Jeg forsøgte at give tilbage. Blandt de emner, vi havde diskuteret i Oslo, var hans artikel om maskulin dominans (Bourdieu 1990b). Artiklen var blevet bredt diskuteret blandt kønsforskere, og der var flere uautoriserede oversættelser i omløb, men ingen udgivet version på andet end fransk.

Han fortalte mig, at han havde planlagt at folde den ud til en bog, men var begyndt at tøve, da han ikke var sikker på, om den ville blive godt modtaget. Især frygtede han feministerne og kønsforskere. Jeg opfordrede ham til at gøre det, og henviste til den store interesse jeg havde set blandt netop kønsforskere. Uden at blive spurgt og uden at spørge ham først forberedte jeg kopier af en del tekster, som jeg mente kunne være nyttige for ham at henvise til, hvis han besluttede at skrive bogversionen. I brevet, der ledsagede teksterne, forsøgte jeg igen at motivere ham til at skrive denne bog ved at bruge Giddens-tricket: Hvis Giddens kunne slippe afsted med banaliteterne i *Transformations of intimacy* (Giddens 1992), skulle Bourdieu ikke være bange for at udgive noget om køn. Han var meget taknemmelig for mit arbejde, og forsikrede mig om, at han ville fortsætte dette projekt. Han endte også med at bruge noget af materialet, jeg havde samlet, i bogen. Jeg diskuterede aldrig manuskriptet med ham, da jeg ventede barn og forlod Paris tidligt i 1998. Han sendte mig bogen (Bourdieu 1998) med en meget venlig dedikation og takkede mig for opmuntringen til at afslutte den.

Jeg så ham aldrig igen.

Alle mine senere arbejder er dog på forskellige måder inspireret af Bourdieu såvel som af kolleger, der arbejder i traditionen efter ham. Mine arbejder inden for kriminologi og sociologi om marginalisering har trukket meget på *La Misère du monde* (Bourdieu et al. 1993). Bogversionen af min afhandling (Prieur 1998) lagde langt mere vægt på symbolsk dominans end den oprindelige version gjorde. Bourdieu havde givet mig et vokabular til bedre at forstå situationen for homoseksuelle mænd og transseksuelle sexarbejdere fra de laveste områder i den mexicanske klassestruktur.

I en senere undersøgelse af unge mennesker med indvandrerbaggrund i Norge (Prieur 2004) trak jeg også på et blik og et begrebsapparat fra Bourdieu samt fra hans samarbejdspartner Abdelmalek Sayad (1991, 1999, 2000) for at forstå kompleksiteterne i deres tilhørsforhold og møde med dominansformer. Begrebet om habitus' *hysteresis* var særligt brugbart i analysen af den lidelse, som den første indvandrergeneration erfarer, stillet overfor deres efterkommere i det nye land.

I et langt senere arbejde (Prieur 2018) har jeg forsøgt at skitsere, hvordan en kriminologi inspireret af Bourdieu kunne se ud. Jeg mener, at spørgsmålet om anerkendelse fra ens *peers* er centralt for at forstå mange former for normbrydende adfærd. Der kan være en felt-logik i spil, hvor søgen efter anerkendelse fra disse *peers* bliver drivkræfter bag tyveri (hvis de f.eks. værdsætter en god tyvs frækhed og fingerfærdigheder).

Socialt rum og kulturel kapital

I andre arbejder har jeg primært trukket på *La Distinction* (Bourdieu 1979). Sammen med Lennart Rosenlund, som allerede havde konstrueret et socialt rum i den norske by Stavanger, begyndte jeg at arbejde på COMPAS-projektet i 2004: Contemporary Patterns of Social Differentiation, the case of Aalborg (<https://www.compas.aau.dk/>). Formålet var at se, om de strukturerende dimensioner af det franske samfund, som blev fundet i *La Distinction*, kunne være på spil i et andet samfund og til en anden tid.

Vores centrale fund er, at både kapitalvolumen og kapitalsammensætning strukturerer livsstil og holdninger (Prieur et al. 2008, Faber et al. 2012). Men hvad der fungerer som kulturel kapital i denne danske kontekst, er ikke helt det samme som det, der fungerede i det franske samfund, Bourdieu studerede. Viden om og præferencer for avanceret billedkunst, klassisk musik eller avantgarde-teater synes ikke at have den store betydning. Men et mønster af forskelle kan alligevel ses, og det er især synligt i de højtuddannedes modvilje mod alle kulturelle valg, der antyder lavklasse.

Der ses en stærk modsætning mellem en lokalt orienteret smag og holdninger (inden for mad, musik, politik osv.) og en mere internationalt orienteret smag og holdninger.

Bourdieu advarede mod en *substantiel* forståelse af kapitalformerne samt mod automatisk reproduktion af hans model i andre samfund. Kapitaler er relative og relationelle. I et par senere værker har Mike Savage og jeg (Prieur & Savage 2011, 2013) søgt at opdatere teorien om kulturel kapital samt at advokere for kontekstspecifikke udforskninger af nutidige former for kulturel kapital.

Dermed har jeg været en del af en bevægelse, der er orienteret mod en udogmatisk anvendelse af Bourdieus perspektiver og begreber på nye emner, i forskellige samfund og på forskellige historiske tidspunkter. Når jeg ser tilbage på min karriere, er det initiativ jeg tog til SCUD-netværket – *Network for the studies of social and cultural differentiation* (<https://www.scud.aau.dk/>) – noget jeg er særligt stolt af. Det startede i 2008 med en dansk forskningsnetværksbevilling, og forskere fra forskellige generationer og fra en række europæiske lande blev bragt sammen i særdeles livlige udvekslinger, som for flere af dem førte til et mere langvarigt samarbejde.

I en nyere studie har jeg sammen med Sune Qvotrup Jensen og Vibeke Bak Nielsen (Prieur et al. 2020) arbejdet med forståelsen af hvilken betydning kropsliggjorte former for kulturel kapital har. Vi har undersøgt de danske myndigheders bekymring for marginaliserede borgeres sociale færdigheder, eller rettere for deres mangel på sådanne. Vi hævder, at sådanne færdigheder kan betragtes som en form for kropsliggjort kulturel kapital, og at den påståede mangel kan føre til en eksklusion, der er vanskelig at forstå og håndtere for de ekskluderede selv.

Sociologisk intuition

For mig er forståelsen af den skjulte, symbolske dominans selve kernen i Bourdieus værk. Hans originale tilgang til at udforske mønstre i kvantitative data har selvfølgelig haft enorm indflydelse på sociologisk forskning om uligheder, men hans antropologiske observationer har påvirket mig dybere. Som observationerne af biskoppernes flove latter, når de taler om Kirkens økonomi. Den afslører tvetydighederne i dette særlige kulturelle felt, hvor Kirkens repræsentanter er forpligtede til at fremstå som om Kirken ikke er drevet af økonomiske interesser, samtidig med at Kirken er afhængig af indtægter (Bourdieu 1994). Eller billedet af ungkarlene, der havde det uheldige privilegium at arve familiens gård. Det dømte dem til resten af livet kun at iagttage, fra sidelinjen, landsbyfesterne hvor de unge kvinder dansede med politibetjente eller funktionærer (Bourdieu 2002). Ingen kvinder ønskede at gifte sig med bønder og dele deres livsvilkår. Bourdieu bemærkede også, hvordan disse bønder skammede sig for meget over sig selv, deres tøj og fysiske fremtoning til at tage hovedvejen gennem landsbyen, når de havde ærinder. Sådanne små observationer kan åbne op for komplekse historier; i dette tilfælde historien om, hvordan Frankrig blev omdannet fra et agrarsamfund til en mere moderne økonomi, med den enorme lidelse, denne transformation medførte. I sin selvbiografi fortæller han også, hvordan en bemærkning fra hans mor udløste en reorientering af hele hans teori om praksis (Bourdieu 2004, s. 86). Hun kommenterede, hvordan en bestemt familie var kommet til at betragte sig selv som nært beslægtede med en anden familie, efter at sidstnævnte familie havde fået en kandidat fra en *grande école* i sin midte. Dette førte Bourdieu fra den strukturalistiske opfattelse af, at slægtskab defineres af overordnede regler, til et syn på slægtskab som et resultat af menneskers strategier (hvor regler lader sig forme, så de passer til ens interesser, og virkeligheden lader sig fortolke, så den passer til reglerne).

I artiklen om den maskuline dominans skrev Bourdieu om kvindelig intuition på en måde, som jeg ved første læsning tolkede som essentialistisk og en smule nedladende (Bourdieu 1990b, s. 29,

note 63). Jeg advarede ham imod denne mulige læsning, og faktisk udelod han denne kommentar fra bogen. Jeg havde dog i mellemtiden forstået, hvor meget Bourdieu værdsatte intuition (og jeg burde egentlig have forstået det ud fra den måde, han skrev om det tidligere i samme artikel – s. 10). Han var meget sikker på sin egen intuition og tydeligt stolt af den, men jeg ved ikke, om han nogensinde skrev om den; jeg hørte ham kun tale om det. Jeg tror dog, at han forstod sociologisk intuition på samme måde som han forstod en kunstners kreativitet: Selv om det handler om personlige evner eller talenter, kan det ikke reduceres til disse egenskaber, men skal også forstås ud fra produktionsbetingelserne i et kunstnerisk felt. En side ved et kunstnerisk talent er forståelsen for feltets dynamik. På samme måde kommer sociologisk intuition ikke som lyn fra himmelen, men udspringer af en dyb forståelse for, hvordan socialt liv hænger sammen.

For Bourdieu (f.eks. i Bourdieu & Wacquant 1992) er de privilegerede ofte privilegieblinde og betragter deres eget perspektiv som det universelle perspektiv (f.eks. når de betragter deres egen smag som den gode smag). De mindre privilegerede er fanget af symbolsk vold og nedvurderer sig selv. De klogeste vil så være dem, der er i stand til at objektivere deres eget perspektiv og se dets relativitet, hvorved de også kan skifte perspektiver. Grundigt sociologisk arbejde kan hjælpe med at opnå denne evne, men mon ikke social mobilitet eller andre oplevelser, der har bragt en i en *porte-à-faux*-position, også kan være nyttige.

Imod sproglig dominans

Jeg har boet i Danmark siden mit første barn blev født, og jeg fik fastansættelse ved Aalborg Universitet i 1999. Skriftligt dansk er ikke så forskelligt fra norsk, og jeg var vant til at læse dansk. Men talesproget er meget forskelligt, og jeg har aldrig mestret den danske udtale. *Story of my life* – altid præget af en accent, altid lidt på ydersiden.

Jeg siger ikke dette for at ynke mig. Rigtigt mange har haft langt større udfordringer end jeg har haft, og jeg gætter faktisk på, at de fleste af os i nogen grad har lignende oplevelser. Jeg tænker for eksempel på alle de forskere, inklusive mig selv, der tvinges til at tale og skrive på Shakespeares sprog, selvom det ikke er vores modersmål. Manglen på elegance er frustrerende, og den lidt naive tone det ofte bringer til vore tekster eller talte ord føles ydmygende.

Jeg tror imidlertid, at modstanden fra et sprog, der ikke er ens eget, ikke kun er en dårlig ting. Den enkelthed, det pålægger, kan også bidrage til klarhed.

Selvom Bourdieu er den, der har bidraget mest til min forståelse af sproglig dominans (Bourdieu 1991), er det fra min lærer i kriminologi Nils Christie, jeg har lært, hvordan man håndterer det. Hans holdning var, at når verden har lidt under at have fået pålagt det engelske sprog, tilhører dette sprog ikke længere de, der har det som modersmål: De har ikke længere retten til at erklære, hvad ordentligt eller godt engelsk er. Sproget tilhører nu alle, der vil bruge det. Dette er virkelig et frigørende svar på imperialistisk tankegang. *Take that, Oxbridge*.

Jeg vil afslutte dette essay med en anden frigørende tanke: Det er kun tilsyneladende, at "udkragninger", eller bygninger i *porte-à-faux* mangler stabilitet. De udfordrer vores opfattelse, men står rigtig godt. Bare på en anden måde.

Denne tekst er tidligere publiceret på engelsk i *Sociologia e Ricerca Sociale*, 126, s. 70-79, under titlen "Lost and gained in translation". Den er altså oversat fra engelsk til dansk, og ingen af disse sprog er mit modersmål. Førsteudkast til oversættelsen fik jeg leveret fra ChatGPT. I modsætning

til tekster fra Google Translate var denne tekst i al hovedsag forståelig, men den skulle alligevel rettes meget grundigt igennem. Der var ikke direkte fejl, men mange uklarheder og manglende nuancer, samt en uskøn sprogrytme. Men forsøget giver anledning til at tænke, at min erfaring med sprog og oversættelse nok snart tilhører en svunden tid.

Referencer

- Bourdieu, P. (1977). Remarques provisoires sur la perception sociale du corps. *Actes de la recherche en sciences sociales* nr. 14: 51-55.
- Bourdieu, P. (1979). *La Distinction: Critique sociale du jugement*. Paris: Minuit.
- Bourdieu, P. (1990). Kroppens sociale persepsjon. Noen foreløpige bemerkninger. *Sosiologi i dag* 20(3): 3-12.
- Bourdieu, P. (1990b). La domination masculine. *Actes de la recherche en sciences sociales* 84: 2-32.
- Bourdieu, P. (1991). *Language and Symbolic Power*. Cambridge: Polity Press.
- Bourdieu, P. (1994). *Raisons pratiques: Sur la théorie de l'action*. Paris: Seuil.
- Bourdieu, P. (1995). *Distinksjonen: En sosiologisk kritikk av dømmekraften*. Oslo: Pax.
- Bourdieu, P. (1996). *Physical space, social space, and Habitus*. Report series. Institutt for sociologi og samfunnsgeografi, Universitetet i Oslo: Rapport 10.
- Bourdieu, P. (1997). *Médiations pascaliennes*. Paris: Seuil.
- Bourdieu, P. (1998). *La Domination masculine*. Paris: Seuil.
- Bourdieu, P. (2002). *Le Bal des célibataires. Crise de la société paysanne en Béarn*. Paris: Seuil.
- Bourdieu P. (2004). *Esquisse pour une auto-analyse*. Paris, Raisons d'agir.
- Bourdieu, P. et al. (1993). *La Misère du monde*. Paris: Seuil.
- Bourdieu, P. & L. Wacquant (1992). *An Invitation to Reflexive Sociology*. Chicago: University of Chicago Press.
- Bourdieu, P. & L. Wacquant (1998). Sur les ruses de la raison impérialiste. *Actes de la recherche en sciences sociales* 121-122: 109-118.
- Bourdieu, P. & L. Wacquant (1999). On the cunning of imperialist reason. *Theory, Culture & Society* 16: 41-58.
- Faber, S.T.; A. Prieur, L. Rosenlund og J. Skjøtt-Larsen: *Det skjulte klassesamfund*. Aarhus, Aarhus Universitetsforlag 2012.
- Giddens A. (1992). *The Transformations of Intimacy*. Cambridge: Polity Press.
- Prieur, A. (1998). *Mema's House, Mexico City. On Transvestites, Queens, and Machos*. Chicago: University of Chicago Press.
- Prieur, A. (2004). *Balansekunstnere*. Oslo: Pax.
- Prieur, A. (2018). Towards a criminology of structurally conditioned emotions: combining Bourdieu's field theory and cultural criminology. *European Journal of Criminology* 15: 344-363.
- Prieur, A., S. Q. Jensen & V. B. Nielsen (2020). Lacking social skills: A social investment state's concern for marginalized citizens' ways of being. *Critical Social Policy*, 40, pp. 608-626.
- Prieur, A., L. Rosenlund & J. Skjøtt-Larsen (2008). Cultural Capital Today: A case study from Denmark. *Poetics* 36(1): 45-70.
- Prieur, A. & M. Savage (2011). Updating Cultural Capital Theory: A discussion based on studies in Denmark and in Britain. *Poetics* 39(6): 566-580.
- Prieur, A. & M. Savage (2013). Emergent Forms of Cultural Capital. *European Societies* 15 (2):246-267.
- Sayad, A. (1991). *L'immigration – ou les paradoxes de l'altérité*. Bruxelles: De Boeck.

Sayad, A. (1999). *La Double absence. Des illusions de l'émigré aux souffrances de l'immigré*. Paris: Seuil.

Sayad, A. (2000). El Ghorba: From Original Sin to Collective Lie. *Ethnography* 1: 2.

Østerberg, D. (1988). *Metasociology: An Inquiry into the Origins and Validity of Social Thought*. Oslo: Norwegian University Press.

A Bourdieusan CV from the Fringe of the Field

Lennart Rosenlund

Professor emeritus, Universitetet i Stavanger

Introduction – the scene and the player

The author of this essay was born in 1944 in Sweden.* He had his basic sociological training in Lund, Sweden, in the period 1965 – 1972 and he was the first in his extended family to receive a degree from university. His mother family was of farmers lineage, his father was a descendent of workers. In 1972 he moved to Norway. He had received a tenure as an associated professor at Rogaland distriktshøgskole, established a couple of years ahead in the town of Stavanger, to cater for higher education outside the main Norwegian universities. It was then the largest of its kind. Since 2004, though, this institution has been a full university, University of Stavanger, which now have some 12 000 students and 1500 staff. Since 2014 he holds the position here as a Professor Emeritus.

His main task there, was to be the local leader of the Norwegian part of a large Nordic research undertaking dealing with town cultures. In five Nordic towns research groups were established, each consisting of a handful of young social scientists. Together they developed a research project with similar studies carried out in all five towns. Among other sub-studies, an analysis of local cultural policies, a study of the economics of local cultural life, and a randomized survey of lifestyles and cultural participation, were undertaken in all five towns. His old professor from Lund Harald Swedner was the head of the whole scientific venture.

This was a time when cultural policies had entered the centre of attention in the public debates in the Nordic countries, in the general political awakening following the 1968 upheaval in the western world. Cultural policies were regarded as means for urban communities to rejuvenate

* *In response to the challenges of the editors I have chosen to use *ipse* as a device to write this essay. I write about the guy who is the writer in third person. Usually this is done to elevate such a person to the spheres of great heroes, such as Julius Caesar and Donald Trump did/does. The purpose here is the opposite. It is done to make it easier examining and understanding him and the social context (fields and spaces) in which he travels.*

democracy and better take care of its inhabitants. The project was roundly financed by a Nordic body of cultural cooperation.

The town the author had moved to, Stavanger, had a very contrasting cultural and political character compared to the one he left. In Lund and in its university, it was still possible to feel the political and intellectual tremors of the 1968 upheavals. Lund had been one of their hotspots, with its proximity to Denmark and the continent. When moving to Stavanger it was not only to move to another country, but it felt as moving back in time. Despite its relatively large population – it was the fourth largest urban area of Norway – it displayed clear marks of an over-ripe small town. This city was indeed situated remotely from the urban centres where “things happened” and it was even further away from any intellectual centres. Its economic base had been eroding for years. Stavanger was a poor community. The town’s cultural life was dominated by a petty-bourgeois laymen’s movement. There were indeed few places where one could have “a night out” or simply have a beer. Such venues were outnumbered many, many times by countless churches and praying houses.

However, the town was at the verge of entering a new era of development. At the time of the author’s arrival, the town had been appointed the oil capital of Norway. Since then Stavanger has undergone a profound process of social change, second to few communities. It transformed from being a stagnating small town to become the oil capital of Norway. Five decades ago, it was one of the poorest communities situated in the periphery of Norway economically, culturally and politically. In the period that followed the city became a hub in the global oil economy and became the richest communities in Norway. Now in 2020, though, it may have entered still a new phase of change: the post-petroleum era, with an uncertain future and possibly a decline, due to a dramatic fall in the prize of oil and a shift towards low-fossil energy.

The community the author has been living in, has been a veritable laboratory for the study of social change processes, which soon became a focus of his intellectual interest. Simultaneously, the community has been framing the social life that he has led. In various way, the profound social changes, with its twists and turns that the community has undergone, has framed, and structured the trajectory of his life.

Positions in the field and the social space

The choices the author made, placed him far away from the dominant positions both with regard to geography (in Stavanger one feels oneself dominated by Oslo) and with regard to an imagined field of social science. At the time Rogaland distriktshøgskole (Rogaland regional college) was not even counted as an academic institution, even if the working conditions, pay, obligation to research etc. of its staff were the same as the those working at the universities. Nowadays, this has changed somewhat, but still University of Stavanger holds a dominated position in the Norwegian academic field, despite all ambitions and declarations of the opposite from its management.

The author had chosen to place himself in this position and he stayed. Many times, he answered the question about way he moved to Norway. After a time, possibly after having been familiar with Bourdieu’s thinking, he realized that the main question to be answered is: why did he stay? He has contemplated Bourdieu’s ideas about the adaptation that occurs between a particular habitus and certain position in the social space and in fields. The position he had placed himself in was definitely a dominated one, at the fringes of that field. Consequently, he has a challenge: to examine the physiognomies of his own (dominated) habitus and what corollaries these may have had for the life he has led.

The first taste of the tradition of Bourdieu

During his studies in Lund, the author read few of Bourdieu's own writings, although his name was known by reputation, which early raised the author's curiosity. Bourdieu was perceived as belonging to the progressive side of sociology, which was very important at the time. This curiosity was further boosted by having met Bourdieu's collaborator, Jean-Claude Passeron, when he was a visiting professor at his institution at University of Lund in 1971. Passeron awarded the author and his fellow-student Dag Ekholm, a couple of tutorials, when working with their master project. From these sessions the author remembers Passeron's objection towards thinking social action in terms of acting and calculating subjects. We were advised to avoid rational choice thinking.

About choosing an analytic approach

Working within the theoretical universe of Bourdieu has led me to believe that we, as researchers, do not choose "freely and rationally" within the arsenal of methods and theories the social sciences offer when addressing a scientific problem. Both the readers of this essay and its author are socially positioned. We occupy different positions in the field (national or international) of social sciences, some of them in more central and important (influential) ones, others in more peripheral and less important. In addition, we are positioned in a (national) social space, as members of a social class and class fractions

The "game" that goes on in the field, transforms the agents to competitors, even if they may be very best friends. The theories and methods they have acquired are specific forms of cultural capital, in which they have invested, and it is the exchange rates, values (as capital) of these theories and methods, one fights over. The contenders play the game – they compete - in a way that best secure their investment. When writing sociology and lecturing for my students, the pleasure and motivation comes from the immediate reactions of understanding from the student. To say and claim that I am simultaneously trying to secure or improve the position of the Bourdieusan scientific approach in the field of the social sciences, is a sacrilege. But, looked at what is going on at a distance, with a Bourdieusan optic, discloses the secrets of the game.

The wrangling that simmers in the field, generates differentiation and hierarchisations. Some scientific approaches are growing more "popular" and have wrestled themselves positions where they appear more valid and powerful than others, which in turn seem to have lost value. In the contest over the value of ideas in this field of cultural production, their eventual merits and weaknesses are of much less importance than what we are educated to believe. Their relative positions in the scientific field change over time and are determined by forces and processes that reminds of those one finds within the literary field or even the field of haute couture.

The researchers, as social beings, are equipped with a habitus, in this instance a scientific one, that has been moulded by the positions he/she occupies and through the social trajectory he/she has followed to this position. It is our habitus that is "at work" when the researcher "take a stand" (prise de position); he/she chooses to construct the object of study in a certain way, chooses theory and method and simultaneously excluded alternatives. At each juncture of this trajectory, certain "options" have been available, but others have been chosen. The habitus contains certain dispositions and bearings that make certain approaches more "natural" than others. Some approaches fit well intellectually, while others fall flat on stoneground. The "choices" we make are in this sense pre-determined. They

are influenced by intellectual dispositions linked to our habitus, and our position in the scientific field (and the social space) and the “market values” of the scientific approaches and their positions in the scientific field.

During the project work in Stavanger, the author came across some articles from Bourdieu’s early work on reproduction and on culture. In many cases they were in the form of shorter articles, not very well translated. Our author was on a mission to find guidelines, points of references on which he could base his research efforts. He did not read French at the time. He was eagerly following the work undertaken at the Centre for Contemporary Cultural Studies in Birmingham (Cultural Studies), which at the time, was very open to other perspectives, among others to the contribution of Bourdieu.

More and more, the work of Bourdieu became a kind of obsession that insisted to be taken more seriously. However, his work was still not known to the author in a way that could help him in the predicament he was in, dealing with the matters of participation in Nordic cultural life in towns, quantitatively.

Our author lived a kind of schizophrenic intellectual life during that period. On the one hand he had been brought up with the stringent school of Althusserian Marxism during the late 1960’s and in the beginning of the 1970’s in Lund. From that he adopted an understanding of the nature of social structures, of what scientific work is all about; of the scientific break with ideological preconditions, and of the necessity of constructing a scientific object, all thoughts that are present in *Distinction*. Althusser too, was a student of the historic epistemologists. On the other hand, the author now worked as an empirically oriented researcher, carrying out surveys of different kinds, all of them reflecting what people meant, did and thought. This research practice was undertaken in isolation from his basic, but, at the time, fading theoretical orientation. The two were impossible to unify. The Althusserian Marxism had no room for acting and thinking subjects, a “substance” his research practice was full of.

The defining moment of reading *Distinction*

In 1985 he had received a sabbatical year, that he spent as a guest lecturer at Aberdeen University, accompanying his new wife, who was employed in the oil business! The university had a very good library. Most of his time there, however, was devoted to reading Bourdieu and related works. The main preoccupation that autumn was the *Distinction*, that had been translated to English the year before. He immersed himself in the book. All the bits and pieces of Bourdieu’s work previously collected from articles fell now into their proper places, in Bourdieu’s theoretical system that eventually emerged in reading the book. All Bourdieu’s main concepts were there, in practical action, analysing “the relationship between the universe of economic, social and cultural conditions of existence and the universe of lifestyles” shedding light to the social significance of the smallest diverse things. The intellectual impact was breath-taking.

The overwhelming encounter with the world of *Distinction* was multifaceted. One such, which probably is rare: its content became personal. Few, if any, sociological books have the potentials to come close to one’s personal life. The sociological concepts developed throughout the book may function as sharp tools to reflect on one’s own course of life, its prospects, and its social determinants (constraints and potentials). Bourdieu’s thoughts may function as tools to objectify oneself, in the social space and in a field; they may be instruments in a powerful socio-analysis.

The most important characteristic of the book, however, that made the author embrace it, was more scientific and instrumental. The book provided him with an escape from the schizophrenic intellectual dilemma mentioned above. Bourdieu develops a critique, which is both thorough and quite harsh, of the procedures and thought figures that permeates traditional quantitative sociology. This aspect of the book has probably influenced the reception of *Distinction*. A great variety of strands within the academic community have embraced it, while quantitatively oriented social scientists gave it luke-warm response, at least during the first ten years after its English translation. Bourdieu's critique resonated very well indeed with the author's struggle with a lot of mindless use of regression and factor analysis in traditional empirical sociological research. Furthermore, Bourdieu, by example, gave clues as to find a way to work quantitatively without having to subject oneself to positivistic figures of thought.

In *Distinction* Bourdieu for the first time makes use of multiple correspondence analysis in a widely circulated book on sociology in English. This is an approach to statistical data analysis developed in France in the 1960-70. It belongs to a family of methods, nowadays labelled GDA, Geometric Data Analysis. (for example, Leroux & Rouanet, 2004, 2010, see also Greenacre 1995). The method is founded on multidimensional geometric reasoning and calculations, and it can be applied to all kinds of data, including categorical data. The properties that are under scrutiny are transformed to points in a multidimensional space and the analysis proceeds by identifying the dimensions that optimally "catches" the spread (the variance) of the data points in a cloud of points (and, as it turns out the spread of the statistical units (the individuals in a survey)). As the name implies, it handles many variables and among its results it produces graphs, describing the simultaneous statistical relationships between all active variables. At one glance, the graph displays all the vital relationships and interactions.

One of the graphs in *Distinction* has become particularly famous (Otte et.al. 2019), and for our author, particularly challenging. (Bourdieu 1984, pp 128-129). This is a representation of the "space of social positions" or the social space, for short. This is a detailed two-dimensional map over the social landscape, in which the French have their particular, objective, social positions. This space also shows how relations of domination and subordination are socially structured. The building block for this construction are indicators of the amount and structure of socially valuable resources that the respondents have access to, economic and cultural capital.

On top of the graph of this basic social structure, Bourdieu has projected still another space, the accompanying space of lifestyles. This is attached to the social space, as if it were a transparent foil. So, at one glance, you may examine simultaneously, how the respondents' access to the various forms of capital, particularly economic and cultural capital, vary together with the presence or absence of different lifestyle components. When moving up the map, the *overall volume of capital* (the first and most important dimension of the social space) increases, and the prevalence of sophisticated, expensive, rare etc. elements of lifestyles increases in density, and when moving from the right to the left, *the composition of capital* (the second dimension of the social space) changes from being dominated by economic capital, over being symmetrical to become dominated by cultural capital. Simultaneously, the character of the lifestyle components changes from being expensive, luxurious, and opulent to being more and more ascetic, "cultural" or intellectual. The two dimensions are to be understood as two different and independently working principles of social differentiation. These two principles govern both spaces (both the social space and the space of lifestyles), which means that the two spaces are homologous. Bourdieu's theory includes a third dimension, that of the social trajectory. The two "objectivities" of social reality are changing over time, each according to a pace of its own.

The social space and the space of lifestyles represent the two aspects of the social reality that the social sciences always must account for, according to Bourdieu's epistemological assumption.

Bourdieu describe himself as a “constructivist structuralist”, or the other way around (Bourdieu 1990: 123). There is an objective invisible social structure in which each and everybody have a position. That position reflects the essential resources available to her/him. On the other hand, there is a symbolic realm in which we, as social beings are expressing ourselves, who we are, what we believe in, what we like and what we despise. These two aspects of social reality are connected to each other in Bourdieu’s theory, via the habitus concept. By residing in a certain position in the social space, we are incorporating the constraints and opportunities that are attached to that position. The experiences of these are transformed into certain cognitive principles of categorisations, evaluations, ways of thinking, and guidelines for behaviour. The external class conditions of existence become forces that structure our inner reality, our habitus.

Structural causality of a network of factors versus linear causality between independent and dependent variables

Bourdieu’s critique of traditional empirical methodology goes to the heart of “the sociology of the variable”- problematique (Blumer 1956). To simplify: he criticizes the tendency to think in terms of ordinal, causal relationships between so called “independent variables” and “dependent variables”, when doing sociological research. The goal of that methodology is to produce an estimate, a measure of the force by which the one variable causes/explain the other. This methodology promotes a substantialist mode of thinking according to Bourdieu. The variable gives a measure of the “substances” that the variable is referring to, for example number of years of education, household income or for that matter physical strength. Then the individuals may be ordered according to one of these independent variables and that could then be compared with another order based on the dependent variable. The degree of similarity between the two orders may be used as a measure of impact of the independent variable on the dependent variable.

Then, it happens that this ordinal relationship between an independent and a dependent variable is disturbed; other independent variables may also cause change in the value of the dependent variable. Then it is commonplace to modify the measure of the strength of the first relationships, taking account of the amount that can be ascribed to the second independent variable. The analytic logic of this procedure strives to purify and isolate the effect from a certain variable from the simultaneous influence of other relevant variables. That way of thinking may be proper in old fashioned physics, but not in the social sciences. Here a relational mode of thinking should first be considered.

Bourdieu admonishes his reader indulging in activities of the type above. The methods used in research may smuggle in certain ways of thinking, that may distort the object of study. He is himself explicit on this matter: he constructs his object of study right from the beginning. It is a social field or the social space at a certain point in time (and place). The attributes (the variables) that have been used to construct the field/space are intertwined in all sorts of relationships, which are futile to dis-entangle, in the sense that one tries to measure the pure effect of each of them. Together they constitute a structure and should be treated as such. The reason is simply that the sociological effects of the various analysed variables are present in the total structure they all represent. So, instead of thinking sociological causation in the form of ordinal relationship between independent and dependent variables, Bourdieu proposes to think causality in sociology in terms of causations of social structures, a set of inter-related pertinent attributes that together relates to/influences another structure.

He says somewhere in *Distinction*, that it is as wrong to separate the effect of gender from that of social class, as it is to separate the yellowness of the lemon from its acid taste. The yellowness and the sour taste are both integral attributes of the lemon, in the same way as gender is integral part of social class. There are as many ways to realize femininity as there are social classes and fractions. (Bourdieu 1984:107)

From this follows how pointless it is, not uncommon, to “integrate” Bourdieu’s theories with existing ones, such as when including indicators of economic and cultural capital in regression models to get a Bourdieusan twist on a traditional approach in analysing, say for instance political affiliations. As we shall see below, the particular status of the capital composition principle gets wrecked, if put into a model of regression. The reason is simple: the amount of economic and cultural capital *together* determines the position of the social agents. On an individual level, the capital composition principle is a “two-component attribute”. Having a bachelor’s degree do not have a pure, unambiguous value of its own in all social contexts. The value of it depends on the value of his/her economic assets. Does she/he have access to a fortune in income and investment, then his/her position is definitely in the economic domain of the social space, with all that has to say with regard to how his/her lifestyle is constructed. Economic capital will influence it greatly. On the other hand, does his/her economic assets limit themselves to the very basics, then the corresponding social position will be in the cultural domain, because of the bachelor’s degree and will consequently develop a matching cultural lifestyle. Speaking about economic and cultural capital in terms of variables, interactions between the two forms of capital is the rule, not the exception.

Entering the universe of Geometric Data Analysis, a new survey of lifestyles and producing a thesis

The *Distinction* encounter became an impetus for our author to enter the world of correspondence analysis. The position he had chosen for himself, at the fringes of the social science field at the University of Stavanger, was perfect for that project. He was an empirically oriented sociologist, and as such he did not have to justify why he was searching new ways outside the dominant paradigm, which swore to methodological individualism, rational choice theory, and Standard Causal Analysis (Hjellbrekke & Prieur 2018). This was also a time when interest in social classes and class division were fading and post-modernist narratives about vanishing social structures and traditions were becoming à la mode. Our author did not need to entertain the dominant paradigms, which he probably had had to at a position closer to the dominant pole of the field. He worked on that project to embrace correspondence analysis with little “doxatic distractions”, a work that produced two articles introducing correspondence analysis to the Norwegian social science community. Eventually, he teamed up and worked in tandem with a young sociologist, Johs. Hjellbrekke, who had developed similar interest, both in correspondence analysis and Bourdieu’s sociology generally.

In the middle of the 1990s our author re-joined forces with Hilmar Rommetvedt, a political scientist who had been engaged in the previous town culture project. Successfully they applied for a research grant for a new town project. The author was now better prepared than ever, once again, to scrutinize the character of Stavanger, now, having acquired a large chunk of Pierre Bourdieu’s analytic toolbox. His explicit objective was to test, in detail, Bourdieu’s claim that his model in *Distinction* may have relevance in a different “example of the socially possible”, in a city (not a

nation), thirty years after Bourdieu's data was collected, in the periphery of Norway far away geographically and culturally from France.

Together with his colleague Hilmar, as they did twenty years earlier, the author developed a questionnaire for the survey of lifestyles. Their starting point was a similar survey undertaken in the previous project. They hoped to be able to compare response patterns at that time with new ones, to be able to describe the social change process that had taken place in the meantime. Further, questions from the questionnaire used in *Distinction*, were used.

So, what did they find?

All the hallmarks of the Bourdieusan two-dimensional social space were detected very early in the process of analysis. Examining the resulting graph vertically, the dimension of *capital volume* emerged.[†] At the bottom the lowest indicators of family income, investment in car and boats, and lowest educational certificates, both of the respondents and of their parents, were found. Further, the non-skilled workers and other workers were also located here. When moving up, one encounters higher values on all indicators of capital and at the top of the graph, along the first dimension, the highest value of these indicator were placed, together with vocational categories such as managers and top managers etc.

The composition of capital dimension of the social space was disclosed by examining the elements of the graph horizontally. On the left-hand side indicators of high cultural capital (high level of education of respondents and of parents) were located together with indicators of low economic capital (low household income, low investments, in car, boat, second house). In the middle area the two forms of capital were balanced or symmetrical and on the right-hand side the occurrence of the two forms of capital were reversed, indicators of high economic capital were located together with indicators of low cultural capital. This graph did indeed represent the local social space, which have the same characteristics as the French social space in *Distinction*.

The accompanying space of lifestyles was the constructed by inserting lifestyle components, such as "going to the theatre at least once a year", "do not like Beethoven", "like reading classic literature", "do not read books", "very interested in politics" etc., etc., into the already constructed social space. The social space is, in this way, used as a "frame model" (Rouanet et.al. 2000). The lifestyles elements are inserted as supplementary points into the space; they are points "without weight"; they do not influence the characteristics of constructed space. The patterns that emerged from these exercises were following the same logic as those described in the *Distinction*. At the top of the graph there are elements that mirror high interest in, knowledge of and access to both forms of capital. These components of lifestyles are rare, sophisticated, opulent, advanced, cosmopolitan, etc. At the bottom their counterpart, vulgar, common, cheap, frequent, local etc. are found. To the left there are a lot of lifestyle elements that require investment in cultural capital and similarly, to the right they require access to economic capital.

The author experienced an "eureka", a period of true joy and exhilaration of discovery. Probably he was not very pleasant to be together with. He had just one thing in his head: the twin spaces of Bourdieu and their counterpart in Stavanger, far away from France, some thirty years after. There seemed to be few limits as to the range of his discovery. His data was rich. Whatever was thrown into the analysis, it came out patterned by the two dimensions of the space, it seemed. Such things as the neighbourhoods one live in, are socially patterned. And the respondents know where they "fit in". They prefer living in neighbourhoods where their equals (in terms of social positions and lifestyles) are numerous. Even such things which are intuitively being placed out of

[†] I have chosen here to present the orientation of our construction in a way that corresponds to the one in *Distinction*. In reality our construction is rotated 90-degree counterclockwise, compared to that of Bourdieu.

reach from socially patterning, such as length of hair (both, men, and women), moustache versus beard (men), daily make-up (women) were structured by the capital composition principle. Not to talk about political opinions; left leaning goes together with being positioned in the cultural domain, right-wing correspondingly in the domain where economic capital dominates.

Effects of a dominated habitus, or false modesty?

The impact of the intellectual force of his discoveries, made him reconsider some very fundamental opinions about himself as an academic and an intellectual. He had received his tenure at a time before the value of a Ph.D. degree became deflated; it was not mandatory and, in his generation, it was, in fact, rather rare. He had been quite explicit: he was not going to go for a doctorate. He even got accomplices, colleagues who shared his opinion that such self-centred projects did not have any intellectual or political value; they were motivated by vanity: to brush one's academic feathers.

Many times, however, our author said to himself: This is too big for me! The sheer weight of his research results forced him to re-think his position about a possible doctorate. The possibility open to him was the old-fashioned Dr. Philos. degree, which presuppose an independently written thesis outside all facilitated and organized courses, and two trail lectures, one self-chosen and one proposed by the assessment committee, in addition to a very long defence of the thesis. Three years after the first deliberations on this matter, he had received a scholarship to be able to finish a thesis and he had to decide whether to accept the money or not. He decided to go for it. The weight of the research results demanded a doctorate, he felt.

A meeting with Bourdieu

This was period of exhilaration, excitement, and joy over a discovery that no one it seemed, until then, had been able to demonstrate before on a representative sample of a given population. The social regularities of the *Distinction* were there with a punch! At this time, he received an invitation to a seminar where Bourdieu himself was the main attraction. Bourdieu was coming to Norway to receive the Wilhelm Aubert-award that year (1995). The participants to the seminar were quite numerous; Bourdieu had become popular at the time. During one of the pauses in the proceedings, our author approached Bourdieu and asked if he could send him a draft of an article he was working on. He was preparing a presentation based on his new analyses for a *Theory, Culture and Society*-conference in Berlin the same year. Bourdieu was very kind and promised to have a look at it. The meeting was very short; the queue of presumptive talkers with Bourdieu was long.

After having sent the article to Bourdieu, our author forgot about the whole thing. He had to prepare for the Berlin-conference. Then, some months after the conference, our author received a phone call from Finland. It was M'hamed Sabour, a former student of Bourdieu, who now was holding a position at a Finnish University. He was engaged in editing a special issue of *International Journal of Contemporary Sociology*, devoted to the sociology of Pierre Bourdieu. In pursuing that venture he had received a letter from Bourdieu, where he praised the draft article from Stavanger in all kinds of ways. He wanted it to be included in the special issue.

Our author was of course very happy with how things developed. He thought that getting a new article, in this way, into an international journal in sociology, was an easy prey. In his mind the article was already done, but how wrong he was! Very soon, he received detailed written

instructions from Bourdieu, as to how the article should be revised. After the initial, brief annoyance, our author realized that the instructions were indeed very valid. However, the editor, professor Sabour, made some remarks jokingly, as to Bourdieu's intervention in the editing process, saying that Bourdieu is not the editor of the journal. The final version of the article ended up in the special issue in a much, much better form than the original (Rosenlund 1996). Later, the article was also included in Derek Robbins' four-volume issue of *Bourdieu*, as a first replica of the *Distinction*, based on data from another country and time. (Rosenlund 2000b).

The Cologne-conference

Having met and talked to Pierre Bourdieu personally, having read and heard Bourdieu's evaluation of his work, our author understood that he had hit an academic jackpot. The timing had been perfect. Ten years after the English translation of *Distinction*, he had managed to produce research based on data collected a fair distance from France, thirty years after Bourdieu made his research, and in all important aspects confirming Bourdieu's important claims in the *Distinction*. The Norwegian findings supported Bourdieu's claim that his model may have general validity. Bourdieu had been quite clear when talking about *Distinction*; hoped it would be read generatively, i.e. that other researchers would start researching their societies in order to see how they appeared through Bourdieusan optics (Bourdieu 1998). The responses from the social science community to the translation of *Distinction* had been overwhelming. It is still one of the world's most cited book in sociology. The responses had basically come from philosophically oriented sociologist, pedagogues, art historians, etc., but indeed few positive responses from quantitatively oriented sociologists were possible to find. Our author had made a lot of search after other research addressing the model in *Distinction*. He found one (Blasius & Winkler 1989).

Our author imagined that this was the background and the probable explanation for the enthusiastic attention he was subjected to from Bourdieu, during the following years. In 1998 he was invited to a conference in Cologne named "Investigating social space" organized by Jörg Blasius and Henry Rouanet in cooperation with Pierre Bourdieu. These three participated, and so did Brigitte LeRoux, Frédéric Lebaron and Gisèle Sapiro, all colleagues and students of Bourdieu. From Norway our author participated, and so did Johs. Hjellbrekke and Jan Fredrik Hovden, his juniors at the time, in addition to a number of German delegates.

The conference was indeed very interesting as a whole and it went well for our author. His presentation was well received by the participants, including Bourdieu, who made appreciative comments to it during a pause.

Further, the author and the Norwegian delegates established contacts with the French delegates, relations that was to last for more than two decades. Together, they later produced several articles as joint ventures and presented coordinate individual papers in various conferences. Eventually, they became a kind of inner circle of a wider European network of researcher devoted to quantitative empirical sociology in the spirit of Bourdieu. The last conference was held in 2018, organized by Centre Universitaire de Norvège à Paris (CUNP) in Paris.

Writing a thesis

The next time, after the Cologne conference, our author met Bourdieu and his colleagues occurred two years after. During that period, he had finished writing his Dr. Philos. thesis. In that process of

writing, he corresponded with Bourdieu, sending him various drafts of the thesis for him to read. As he remembered that happened on Bourdieu's initiative. On one occasion he remembers having written himself out in a mess and found himself in a serious intellectual confusion. After long hesitation he sent the manuscript despite of that. In doing so he thought: "It was nice as long as it lasted". After that he did not expect any more encouraging letter from Bourdieu. He went for his summer holidays in Greece. To his astonishment, when returning, there was again an reassuring letter from Bourdieu, waiting for him.

The manuscript he had sent Bourdieu, was dealing with the process of social change, a matter where our author, so to say, was outside the safe shadow of the messages of *Distinction*. There is little about social change in the Bourdieu's book. Our author tried to demonstrate that the two dimensions of the social space as a representation of an "objective" social structure, probably has an astonishingly short structural history. It developed during the two decades 1970-90, when the town changed position among the urban communities of the nation, to become oil capital of Norway.

Structurally, the change process of the community of Stavanger was studied based on census data, describing the situation in 1970, 1980 and 1990. Both correspondence analysis and traditional table analysis were utilized. A two folded process was unveiled. First, the social hierarchy changes shape over the two-decade period. The dominant, and intermediate classes grew in relative size, while the lower segments became relatively smaller. Generally, the inhabitants became richer on average, both regarding economic and cultural capital. Secondly, the Bourdieusan capital composition principle emerges and grows in force. In the 1970-data this principle was not possible discern; the respondents of the dominant class who were rich in economic capital, were also rich in cultural capital, generally. In the 1980-data the capital composition principle is possible to discern, however, only in the younger echelon. The change comes with succession of generations as Inglehart (1977) has pointed out, it seems. In the 1990-data, finally, it is undeniably present. Here the dominant class is clearly differentiated between a cultural and an economic pole, and so are – to a lesser degree – the intermediate class and the popular class.

The change process appears as if a one-dimensional social hierarchy is cleaved, beginning in the 1970-ties, from top to bottom, into two hierarchies, the one founded on prevalence of cultural capital, the other on economic. This force of social differentiation is strongest at the top, less so in the popular class. The change that occurred is related to what Bourdieu refers to as conditions of the *reproductive instruments*, which may refer to the conditions of the labour market, laws regulating the transfer of privileges and heritage between generations, and the structure and functioning of the educational system (Bourdieu 1984: 125). Several of these conditions were being reshuffled profoundly, when the town entered the oil economy. (Rosenlund 2000a, 2009)

In later work, the author has pursued this analysis of social change, further. The capital composition principle continues to grow in force. In 2009, a new survey of lifestyles, like the one undertaken in 1995, was undertaken. When analysing the two surveys together, the author could empirically demonstrate that the process of change related to the capital composition principle is a social force that still is growing. This goes for it as differentiating force related to how economic and cultural capital are distributed. In 2009 the "distances" in the social space between the "cultural" fractions and the "economic" fractions have grown. Further, in 2009 the capital composition principle as a "explaining force" of lifestyles has grown in importance over the fifteen years between the two surveys (Rosenlund 2019).

Paris and College de France

In 2000, two years after the Cologne-conference, our author received a phone call from Paris. It was Elina Almasy, then secretary for Centre Universitaire de Norvège à Paris (CUNP), who wanted to tell the author that he was to be invited to Paris for a week, in order to present his thesis work at a seminar with Bourdieu and his group of researchers interested in methodology. The visit was also to include a face to face meeting with Bourdieu himself. At the time our author had just finished writing the last sentences of his thesis. Again, it felt as like having won the top prize of an academic Lotto.

The week in Paris was naturally fantastic. It was spring and the seminar with Bourdieu's group on sociological methods went well. Our author was treated very politely, but he had to work hard for his opinions and statements at the seminar. The meeting with Bourdieu was of course extraordinary. It lasted for about an hour and was held in a very informal atmosphere in his office at College de France. Among other themes he talked about a conference he had attended, where he had felt being in a hostile environment. There, he had been supported and "saved" by a Swedish professor. That professor turned out to be one of the author's old tutors from Lund. Otherwise, Bourdieu was very interested in using the author as an interlocutor to Norwegian authors and members of trade unions. He was, at the time, preoccupied in his political project against neo-liberalism by bridging the gap between intellectuals and workers.

The door had been opened

Two years after the meeting Bourdieu sadly died. To our author and many of his newly found colleagues and friends, this was a tragedy. However, before he died, he had inspired and initiated different veins of social research, now also one including a field of empirical, quantitatively oriented sociology inspired by *Distinction*, which was addressing the classical sociological problem of social classes and class division. At the time of his departure, there was a new breed of young ambitious and knowledgeable researcher taking up the challenges of this legacy.

Our author had, with his thesis found himself a position in this growing international group of researchers and could develop his work further. Worth mentioning is his privileged cooperation with Annick Prieur, Stine Thideman Faber, Jakob Skjøtt-Larsen in the framework of the project COMPAS (Contemporary Patterns of Social Differentiation) (<https://www.compas.aau.dk/>). In the Danish city of Aalborg, similar studies to those in the Stavanger, were carried out. The results from both studies conformed with the basic social regularities of the *Distinction* (see e.g. Prieur et. al. 2008). The COMPAS-study was in one respect the richer one; the representative survey of lifestyles was supplemented with qualitative data. A subset of the interviewees was interviewed face to face a second time. The COMPAS-undertaking was indeed very instrumental in transforming the international group of researcher into a more formalized network SCUD (*Network for the studies of social and cultural differentiation* (<https://www.scud.aau.dk/>)). The Danish Research Council financed the activities for several years. Dedicated scholars of different generations and from a range of European countries were brought together for vivid exchanges, even for more long-term cooperation.

Lately, our author has been co-opted into a very inspiring and productive small group of young Norwegian researchers, Magne Flemmen and Vegard Jarness (e.g. Magne Flemmen et.al 2018, 2019), which continues the investigating of the nooks and crannies of the Norwegian Social Space.

Epilogue: The elusiveness and importance of the capital composition principle of social differentiation

This essay is closing in towards its end, and so is the career of its writer. In so doing, I put on my naked habitus the suited armour, in order to make a move in the game of the present academic field of research. I'll make a statement about the contemporary state of this vein of empirical research. Now in 2020, almost twenty years after the sad departure of Bourdieu, the small seeds that was possible to identify at the time, have grown further at an astounding pace. Now, it is a tangible and strong vein of empirical research. And people are utilizing GDA, which is a progress.

In 2010, a large conference was held in Paris to commemorate the publication of *La Distinction* thirty years earlier (one year too late!). Several hundreds of researchers and scholars participated and as many papers were presented. Many of these documented projects trying to engage Bourdieu's model, based on data from various countries, or communities. However, when comparing them to Bourdieu's model they differ. The contributions basically fell into two groups. They either presented research findings that was clearly conforming to Bourdieu's basic model, or they were to a varying degree very unlike or disparate. (Otte et. al. 2019).

One issue that seemed to be an important dividing line between them, was whether one had been able to reproduce the capital composition principle, the second most important principle of the social space. The paper that I presented confirmed the existence of it. The paper was titled "Working with Distinction: Scandinavian Experiences" (Rosenlund 2014) based on many constructions with different geographical origins, including one emanating from the COMPAS-project. Several other contributions did the same. However, many others did not[‡].

In my paper, I challenged those of my colleagues who, in vain, had tried to reveal fully the traces of the Bourdieusan social space. My basic advice to them was to reconsider the data and analytic design. Does the data contain indicators of economic capital (four to five), cultural capital (three to four) and some variables related to work, then, try to construct a version of the social space! This can then be utilised by way of "visualized regression" (Lebart et. al. 1984) to create a space of lifestyles, by inserting lifestyle components into it. The constructed social space can also be used as a referential structure to compare with independently constructed spaces of lifestyle. Then, it is possible to demonstrate the extraordinary relation of homology that exists between the two spaces; both spaces are structured by volume and composition of capital. (e.g. Flemmen et. al. 2018, 2019, Rosenlund 2019)

If these capital indicators are missing in your data, do your lifestyle analysis again and apply Bourdieu's approach on subsamples of your data, consisting of respondents with approximately similar class positions! That was one of the analytic strategies Bourdieu applied in *Distinction*. The two best documented studies in the *Distinction* are one, that displays lifestyles differentiation in the dominant class (Bourdieu 1984; 262), the other that displays lifestyles differentiation in the intermediate class (Bourdieu 1984; 340). In both analyses the capital composition principle comes out as the first dimension, since volume of capital has been "controlled for"; the analysed respondents have similar class positions (similar positions along the volume dimension).

[‡] Most notably is Bennett et.al, 2009, which is regarded as a British counterpart to the *Distinction* which presents findings that is indeed clear in refuting Bourdieu's model. It does not apply to modern day Britain. The capital composition principle is not there. Atkinson & Rosenlund have shown, however, that this conclusion is not correct (Atkinson & Rosenlund 2016). By a re-analysis of the British data, they show that Bourdieu's model fits very well, if the proper methods had been utilized.

All in all, this has been written in the hope that my experiences and those of my colleagues may help to re-establish the research front where Bourdieu left it; that the model he proposes in *Distinction* is not an end result of research, but may function as a fruitful starting point, a stepping stone for future research. It is about the possibility and potential to say something important about the society we live in and what the future may have in store for us. The research I have undertaken over the years, shows that the capital composition principle of differentiation, this seemingly elusive and slippery entity, is a social force that grows in power and in reach. In Stavanger it emerged in a timespan of two decades. In the following fifteen-year period, it grew further in force. Now, it has penetrated the whole social hierarchy, from top to bottom. Compared to the wider Norwegian society (and other societies), this change is probably compressed in time.

My hypothesis is that this Bourdieusan principle of social differentiation, may subsume the effects of “other” social developments that is not immediately seen as related to the forces of different forms of capital, also in other societies. This goes for the ongoing division of gender particularly in the lower areas of the social space; women are predominantly positioned in the cultural domain of the social space, and men in the economic domain. Further, it also goes for the penetration of New Public Management (NPM) into the institutions of the welfare system. Its workers are mainly positioned in the cultural sphere of the social space. This system has more or less transformed into a new and profitable domain for private enterprises (financialization) and thereby created new lines of domination and control across the social space along the capital composition principle of social differentiation. In this transformation process the professional knowledges – different forms of cultural capital – of nurses, doctors, social workers, teachers, have been undermined. The social value of their capital risks being further devalued in this process.

These tendencies come in addition to the “traditional” contradictions that exist between the dominant and the dominated social classes (along the capital volume dimension). Even if we label our society post-industrial or postmodern, there is still a proletariat that is exploited and there is a growing segment of what is called a precariat positioned at the bottom of the social space, who lives at the borders of ordinary working life and the welfare system. The use of the Bourdieusan space of social positions may be developed further to make it helpful in understanding the dynamics and multidimensionality of social conflicts and contradiction in contemporary society and in the ones that develop.

References

- Atkinson, W., & Rosenlund, L. (2014). *Mapping the British social space: Towards a bourdieusian class scheme*. University of Bristol Working Paper.
- Bennett, T., Savage, M., Silva, E.B., Warde, A., Gayo-Cal, M. and Wright, D. (2009) *Culture, Class, Distinction*, London: Routledge.
- Blasius, J., & Winkler, J. (1989). Gibt es die “feinen Unterschiede”? Eine empirische Überprüfung der Bourdieuschen Theorie. *Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie*, 41, 72–94.
- Blumer, H. (1956): *Sociological analysis and the “variable”*. *American Sociological Review*. Vol XXII, reprinted in Blumer, H. (1986): *Symbolic Interactionism*. London.
- Bourdieu, P. (1984). *Distinction. A social critique of the judgement of taste*. London: Routledge.
- Bourdieu, P. (1998). *Practical reason: On the theory of action*. Cambridge: Polity Press.
- Flemmen, M., Jarness, V., & Rosenlund, L. (2018). Social space and cultural class divisions: The forms of capital and contemporary lifestyle differentiation. *The British Journal of Sociology*, 69, 124–153.

- Flemmen, M., Jarness, V., & Rosenlund, L. (2019) Class and status: on the misconstrual of the conceptual distinction and a neo-Bourdieuian alternative. *The British Journal of Sociology*, 70, 816–866.
- Greenacre M. J. (1995): *Correspondence Analysis in Practice*. London: Academic Press, INC.
- Inglehart, R. (1977): *The silent revolution: changing values and political styles among Western publics*. Princeton University Press.
- Lebart, L., Morineau, A. and Warwick, K.M. (1984) *Multivariate Descriptive Statistical Analysis: Correspondence Analysis and Related Techniques for Large Matrices*, New York: Wiley.
- Le Roux, B. and Rouanet, H. (2004) *Geometric Data Analysis: From Correspondence Analysis to Structured Data Analysis*, Dordrecht: Kluwer.
- Le Roux, B., & Rouanet, H. (2010). *Multiple correspondence analysis*. Thousand Oaks: Sage.
- Hjellbrekke, J. & Prieur, A. (2018) On the Reception of Bourdieu's sociology in the world's most equal societies. In Medvetz T. & Sallaz J. (Eds.) *Oxford Handbook on Pierre Bourdieu*. Oxford University Press, 2018. (pp. 68-87)
- Prieur, A., Rosenlund, L. and Skjøtt-Larsen, J. (2008) Cultural Capital Today: A Case Study from Denmark, *Poetics* 36(1): 45–71.
- Rosenlund, L. (1996). Cultural changes in a Norwegian urban community: Applying Pierre Bourdieu's approach and analytical framework. *International Journal of Contemporary Sociology*, 33(2), 211–236.
- Rosenlund, L. (2000a). *Social structures and change: Applying Pierre Bourdieu's approach and analytical framework*. Working Papers from Stavanger University College, 85/2000. (Dr. philos thesis).
- Rosenlund, L. (2000b). Cultural changes in a Norwegian Urban Community. In D. Robbins (Ed.). *Pierre Bourdieu*. London: Sage.
- Rosenlund, L. (2009) *Exploring the City with Bourdieu: Applying Pierre Bourdieu's Theories and Methods to Study the Community*. Foreword by Loïc Waquant. Saarbrücken: VDM Verlag (Reprint of thesis).
- Rosenlund, L. (2014). Working with Distinction: Scandinavian Experiences, in P. Coulangeon and J. Duval (eds) *The Routledge Companion to Bourdieu's Distinction*, (pp. 157–186). London: Routledge.
- Rosenlund, L. (2019). The persistence of inequalities in an era of rapid social change. Comparisons in time of social spaces in Norway, *Poetics* 74.
- Rouanet, H., Ackermann, W., LeRoux, B. (2000): *The Geometric Analysis of Questionnaire: The Lesson of La Distinction*. (BMS) Bulletin de methodologie sociologique. N. 65 January 2000.

En nomade på erkendelsesrejse gennem mødet med Bourdieu

Martin D. Munk

Fil.dr. i sociologi, seniorforsker ved Det Frie Universitet

Det er glædeligt, at redaktørerne af Praktiske Grunde har stillet spørgsmål omkring mødet med Bourdieus arbejde og brug af værkerne. Indlysende, der er flere måder man kan møde Bourdieu på. Fagligt, fysisk, socialt etc.

Først beskrives mit fysiske møde med Bourdieu over fire gange med et kort rids af Bourdieus pointer om sociologens mulige veje til at lave tilfredsstillende sociologi. Derefter beskrives mit møde med Bourdieu via læsning af værkerne, brug af begreberne og tilgangen i mine undersøgelser og studier med krydsreferencer til forskere og undervisere som på afgørende måder formidlede og anvendte Bourdieu.

I november 1993 mødte jeg for første gang Bourdieu til en forelæsning med udgangspunkt i værket *Les règles de l'art: genèse et structure du champ littéraire*, som jeg har omtalt i Sociologi Nyt 1993. Bourdieu gjorde i et stort auditorium på Københavns Universitet Amager et uforglemmeligt indtryk med sin gennemgang af diverse felters struktur og genese, hvor det også blev klart at Bourdieu på en måde hellere ville have holdt forelæsningen på fransk eller måske tysk. Siden mødte jeg Bourdieu i maj 1994 på Maison des Sciences de l'Homme i Paris under mit lange ophold på École des Hautes Études en Sciences Sociales (EHESS), Centre de Sociologie de l'Éducation et de la Culture (CSEC), hvor Bourdieu var opponent på en fremlæggelse af tysk litteratur netop ud fra *Les règles de l'art*.

Derefter fik jeg i oktober 1998 fornøjelsen af at møde Bourdieu på International Conference on Empirical Investigation of Social Space, som blev afholdt i Köln, hvor jeg præsenterede "The Trace of Social Space (The Trajectories of Athletes)". Det blev et personligt møde, hvor jeg forsvarede Bourdieu på en af konferencedagene, efter at Michael Greenacre havde rettet kritik af den måde Bourdieu anvendte korrespondanceanalyse i sit sociologiske arbejde. Jörg Blasius, Ludovic Lebart og jeg havde senere samme dag middag med de to kamphaner, hvor stemningen efterhånden blev rolig alt imedens Bourdieu fik vand til middagen. Jeg mindes ved samme lejlighed, at Bourdieu på en humoristisk og opmuntret måde fortalte om, at nobelpristager Merton fuldkomment havde

taget fejl i vurderingen af økonomiske systemer, herunder sammenlægningen af finansielle institutioner.

Sidste gang jeg traf Bourdieu var ved et mindeværdigt møde på hans kontor på Collège de France i april 1999, hvor han under mødet tog min doktorafhandling frem, som jeg havde sendt til ham i februar. Vi drøftede egentlig ikke så meget, udover jeg at i høj grad havde brugt teorien om rekonversionsstrategier i mit studie af rekonversioner af sports- og uddannelseskaptal blandt tidligere og nuværende eliteidrætsudøvere. Jeg havde undervejs en stærk fornemmelse af at være på "samme frekvens", idet teorien i empiriske analyser af kapitalkonverteringer kan noget ganske andet end gængse analyser af individuelle transitioner og social mobilitet. Kapitalkonverteringer er nemlig altid rodfæstet i eliteidrætsudøvernes historiske livsbane erfaringer med nederlag og sejre, som ikke blot handler om vekselvirkningen med og påvirkningen fra felternes struktur og genese, men om homologien med deres familiers historiske erfaringer.

Jeg anser, at der er tre afgørende punkter i den Bourdieuske teoritilgang:

1) Bourdieus perspektiv med hensyn til at fjerne sig fra og bryde med ismer og deres ekstremiteter, som eksistentialisme, strukturalisme, marxisme osv. I stedet fordres en mellemvej, hvori habitusbegrebet indgår som en vigtig grundsten i forsøgt på at sammentænke "subjektivism" (sociale handlinger) og "objektivism" (strukturer).

2) Materialiteten i den forstand, at Bourdieu hele tiden forstår menneskers/agenternes handlinger, kultur og praktikker på baggrund af de objektive sociale livsbetingelser, der ikke er statiske, men historisk betinget. Heri det forandrende moment i teorien.

3) Sociologiens sociologi. En af hjørnestene i Bourdieus sociologi og tænkning er det evige krav til, at sociologer må have en sociologi om deres egen sociologi. Det betyder, at sociologien medtænker sin egen forskningshabitus og dermed egne forskningspraktikker/handlinger i forhold til det udforskede objekt. Bourdieu giver Levi-Strauss og andre ret, når de siger, at man må bryde med folks commensense og spontane overvejelser, men at det ikke er tilstrækkeligt. Det er også nødvendigt at bryde med forskerens egne forestillinger om det pågældende forskningsobjekt.

Bourdieu har således i adskillige bøger og artikler forsøgt at understrege vigtigheden af at tage sin egen forskningspraktik selvkritisk op i sammenhæng med udarbejdelsen af teori og studiet af genstanden.

Bourdieu anfører i: *An Invitation to Reflexive Sociology* at:

Når sociologiens sociologi bliver meget konkret i form af sociologens sociologi, af dennes videnskabelige projekt, af dennes ambitioner og dennes fejl, af dennes dristighed og frygt, er det ikke en supplement d'âme (=sjæle supplement) eller narcissistisk luksus:

At bringe dispositioner til bevidsthed (prise de conscience), gunstige eller ej, knyttet til din sociale og familiære baggrund, akademiske baggrund og køn giver dig en chance til, måske begrænset, at forstå og give dig et overblik over dine dispositioner. Men stadigvæk er knebene i de sociale pulseringer utallige. At lave en sociologi om eget univers kan blive en helt anden måde, total pervers, at tilfredsstille undertrykte følelser på en snigende subtil og kroget vej.

For eksempel når en tidligere teolog bliver sociolog, og foretager et studie af teologer, må denne ud i en slags regression og begynde at tale som teolog eller, endnu værre, anvende sociologi som et våben til at afgøre tidligere mellemværende med teologerne. Det samme kunne være sandt for en filosof: hun vil risikere i filosofiens sociologi at finde en skjult måde at føre filosofiske krige med andre midler.

Jeg husker meget tydeligt, at jeg første gang stødte på Bourdieu gennem det fremragende kapitel "Skolan" af Donald Broady og Mikael Palme fra bogen *Kultur och utbildning* fra 1985 (trykt 1986),

hvorfra jeg også læste: "Titel och Ställing. Om förhållandet mellan produktionssystemet och reproduktionssystemet", oprindeligt udkommet i 1975, det vil sige i det første år og andet nummer af *Actes de la Recherche en Sciences Sociales*, Bourdieus eget tidsskrift.

"Skolan" blev inden for emneområdet Uddannelse og Institutioner i en forelæsning præsenteret af Jan Kampmann i december 1986 på Institut for Pædagogik ved Københavns Universitet, i St. Kannikestræde, året efter min indskrivning på Sociologisk Institut, men som undervisningsminister Bertel Haarder lukkede ud fra en "mistanke" om marxistisk, særlig kapitallogisk, tilgang til sociologi, med det resultat at jeg søgte efter sociologisk uddannelse på forskellige institutter.

I Skolan redegøres for på hvilke måder uddannelsessystemet konstitueres, det vil sige ud fra indre magthierarkier og udviklingslogikker, sin egen historie, egne institutioner og intellektuelle positioner. Et resultat heraf er en præsent accelererende konkurrence om uddannelses titler, som fører til deklassering og generationskonflikter i mange sektorer af samfundet – og ikke til en egentlig demokratisering af uddannelseskapital, men snarere til skabelse af en slags kollektiv desillusion. I kapitlet fokuseres særligt på hvorledes såvel grundskolen, universiteterne som eliteskolerne ("les grandes écoles") bidrager til opretholdelse af selektionsmekanismer og fordelingen af legitim kulturel kapital til favoriserede familier og socialklasser. En af styrkerne i "Skolan" er anvendelsen af materiale fra såvel 1960'erne, 1970'erne som 1980'erne, og det kommer frem, at uddannelsesreproduktionen er forankret i strukturel kausalitet formidlet gennem en historisk homologi mellem uddannelsesfeltet og samfundspositioner, og ikke i enkeltstående oplysninger om "social baggrund"!

I samme måned i 1986 understregede nu afdøde Staf Callewaert i en forelæsning, at sociale forhold ikke primært kan forandres gennem ændringer af uddannelsessystemer. Det er en væsentlig årsag til, at omkring en femtedel af en årgang år efter år ikke opnår en uddannelse eller endda et arbejde, da kausaliteten ikke er forstået rigtigt.

Senere stod Staf Callewaert til fulde for lærerige Bourdieu seminarer fra februar 1988 og frem, efter at jeg i december 1987 ved instituttets kopirum på KUA fik overtalt Staf til at påbegynde en skelsættende undervisning og vejledning i Bourdieus værker og tilgang med sit unikke førstehåndskendskab til værkerne og traditionerne, altid med forankring i klassikerne, især Durkheim, Marx og Weber. På samme tid, i sensommeren 1988 kom Donald Broady til instituttet, hvor Donald præsenterede Bourdieus forankring i den historiske epistemologi, et arbejde som i 1990 blev til doktorafhandlingen *Sociologi och epistemologi*, som jeg første gang så det fulde manus til i august 1990.

Nogenlunde samtidigt med de lærerige Bourdieuseminarer etablerede vi en studiegruppe bestående af 4-5 studerende på Institut for Pædagogik, hvor vi over nogle år hver mandag hos Karin Anna Petersen i Haraldsgade gik i dybden med Bourdieus arbejde samtidigt med at nogle stykker af os havde en lærerig læsning af klassikerne på såvel pædagogik/sociologi som europæisk etnologi med Thomas Højrup som en fremragende underviser og inspirator, der i 1983 offentliggjorde det formentlig bedste danske sociologiske værk, *Det glemte folk: Livsformer og centraldirigering*.

Dette studiegruppearbejde var for det meste uhyre produktivt, intenst, voldsomt spændende og livgivende. Især var min samlæsning med Peter Koudahl meget nærende og nærmest en daglig begivenhed i en del år.

For mit eget vedkommende forfulgte jeg et parallelt svensk spor, meget påvirket af et Stockholm seminar i maj 1989 med franske og svenske sociologer og statistikere, blandt andre Donald Broady, Mikael Palme, Victor Karady, Henry Rouanet, Brigitte Le Roux, Monique de Saint Martin, som jeg sammen med Peter Koudahl og Kristian Larsen deltog i, efter at Staf Callewaert med en afgørende handling gav sin invitation videre til os.

Dette seminar blev et vendepunkt for mig. Jævnligt derefter tog jeg først til HLS (Läraryhögskolan) i Stockholm og siden til Uppsala Universitet, hvor Donald Broady mange gange generøst bød

mig velkommen, og senere hjalp mig til EHESS, med Mikael Palme som en tålmodig og dygtig vejleder med oplæring i fransk programmel (ANCORR, ADDAD), især i de første år, som en læremester og sparringspartner ud i den praktiske beherskelse af fransk sociologi og statistik. Disse besøg gav en tro på, og forståelse for at Bourdieus arbejde på en meget oplysende og forløsende måde kan bruges empirisk i international sociologisk forskning.

Miljøet i Sverige satte på mange måder barren for uddannelsessociologiske studier i en nordisk kontekst. Jeg erkendte efterhånden, at det parallelle spor ikke rigtigt fungerede sammen med dominerende positioner, dvs. quasi-teknologisme, funktionalisme, fænomenologi, "kritisk teori" etc., hvilket vi netop lærte hos Bourdieu.

Min læring og uformelle uddannelse fra Stockholm fik jeg brug for i min tid på Sociologiska institutionen ved Lunds Universitet, som i nogle år fra 1996 blev mit hjem for min sociologiske uddannelse og den endelige udformning af mit doktorarbejde i 1990'erne, hvor Mats Beronius, Bengt Gesser og Gunnar Olofsson tog vældig godt imod mig, og som lærte mig meget om systematisk og grundig vejledning af en forskerstuderende, som vil en hel masse på samme tid.

Meget tidligt var jeg optaget af uddannelsessociologi, så teksterne som jeg læste i 1986-1989, var øjenåbnere, og gav i høj grad mening for en studerende med mine interesser og perspektiver på verden. Grundlæggende set ville jeg forstå og forklare hvorfor uddannelse og skolen er med til at reproducere sociale forskelle, men også hvorfor børn og unge med forskellig familiebaggrund kommer ind i forskellige livsbaner, hvor nogle opnår "succesfulde" privilegerede positioner, med stor løn og pensioner, medens andre i højere grad får "fiasko", mindre indkomster, og måske et liv med usikkerhed og utryghed.

Bourdieu's arbejde cementerede for mig, hvorfor familien, opvækst og opdragelse er så vitale for udfoldelsen af livschancerne. På den tid, i 1980'erne, var mange samfundsvidenskabelige universitetsuddannelser centreret omkring socialisationsstudier, der som oftest savnede empiriske belæg for de konklusioner som blev draget omkring barndom og socialisation. De havde også teoretisk sine begrænsninger, her tænker jeg særligt på Institut for Pædagogik og Sociologisk Institut, hvor jeg på Institut for Europæisk Folkelivsforskning mødte en meget stærk såvel teoretisk som empirisk tradition.

I den tid var Bourdieu altid en væsentlig kilde til at forstå det der skete for os studerende, kammerater, egen familie bagud i historien og befolkningen. Jeg forstod efterhånden bedre og bedre, hvorfor jeg selv aspirerede til mere læsning af Bourdieu, nemlig ud fra opvækst i en familie primært rodfæstet i et miljø af politisk bevidste selvstændige håndværksmestre i Gentofte, hvis sønner oftest gerne ville være ingeniører og matematiklærere.

Fordybelsen i Bourdieus sociologi gav en fantastisk forståelsesramme til når jeg lykkedes med mine forehavender, og hvorfor jeg ikke blev foretrukket i positionskampe på det pædagogiske institut og det sociologiske institut ved Københavns Universitet. En i høj grad kulturradikal kultursociologisk og pædagogisk nærmest antikvantitativ tilgang og skepsis overfor fransk sociologi fik afgørende indflydelse over flere omgange, og for, at jeg søgte over i først idrætsforskningen på Københavns Universitet og Danmarks Højskole for Legemsøvelser. Siden i registerforskningsmiljøet på Center for Registerforskning og som underviser i metode, statistik og politisk sociologi på Statskundskab ved Københavns Universitet, som adjunkt i public policy og professor i sociologi ved Aalborg Universitet og mit Center for Mobilitetsforskning, og temporær professor i sociologi på DPU ved Aarhus Universitet, hvor de to sidstnævnte universiteter domineres af en statsorienteret og socialdemokratisk (læs: politisk og ideologisk) tilgang til videnskab.

Tillige førte det til i alle årene at undersøge nye spørgsmål med forskere i Canada, Frankrig, Danmark, Sverige, USA, Tyskland, Finland og Norge. Og til at søge positioner i Danmark, England, Frankrig og Sverige.

Gennem disse interesser og perspektiver var jeg først særligt optaget af *La reproduction: Éléments pour une théorie du système d'enseignement*, *Outline of a Theory of Practice* og *La distinction: Critique sociale du jugement*, og også de tidlige uddannelsessociologiske skrifter og artikler om sport. Jeg blev meget optaget af hvorfor undervisning i skolen via pædagogisk vilkårlighed i høj grad er med til at fastlåse de næste generationer i eget klasseudgangspunkt med favorisering af grupper af unge med den "rigtige" kulturelle kapital hjemmefra (læs: legitime og dominerende). Her fungerede Boel Berners og Staf Callewaerts introduktioner og oversættelser af centrale franske sociologiske tekster publiceret på Munksgaard som indgange til *La reproduction* og konteksten herfor.

Dertil blev habitusbegrebet en nøgle til at forstå mekanismerne meget bedre, og det forklarer stærke sammenhænge mellem livsbetingelser i barndommen, livsbetingelser senere hen, magtbaser og hvorledes vi som mennesker fra forskellige miljøer og forankringer håndterer og forholder os til verden, også når den byder på angstprovokerende modstand og uretfærdigheder. Nu i de her år med totalitære overgreb imod befolkningen i form af nedlukninger og dominerende "medicinske eksperimenter" uden at følge normale protokoller med opbakning i teori, data og evidens, styret og kontrolleret af store medicinalfirmaer, økonomiske interesser, magteliter i forening, medier og repressive stater med en overrepræsentation af alvorlige bivirkninger og stigende overdødelighed til følge. Det vil sige en stadig stærkere statskapitalisme funderet i tilsidesættelse af demokratiske traditioner, hvor "offentlige myndigheder", "eksperter", "professorer", "journalister", "politikere" og andre tilsvarende med formel kapital legitimerer og forsvarer overgreb og angreb på befolkninger, trods påstande om sundhed og beskyttelse.

Doxa er i stigende grad blevet til, at det ikke længere var (er?) legitimt at være kritisk over staters og virksomheders egeninteresse baserede undertrykkende praktikker og handlinger, bortset fra undtagelser i den offentlige meningsdannelse, som oftest udbredes via alternative kanaler.

I 1989 kom det mesterlige værk *La Noblesse d'État* – som en videreudvikling af *La reproduction* med væsentlige indsigter fra *La distinction* – til at spille en afgørende rolle i mit virke som forsker og underviser. Værket tilbyder nemlig solide forklaringer af sammenhængen mellem uddannelsessystemets struktur og sociale positioner i samfundet, og hvorledes disse besættes og reproduceres inden for magtfeltet.

Gennem *Homo Academicus*, UHÄ rapporter forfattet af Donald Broady og Mikael Palme, *La Noblesse d'État* og forudgående artikler til værket, i Actes i 1978 og 1987, med Monique de Saint Martin som medforfatter – som i øvrigt sammen med Dominique Merllié var min vejleder på École des Hautes Études en Sciences Sociales (EHESS), Centre de Sociologie de l'Éducation et de la Culture (CSEC) i 1994 – fik jeg øje på korrespondanceanalyse (MCA) som et alternativ til andre statistiske metoder.

I MCA tilbydes en indbygget geometri og relationel forståelse af sociale positioner og positioneringer samt ikke mindst livsbaner, et begreb som jeg anvender i min svenske doktorafhandling, *Livsbaner gennem et felt*, som jeg 5. marts forsvarede i Lund for snart 25 år siden.¹ Fra 1989 og

¹ Staf Callewaert som sad i det fem mand store bedømmelsesudvalg, var internationalt lærd og udtrykte under voteringen til økonomihistorikeren Rolf Ohlsson, at nu skulle svenskerne ikke begynde at behandle mig som Foucault i Uppsala i 1955-1958. Positioneringer udspiller sig i sådanne udvalg. Min afhandling klart blev vel godkendt!

frem fordybende jeg mig i tilgangen, som er en teoretisk funderet metode med fokus på afstandene mellem positioner i det sociale rum eller felter, og ikke mindst tolkning af bidragsværdierne, grundlaget for dannelsen af akserne.

Ved flere studiebesøg og forskningsophold i Stockholm i 1989, 1991, 1992, 1993, i Uppsala i 1997 og 2001 og i Paris i 1992, 1994, 1995, 1999 og 2003 blev jeg med tiden meget fortrolig med tilgangen og kvalificeret til at foretage relevante og grundige analyser af felter, et af Bourdieus centrale begreber.

I 2001 blev jeg forsker på Socialforskningsinstituttet (SFI) i København i en 10-årig periode, et institut som virkede attraktivt på grund af en hovedsagelig empirisk tradition, og jeg anvendte korrespondanceanalyse tilgangen op igennem 00'erne senest med en række forskerstuderende med en færdig artikel i *Sociology* i 2013.

Med mit virke på SFI blev jeg snart optaget af andre statistiske metoder, særligt økonometriske metoder, og selvom korrespondanceanalyse virkelig er brugbar for et videnskabeligt arbejde i Bourdieus tradition, så havde jeg brug for at anvende andre metoder, hvilket artiklerne *Social Class, Family Background and Intergenerational Mobility*, *Testing Mobility Models: A rejoinder to Erikson and Goldthorpe* i *European Economic Review* i 2009 og *Intergenerational Reproduction of Distinctive Cultural Capital: A Study of University Education Obtained Abroad and at Home* i *Empirical Investigations of the Social Space* i 2019 illustrerer.

Stadig med fremhævelse af Bourdieus begreb om specifikke sociale arbejdspositioner (occupations), snarere end grove socialklasser, som skjuler konkrete reproduktionsmønstre, og dermed hvorledes positioner mere præcist er med til at mediere livschancer i forskellige felter og sociale arenaer. Pointen med occupations snarere end socialklasser fremførte David Grusky og Kim A. Weeden fra andre vinkler.

Senest har jeg sammen med kollegaer fra Tyskland brugt klassifikationer af forfinede occupations i et årelangt studie: "International Family Migration and the Dual-Earner model" i *Journal of Economic Geography*, 2022, hvori det vises at familiers fælles migrationsadfærd og beslutninger fra Danmark til forskellige destinationer betinges af uddannelsesforudsætninger hjemmefra (minimum college) og af sociale og institutionelle strukturer i landene. Dette sætter rammen for om de primært veluddannede mødre går hjemme og passer børn eller arbejder ude, så udvandrede fædre og mødre mere deles om deltagelse på arbejdsmarkedet i Sverige mens arbejdsdeltagelse meget mere er opdelt under ophold i USA. Familiernes praktikker drives af præferencer for en primært "dual-earner model" eller "single-earner model", det vil sige socialt forankrede dispositioner korresponderer med systemet af sociale positioner, som Bourdieu ville udtrykke det, medieret af hvorledes arbejdsmarkedet og sociale institutioner organiseres i de enkelte lande. Grundlæggende handler undersøgelsen om at sociale strukturer ("samfundsmodellen") er fuldkomment afgørende for migranters praktikker og beslutninger.

Denne forfinede tilgang til sociologisk forskningsarbejde brugte jeg tillige i fælles artikler i *British Journal of Sociology of Education* i 2016 og *Acta Sociologica* i 2018, hvor vi i førstnævnte påpeger, at en instrumentel brug af begrebet kulturel kapital, og uden feltbegrebet, i udforskningen af opnået uddannelsesniveau fører til en ret begrænset forståelse af de reelle mekanismer, her sammenfattet på engelsk:

"I contributed to the research area by examining the use of cultural capital in previous studies of educational choices, often considered as individual resources, such as number of books in the home and extracurricular activities, but unfortunately disregarding structural contexts. The problem is that studies omit the fundamental idea that cultural capital is exactly 'effective' because it is valued and esteemed a legitimate measure of worth by both high achievers and the educational system. Omitting this aspect runs the risk of misinterpreting effects of single items, such as number of books in the home and extracurricular activities, as themselves being generators of educational

value, whereas they are instead the means for value production in a larger educational system. It can be more revealing to embed studies of cultural capital and educational attainment in a broader context using the concept field as a way to cast light on the sociological mechanisms of educational reproduction.”

Denne forfinede tilgang anvendes desuden i et studie af universiteters og fagfelters bidrag til horisontal social differentiering blandt studerende i Danmark, et arbejde som netop udkom i 2018, hvor jeg sammen med Jens-Peter Thomsen viser, at det danske universitetssystem institutionelt og disciplinært er differentieret ud på en sådan måde, at systemet cementerer og bidrager til at opretholde chanceuligheden, trods stærke forestillinger om, at det er muligt at udjævne sociale forskelle.

Senest har jeg anvendt tilgangen i analyser af økonomisk afkast af fagfelter på universiteterne, som klart forfordeler fagfelter karakteriseret som hårde og med anvendelse for øje, f.eks. medicin, økonomi, finansiering og anvendt matematik med en favorisering af kandidater fra familier med meget kapital, især økonomisk kapital og til dels kulturel kapital (“Parental Capital and Economic Returns to Fields of Study”).

I takt med input fra andre forskningstraditioner og teoretikere bruger jeg oftest Bourdieu som sociologisk forståelsesramme, virkningsfuld i at forstå min egen og andres skæbne, det vil sige især kampen om faglige analyser og positioner i akademien. Naturligvis også i arbejdet med at opstille og undersøge vanskelige forskningsspørgsmål. Eksempelvis i måden at opsætte studier og analyser af multi- og intergenerational reproduktion og mobilitet, som viser sig at ændre sig ret meget over tid, i 2020 vist i *The Decline of Intergenerational Income Mobility in Denmark: Returns to Education, Demographic Change, and Labor Market Experience*, som jeg sammen med David Harding udgav i *Social Forces* blandt andet som et resultat af mit forskningsophold i 2018-2019 på Max Planck Sciences Po Center on Coping with Instability in Market Societies, Sciences Po (MaxPo) i Paris, som med Olivier Godechot² i spidsen faciliterede seminar på MaxPo, OSC med Louis-André Vallet som en udfordrende opponent.

I artiklen forklares faldet i social indkomstmobilitet med udgangspunkt i forældrenes indkomst mere specifikt ud fra en ustabil familiestruktur og en ulige akkumulering af arbejds erfaring, som virker ind på graden af social indkomstmobilitet over tid, men overraskende nok forklarer uddannelse ikke faldet i social mobilitet. Herved forsøger vi at indtænke sociale forhold, som har konkret betydning for middelklasseliv i dag, eksempelvis i mere uddannelsesprivilegerede hjem, hvor børn og unge i stigende grad oplever at vokse op i brudte familier med et arbejdsmarked som bliver mere og mere opdelt og utrygt – helt åbenlyst på et forringet grundlag i vor børns generationer – samtidigt med at den universelle velfærdsstats generøsitet tilbagerulles til fordel for en totalitær, repressiv og kontrollerende stat funderet på en stadigt mere dominerende statskapitalisme. Historisk set er arsenalet af reproduktions- og rekonversionsstrategier reduceret gennem indsnævring og begrænsning af livsformer, apropos *Det glemte folk*, med et vigende og mangelfuldt fokus på livschancer til følge, som jeg analyserer i “Familiers ulige livschancer og levedygtige samfund” (*Social ulighed set igennem uddannelse*, Aarhus Universitetsforlag, 2023).

² Olivier Godechots undersøgelse af hvorledes positioner reproduceres på EHESS gennem en specifik rådsrekruttering, med tydelig reference til Bourdieu-traditionen, erfarede jeg i 2019-2020 med et kandidatur til en post som directeur d'études cumulant en sociologie ved netop EHESS, hvor G. Sapiro i rådet af professorer m.fl. forsøgte at pege på mig, selvom vi ikke havde aftalt det på forhånd, som praksis ellers foreskriver!

Hertil bemærkes, at Harding og jeg ydermere viser, at social mobilitet i bunden og toppen er lille og ret stabil over generationer. På den måde er social mobilitet historisk set koncentreret i de brede mellemlag i befolkningen, men som nu viser sig at være mindre udtalt i generationer født i 1970'erne i sammenligning med tidligere generationer.

Mange værker af Bourdieu kan læses med stor glæde. Jeg anbefaler at læse *Méditations Pascaliennes* (MP), som udkom i 1997, i slutningen af Bourdieus livsbane, som indeholder de meget tankevækkende kapitler 4-6, særligt kapitel 6, hvori social væren og sansen for eksistens udfoldes, basalt set levedygtighed, som jeg kalder det for, på en dyb og opdateret måde, herunder med en nuanceret pointe om at dominerede klasser i større og større grad erfarer en afhængighed af bestemte typer af kapital i takt med udvidelsen af uddannelsessystemet, som fører til deklassering – i en vis forstand en kollektiv afsporing over generationer – hvilket ikke betyder reelle bedre livsmuligheder men et mere eller mindre udsigtsløst kapløb (se s. 217, engelsk udgave).

I dette reflekterende opus trækker Bourdieu tråde tilbage til *Outline of a Theory of Practice*, som for mig at se stadigvæk står som et paradigmatiske antropologisk og sociologisk arbejde, der for alvor giver indsigt til forståelsen af forskellige skiftende levilkår, kropslige reaktioner, korreponderende reproduktionshandlinger og rekonversionsstrategier, med sociale frustrationer, momentane glæder og fortvivelse til følge, som betyder så meget for de måder vi lever på, socialt, kulturelt, kropsligt og økonomisk, og ikke mindst for indsigten i betydningen af de (forandrede) symbolske universer, vi lever i.

La distinction vil jeg nævne på den obligatoriske sociologiliste, lidt på linje med Max Webers værk om *Wirtschaft und Gesellschaft* (Økonomi og Samfund). Begge monografier står højt blandt sociologiske hovedværker, som på storslåede måder bidrager til forklaringer af sociale forhold, også historisk set. Meget af Bourdieus arbejde er i virkeligheden en nøgle til at forstå familien som det anker ud fra hvilket sociale praktikker og positioner genereres og iværksættes.

Imidlertid blev familien forskningsmæssigt og politisk over nogle generationer glemt eller fortrængt. Bourdieus forståelse af familie bygger videre på Webers forståelse heraf og Gerhard Lenskis arbejder om statuskrystallisation, som jeg opdagede i *La distinction*.

Lenskis analyser af magt og social stratifikation over tusinder af år førte mig sammen med andre kilder af arkæologiske studier til en forståelse af, at ulighed i hvert fald kan spores tilbage til neolitisk tid (bondestenalderen) i overgangen fra jæger-samler-samfundet til landbrugssamfundet, via havebrugssamfundet, som jeg beskriver i "Social retfærdighed i havebrugssamfundet", i *Dansk Pædagogisk Tidsskrift*, 2021 og i "Institutionalization of Social Inequality, Regeneration of "Horticultural" Communities and Viable Social Status" på konferencen Exploring Social Inequalities in the Palaeolithic and Neolithic of Europe and Southwest Asia, 2022.

Formentlig kan ulighed spores helt tilbage til palæolitisk tid. Jord og kapital bliver efterhånden vigtigere end "det levende arbejde", og dermed begynder social status at spille en afgørende rolle for dannelsen af det vi kalder for permanente hierarkier, det vil sige sociale hierarkier som er konstituerende for de fleste samfund, netop også historisk set.

Med andre ord, forholdet mellem familie, reproduktion, social status, ulighed, velvære og levedygtige fællesskaber gentænker jeg ud fra erkendelser om tidligere samfundstyper med henblik på forståelse og forklaring af "mulige nutidssamfund", en tilgang Bourdieu så fremragende viste mange gange.

Mit møde med Bourdieu

Jens Arnholz

Lektor i sociologi på KU, Forskningscenter for Arbejdsmarkeds- og Organisationsstudier (FAOS)

Hvornår stødte du første gang på Bourdieu og hvad var det for tekster, forelæsninger, møder som skabte den introduktion?

Jeg mødte Bourdieu i min studietid på RUC, nærmere bestemt på mit bachelorår i 2000. Mit møde med Bourdieu er svært at adskille fra mit møde med Anders Mathiesen og den gruppe af studerende, der var rundt om ham den gang. Det var et meget engageret miljø, hvor alle synspunkter ikke var lige gode, og hvor man virkelig måtte sætte sig ind i tingene for at være med. I en årrække lavede vi projekter og havde sideløbende en læsegruppe, hvor vi læste Bourdieu i rigt mål. Senere stødte jeg så ind i Hexis og det Bourdieu-miljø som var udsprunget omkring Staf Callewaert. Det var interessant at opleve, hvordan det, vi på RUC læste som en engageret og samfundskritisk sociolog, på KUA blev læst som en fortaler for videnskabelig autonomi og modstand imod politisering. Det krævede at jeg fik en dybere forståelse af Bourdieu for at forstå, at de to synspunkter ikke var gensidigt uforenelige.

Hvad var det på daværende tidspunkt du fandt interessant og gav dig en opmærksomhed på Bourdieu?

Set i bakspejlet var det ikke noget særlig kvalificeret tilvalg af Bourdieu, men mens mange af mine medstuderende blev mere og mere forvirrede af at svæve rundt fra teori til teori fik jeg nogle analytiske værktøjer, jeg kunne bruge til at holde fokus.

Hvilke dele af Bourdieus værk har du særligt været inspireret af og trukket på?

De to bøger som jeg klarest identificerer med min forståelse af Bourdieu, er *The State Nobility* og *The Weight of the World*. Bogen om statsadelen var bare en fantastisk oplevelse at læse, med

bevægelsen fra de helt små interaktioner i klasselokalet og helt op til samspillet mellem uddannelsessystemet og samfundets magtstrukturer. Jeg husker en medstuderende igen og igen sagde 'hvor er det smart' imens vi læste den, og jeg var ret vild med den kliniske fremstilling, der tillod nogle at læse den som en massiv samfundskritik imens andre læste det som en beskrivelse af noget 'smart'. Ideen om et magtfelt står for mig fortsat som den mest overbevisende måde at forstå samfundsmæssig magt på, i kontrast til teorier om 'eliten' eller neoliberal styring. Modvægten til denne analyse af hvor 'smart' tingene fungerer i toppen af samfundet, kom så med *The Weight of the World*. Specielt den forståelse den gav mig af, at usikkerhed er noget der findes i alle dele af samfundet og som i den grad får spillet folk ud imod hinanden, er stadig noget jeg bruger på et analytisk og et personligt plan.

Hvordan har Bourdieuforskningen ændret sig for din egen del eller for dit forskningsområde gennem den tid du har været virksom?

Det grundlæggende problem ved Bourdieu er hvor ambitiøst hans projektet var. Det passer på mange måder dårligt til nutidens universitetsverden, hvor man har behov for hurtig publicering for at blive inde i forskningsverdenen. Min egen brug af Bourdieu har derfor været meget sparsom. Som eksternt finansieret forsker på 14. år har jeg aldrig haft tid til at sætte mig ned og lave det dybe og systematiske arbejde, som et Bourdieusk perspektiv ville give anledning til. På den måde er Bourdieu der mest i baggrunden, som noget jeg altid har med, men som jeg ikke bruger eksplicit. I rigtig mange empiriske analyser vil de finere teoretiske pointer hos Bourdieu være stort set umulige at illustrere væsentligheden af. Er det habitus' praktiske sans eller en mere eller mindre begrænset rationalitet, der driver de aktører, som former den Europæiske arbejdsmarkedsregulering? Hvilken betydning har det egentlig for EU domstolens praksis, om aktørerne omkring den er del af et felt eller bare et aktør-netværk? Hvilken betydning har det for vores forståelse af forskellen mellem forskellige nationale produktionsregimer om vi taler om aktørers kapital eller magtressourcer? Noget af det fantastiske ved Bourdieu er hans konstante forsøg på at nedbryde falske dikotomier, men det er også noget af det, som nogle gange gør det svært at synliggøre hvor forskellen mellem hans og andres teorier egentlig ligger i konkrete, empiriske analyser.

Hvilken Bourdieutekst vil du mene, at alle burde læse?

Igen vil jeg nævne *The State Nobility* og *The Weight of the World*. De er måske nok mindre teoretisk præcise end Distinktionen og Den praktiske sans, men de er stærkere på hvordan man binder abstrakt teori sammen med konkret empiri – og det er som nævnt det jeg ser som den største udfordring ved at bruge Bourdieu (og for den sags skyld også mange andre sociologiske teorier).

Mit møde med Bourdieu

Donald Broady

Professor emeritus, Uppsala Universitet

Hvornår stødte du første gang på Bourdieu og hvad var det for tekster, forelæsninger, møder som skabte den introduktion?

Mitt första möte med Pierre Bourdieu ägde rum den 13 juni 1981 i hans kontor på fjärde våningen i Maison des sciences de l'homme, Boulevard Raspail 54 i Paris där hans Centre de sociologie européenne sedan tolv år tillbaka varit inrymt. Jag var i sällskap av min kamrat Mikael Palme, som före mig förstått värdet av Bourdieus sociologi och redan fyra år tidigare suttit med på några av Bourdieus seminarier men då utan att prata med honom.

Medan Mikael och jag antichambrerade noterade vi att Bourdieus dörr saknade namnskylt. Tydligt visste alla ändå var han satt. Vi passade på att snoka litegrand i arkivkapslarna som från golv till tak fyllde en hyllvägg i korridoren och inrymde många tusen ifyllda intervjuformulär och annat material från omfattande undersökningar av studenterna vid franska universitet och *grandes écoles* och av olika sociala gruppers livsstilar, kulturkonsumtion och till och med barnalstringsstrategier, jämte mycket annat. Återigen hade vi anledning att förundras över att den ganska lilla skara hemma i Sverige som över huvud taget brydde sig om Bourdieu brukade uppfatta honom som teoretiker enbart och struntade i hans och medarbetarnas empiriska arbete som, tyckte vi oss ha förstått, utgjorde förutsättningen för och gav mening åt teoriutvecklandet.

Så öppnade Bourdieu dörren och beklagade att vi fått vänta. Han hade suttit i telefon och avfärdat ännu en journalist som efterfrågade hans kommentar i ett eller annat dagsaktuellt ämne såsom längden på damernas kjolar denna vår. Jag brukar alltid säga till journalisterna att de ska fråga Monsieur Baudrillard, sa Bourdieu. (Jean Baudrillard var en konkurrent som villigt uttalade sig om allt möjligt och som Bourdieu betraktade som en massmedial samhällsfilosof till skillnad från riktig sociolog.)

Bourdieu tog sig god tid med oss och lade sig vinn om att precis besvara de naiva frågor vi hade om hans arbete. Mikael och jag kände oss som fattiga kusiner från landet, ovärdiga den generositet som Bourdieu visade. Inte bara för att vi kom från en nordlig utmark långt från de europeiska kulturturnationerna utan framför allt för att vi var gröna när det kom till empirisk forskning (vi var båda

doktorander i litteraturvetenskap med havererade avhandlingsarbeten och det vi visste om seriös samhällsvetenskap var läsefrukter).

Audiensen återupptogs påföljande dag och Bourdieu gav sina medarbetare i uppdrag att börja lära upp oss. För min del skulle det bli många kortare och längre vistelser under resten av decenniet och Bourdieu var alltid snar att lyfta telefonluren och boka in mig för ett besök hos den ena eller andra duktiga forskaren i Paris som jag borde träffa. Det var effektivt. Ingen sa nej till Bourdieu.

Efter hand insåg jag att generositeten inte var alltigenom oegennyttig. Bourdieu hade koll på hur vetenskapliga fält fungerar. När han börjat få kändisstatus blev han eller någon av hans sekreterare (jag räknade en gång deras antal till sex) approcherade av socialt (inte lika ofta vetenskapligt) väletablerade professorer från utlandet som begärde att få ett möte till stånd. Vid några tillfällen bevittnade jag hur besökare av den sorten blev obarmhärtigt utkastade, medan Bourdieu var ytterst mån om tillresta oetablerade unga människor utrikes ifrån med utsikter att tio år eller tjugo år senare inta positioner av någon betydelse inom sociologins fält i något hörn av världen och bli bundsförvanter i hans härnadståg för att stöpa om sagda fält. Vi blev apostlar.

Hvad var det på daværende tidspunkt du fandt interessant og gav dig en opmærksomhed på Bourdieu?

Det som mer än allt annat fascinerade mig under de tidigaste vistelserna vid Bourdieus center i början av 1980-talet var de högt ställda kraven på självreflexion. Vid hans seminarier avkrävdes den medarbetare, doktorand eller gästande forskare vars arbete ventilerades besked om den egna uttkikspunkten varifrån han eller hon betraktade föremålet för sin forskning. En sådan hållning till det samhällsvetenskapliga värvet hade jag aldrig mött tidigare. För mig blev den erfarenheten avgörande för det fortsatta (yrkes)livet. Jag ville bli sociolog.

Poängen med sociologens självreflexion är följande. Förståelsen för min egen uttkikspunkt – min levnadsbana, min placering i det sociala rummet och min position i relation till de olika maktfälten, till det större systemet av vetenskapliga fält och till konkurrerande läger inom sociologins fält – är en nödvändig förutsättning för att "korrigera" (ett nyckelbegrepp hos Bourdieus läromästare Gaston Bachelard) de förvrängningar som kan uppstå när den sociala världen betraktas i mitt eget perspektiv. Det blir ett slags vaccinering mot att säga det som min position tilldelar mig att säga. Därför är, lärde jag mig av Bourdieu et consortes, det som han benämnde autoanalys ett fundamentalt och oundgängligt inslag i det sociologiska arbetet.

Att autoanalysens möjligheter vid just precis denna tidpunkt fängslade mig berodde på att mitt förhållande till vetenskapen nyss blivit fragilt. Det var jag inte ensam om, många av 68-generationens marxister hade börjat vackla i den vetenskapstro vi odlat under 1970-talet, ett decennium som för mig och närstående kamrater varit fyllt av tyskerier. Jag hade varit uppslukad av Hegel, Marx, Husserl och Freud, frankfurtianerna, Norbert Elias och Hannoverskolan (Oscar Negt .fl.) etcetera, följt aktuella diskussioner inom tyskt språkområde och företagit odysseer till forskningscentra i Västtyskland. Djupast intryck hade jag och likasinnade tagit av de närmast filologiska nytolkningarna av Marx kritik av den politiska ekonomin (en strömning som växt fram i slutet av 1960-talet och senare skulle få namnet *die neue Marx-Lektüre*, vital än i dag). Kritiken av den politiska ekonomin, utvecklad av Marx under de sista trettio åren av hans liv, var själva urtypen för vad vi förstod som fundamental samhällsvetenskap. Att vi som studenter ringaktade en del av våra lärare berodde inte på deras förgripliga politiska uppfattningar, dessa kunde vi tåla. Vi anklagade dem för att prångla ut i våra ögon undermålig vetenskap. Vi hade ju skådat ljuset.

Mot slutet av 1970-talet slog tvivlet till, närt av lärdomar hämtade från den franska poststrukturalismen. ("Poststrukturalister" är en mitt tycke behändig benämning på en skara – Althusser,

Foucault, Bourdieu tillhörde de mest bekanta anförarna – som under 1960-talet gjort sitt inträde i fransk filosofi och humanvetenskap och fick avsevärt inflytande lång tid framöver. Etiketten är klargörande eftersom, grovt sagt, de alla i tjugofemårsåldern varit övertygade strukturalister och därefter ägnade återstoden av forskarlivet åt att längs olika vägar försöka överskrida den ortodoxa strukturalismen – överskrida, inte nödvändigtvis förkasta. De var inte antistrukturalister utan just poststrukturalister. Olyckligtvis blandas den franska poststrukturalismen ibland samman med den postmodernism som senare uppstod i USA och är något helt annat.)

Det var tack vare dessa parisiska läromästare, till vilka vi nordbor drogs som malar till ljuset, som vi återupptäckte Nietzsches kritik av den västerländska metafysiken. Vi tog till oss insikten att även en vetenskap med anspråk på att blottlägga makten och herraväldet fungerar som en insats i maktspellet. Viljan till vetande är vilja till makt, hade vi lärt av Foucault. Vilket utrymme finns då för kritisk vetenskap? Med vilken rätt pådyvlar samhällsforskaren medmänniskorna sin tolkning av den objektiva meningen bakom deras handlingar? Dilemmat var svårhanterligt. Åtskilliga av mina studentvänsterkamrater mälde sig ur den positiva vetenskapen och begav sig in i kulturdebatten och essäistiken eller ägnade sig, om de stannade i universitetsvärlden, åt det slags akademiskt skriftställerier utan rejäl empirisk underbyggnad vilket Bourdieu kallade samhällsfilosofi. Jag tog inte del i detta strömhopp. I sex års tid hade jag varit doktorand i litteraturvetenskap med ambitionen att bidra till litteratursociologin och disponerad för att fortsätta därmed men nu ville mina närmaste litteraturvetarkamrater inte längre prata om samhällsklasser utan hellre om det sublimes i Litteraturen. Det tog slut på likasinnade att diskutera med.

I detta tillstånd av hemlöshet befann jag mig när jag vid Bourdieus center upptäckte att det åtminstone för en sociolog erbjöds en annan utväg än desertering när vetenskapstron sviktade, nämligen självreflexionens väg. Sociologen kunde bli kvar i vetenskapen men frånträda anspråket på att inta en position hinsides den sociala värld där forskningsobjekten finns. Genom att bruka sina forskningsverktyg för att blottlägga de sociala förutsättningarna för det egna arbetet kunde sociologen detronisera sig själv.

När vägen stängts till det enda svenska vetenskapliga fält som jag på allvar förberett mig för, litteraturvetenskapen, kan det tyckas som en framtid inom pedagogikområdet hade legat nära till hands. Min lust att utforska utbildningssystemet hade väckts medan jag på 1970-talet lönearbetade som skollärare i sju år och blev skolaktivist. Om det svenska pedagogikämnet hade varit anorlunda – mindre av eget pastorat och mer likt tyskarnas motsvarande ämnen där *Geisteswissenschaft*-arvet bevarats eller fransmännens *sciences de l'éducation* som gav utrymme för samverkan mellan sociologer, historiker, statsvetare med flera – hade det kunnat vara ett alternativ. Men jag hade konstaterat att det allra mesta som försiggick inom ämnet pedagogik i Sverige var utväxter av skolsektorn. Visserligen fanns smala stråk av vetenskaplig forskning men i övrigt var området ett konglomerat av verksamhetsutveckling, policydeklarationer, reformimplementering, missionerande om undervisningstekniker och samvaroformer i klassrummet, personalfortbildning (avlagd doktorsexamen i pedagogik ledde oftast till anställning inom skoladministrationen eller lärarutbildningen) och inte minst ideologiproduktion i form av debattinlägg kostymerade som vetenskapliga alster. Det var inget "autonomt vetenskapligt fält" för att använda en terminologi jag senare skulle tillägna mig (dåförtiden använde jag epitetet "kritisk" om det slags vetenskap som jag ville ägna mig åt – "kritisk" i Kants eller Marx mening, det vill säga utforskande av möjlighetsbetingelser).

Dock skulle det visa sig att jag och medarbetarna i begynnelsen av våra bemödanden att skapa en egen forskningsmiljö hade nytta av en institutionell anknytning till pedagogikämnet just därför att detta var så amorft. I efterhand kan jag konstatera att det förmodligen var lyckosamt att det dröjde till 1997 innan vi gavs möjlighet att flytta högkvarteret till ett universitet med starka forskningsstraditioner. Dessförinnan, i det inledande skedet, erbjöd pedagogikämnet fördelar. Ämnets

autonomi var svag och konkurrensen rörde inte vetenskapliga insatser och ställningstaganden utan knappa sociala och materiella tillgångar. Som professor blev man följaktligen lämnad i fred så länge man var respektfull gentemot kolleger och avstod från att göra anspråk på resurser som dessa kolleger ansåg sig ha rätt till (därför var det tvunget att säkra sig ett inflöde av externa forskningsmedel). Sålunda mötte vi inget motstånd vid Lärarhögskolan i Stockholm och dess pedagogikinstitution där vi skapade embryot till en blivande svensk filial inom den multinationella Bourdieukoncernen. Motståndet skulle ha varit svårforcerat om vi i stället försökt etablera oss vid någon välrenommerad samhällsvetenskaplig institution med fränare konkurrens och hårdare censur. Där hade vi måst försvara oss mot attacker från företrädare för i vårt land dominerande (mestadels amerikanska) forskningstraditioner, väsensskilda från dem i vilka vi var rotade, och vi hade inte obehindrat kunnat erbjuda tjänsteställningar åt lämpade nya medarbetare, anta dugliga doktorander och börja utveckla undervisningsprogram.

Hvilke dele af Bourdieus værk har du særligt været inspireret af og trukket på?

En annan betingelse för att jag i början av 1980-talet föll pladask för Bourdieus sociologi var att den stod i samklang med mina dispositioner sådana de formats under det föregående decenniet. Undersökningarna vid och kring Bourdieus center ägnades, men med ojämförligt mycket skarpare forskningsverktyg, åt just sådana sociala fenomen som jag försökt begripa mig på med hjälp av inspirationen från tidens Marx-exeges och fenomenologi och annat tyskt.

Två i mitt tycke viktiga metodinnovationer som Bourdieutraditionen åstadkom kan otillständigt kortfattat summeras som följer. Det handlade i båda fallen om att införa förklarade led som saknades inte bara i vår sjuttiotalsmarxism utan i snart sagt varje annan dittillsvarande samhällsvetenskap.

För det första dispositionsbegreppet (till vars spridning Bourdieu bidragit mest, och därvid gjort "habitus" till den etablerade termen, men man finner det även hos sociologer och historiker som Norbert Elias, Erwin Panofsky och Roger Chartier). I stället för att direkt sammankoppla människors göranden och låtanden med så kallade bakgrundsfaktorer – socialt ursprung, kön, utbildningsnivå, etnicitet och så vidare – petade Bourdieu & Co in individers och gruppers dispositioner (hur man vid en viss tidpunkt är preparerad genom allt som tidigare ristats in ens sinne och kropp) som förklaringsgrund till deras praktiker. Att människor i en bestämd historisk och social situation gör som de gör förklaras av hur dessa dispositioner och övriga tillgångar som de bär med sig möter ordningen i de utsnitt av den sociala världen där de träder in och vistas (en viss region av det sociala rummet, ett visst fält, ett visst yrkesområde, en viss utbildningsinriktning...). Det är i detta möte som registret av för individen eller den sociala gruppen tillgängliga strategier (enkelt sagt vägval, orienteringsriktningar, handlingsalternativ) skapas.

För det andra fältbegreppet. Även detta skapar utrymme för studier av en så att säga mellanliggande nivå som oftast utelämnas när samhällsvetare vill knyta samman större sammanhang – staten, politiken, kapitalismen, klasstrukturen, ideologierna, normsystemen, könsmaktsordningen, tidsandan eller vad det vara må – med människors praktiker.

Minst lika viktig som metoderna och forskningsteknikerna var för mig den epistemologi som Bourdieu och en krets av ungefärligen jämnåriga (som jag vill kalla Canguilhems pojkar, efter namnet på deras gemensamma patron) hämtade från en riktning (den historiska epistemologin) inom fransk naturvetenskapsfilosofi, transponerade till en epistemologi för samhällsvetenskapen och vidareutvecklade. Vad denna överföring innebar försökte jag ganska omständligt (på sammantaget runt trehundra sidor) reda ut i fjärde och femte kapitlet av *Sociologi och epistemologi* (2 rev. uppl. 1991) i vilka på punkt efter punkt Bourdieus sociologi jämförs med föregångarna inom fysikens,

kemins, biologins, medicinens och matematikens epistemologi. Boken var ett bokslut som sammanförde de lärdomar från 1980-talets gesällperiod som jag kunde göra bruk av när därefter möjligheten gavs att öppna en egen verkstad inom det fält, utbildnings- och kultursociologin, som återstoden av yrkeslivet skulle bli min huvudsakliga hemvist.

Hvordan har Bourdieuforskningen ændret sig for din egen del eller for dit forskningsområde gennem den tid du har været virksom?

På senare år, från millennieskiftet och framåt, är en förändring i min användning av begrepp lånade från Bourdieu att jag tydligare skiljt mellan kraftfält (*champs de forces*) och kampfält eller stridsfält (*champs de lutte*). Sammanblandningen av dessa hade vållat problem i mina och medarbetarna tidigaste empiriska undersökningar. Vi kunde falla för frestelsen att övertolka utfallet av de undersökningar av kraftfältet som vi genomförde med hjälp av någon variant av korrespondensanalys eller besläktade tekniker. Kombinerade däremot tillåter de två begreppen precisa analyser av sociala fält.

Ett kraftfält är systemet av relationer mellan positioner, kort sagt strukturen hos exempelvis ett socialt fält. Som bekant kan ordet "struktur" betyda lite vad som helst. Med ett socialt fälts struktur menar jag ett system av positioner definierat av polariteter (relationer mellan positioner på långt avstånd till varandra) samt hierarkier (relationer mellan överordnade och underordnade positioner, det vill säga mellan dominerande och dominerade för att tala med Bourdieu). Positionerna definieras inte av människor av kött och blod utan av de egenskaper som dessa människor besitter. Ett kraftfält är enkelt till sin uppbyggnad. Om man använder någon multivariat teknik brukar man finna två, tre, möjligen fyra och i sällsynta fall fem polariteter.

Till skillnad från kraftfältet, som är underliggande eller bakomliggande eller vilken metafor man nu vill använda och inte observerbart annat än i sina effekter, är kampfältet den spelplan där det myllrande verkliga livet levs. I utforskandet av detta kan många slag av metoder komma till användning, från historievetenskapliga till etnografisk observation och fenomenologi. Skeendena i kampfältet är relaterade till kraftfältets icke observerbara enkla struktur ungefär som i den laboration vi alla minns från skoltiden när järnfilspån utströdda på ett papper ovanpå en magnet orienterade sig i enlighet med ett osynligt magnetfält. Beroende på vilken "laddning" individer eller grupper medför i bagaget i form av tidigare erfarenheter, habitus, kapitalinnehav attraheras de av vissa poler och repelleras av andra och har att förhålla sig till givna kraftlinjer och rörelseriktningar som de inte råder över – men som kan förändras fast det går trögt! På så vis hänger kraftfält och kampfält ihop. Avgörande strider inom kampfältet handlar om de "ortodoxas" ansträngningar att bevara kraftfältets struktur och de "heterodoxas" att ändra densamma.

Vad gäller förändringar inom forskningen världen över som använder Bourdieus begrepp eller åtminstone vokabulär, har såklart det inträffat som alltid händer när ett tankegods blir mäktigt populärt och går på massexport till andra kulturkretsar än där det producerats. (Bourdieu har sedan flera decennier varit världens i särklass mest citerade sociolog, mer än dubbelt så ofta som tvåan, kan man konstatera medelst sökningar i Google Scholar, kategorin "Sociology".) Nämligen att importörerna fortsätter att göra det de brukar men byter ut vissa ord. Detta är normalt och kanske inget att oja sig över, men att termer som Bourdieu myntade så ofta används för att beteckna något annat än vad han hade i åtanke skapar förvirring. Den skribent som nyttjar Bourdieus begrepp och vill bli förstådd av en läsekrets inom den anglosaxiska inflytandefären kan numer knappast skriva "socialt kapital", "habitus" eller "fält" utan att tillfoga "i Bourdieus, inte Robert Putnams mening", "i Bourdieus, inte Diane Reays mening" respektive "i Bourdieus, inte Neil Fligsteins mening".

En intressant förändring inom den internationella forskning som inte bara lånat termer utan förvaltats arvet efter Bourdieu & Co är en bifurkation. Bourdieus sociologi hade utvidgats på ett avgörande sätt i och med introduktionen av fältteorin åren kring 1970 och den efterföljande strida strömmen av publicerade historiska och empiriska studier av fält från och med 1975. Verksamheten vid Bourdieus center kan därför indelas i ett före och ett efter. Det tidiga forskningsprogrammet, som förslagsvis kan etiketteras "praktikteorin", var i stort sett färdigt redan under 1960-talet och sammanfattades i den andra delen, den nyskrivna (pp. 153–267), av Bourdieus *Esquisse d'une théorie de la pratique* (1972). Det innebar elaborerade analyser av hur människors är rustade i fråga om habitus och övriga tillgångar när de möter den sociala världen och hur de uppfattar den och vad de gör, medan denna sociala värld tecknades i tämligen grova drag. Det senare programmet, som jag vill kalla det "geometriska", inkluderar det tidigare men är mer omfattande genom att erbjuda verktyg för ojämförligt mycket mer precisa analyser av fälten och andra slag av rum eller rymder (fr. *espaces*), det vill säga analyser av den sociala värld i vilken människor befinner sig. Klyftan inom den Bourdieuinspirerade forskningen uppstod när man inom vissa (framför allt europeiska) miljöer anammade det senare programmet medan man på andra håll (särskilt inom den anglosaxiska inflytandesfären) tog fasta på det tidigare och därmed hamnade ganska nära socialpsykologin eller interaktionismen. Jag vill inte hävda att det ena är bättre än det andra. Vägande undersökningar åstadkommes inom ramen för båda programmen. Jag noterar bara att de skiljer sig åt, vilket får konsekvenser för forskningen som genomförs.

Hvilken Bourdieutekst vil du mene, at alle burde læse?

Min personliga favorit bland alla Bourdieus verk är *Les règles de l'art* från 1992 av skäl som framgår av mitt förord till den svenska översättningen (*Konstens regler*, 2000).

Som en första introduktion till författarskapet skulle jag rekommendera Bourdieus och hans dåtida parhäst Jean-Claude Passerons *Les héritiers* från 1964, bland annat eftersom varje läsare kan relatera till egna erfarenheter av och uppfattningar om utbildningssystemet. Boken handlade om studenterna vid universitetens humanistiska fakulteter och deras ansträngningar att erövra kulturen samtidigt som samma kultur bemäktigar sig dem. Med sina etnografiska partier om studenternas livsföring är boken förhållandevis lättillgänglig och skojig att läsa. Den var dessutom när den utkom märkligt profetisk i det att den diagnosticerade de spänningar i den franska universitetsvärlden som skulle leda fram till studentrevolten fyra år senare. Inom våra utbildningssociologiprogram i Uppsala lägger vi oss vinn om att så tidigt som möjligt sätta *Les héritiers* i händerna på kursdeltagarna. Inte minst för att kvickt rätta till en missuppfattning om Bourdieus sociologi som somliga nybörjare bär med sig:

Det var en olycka att inom den anglosaxiska inflytandesfären, dit Sverige hör, Bourdieus utbildningssociologi blev mer allmänt bekant i och med översättningarna till engelska ur och av författarduons betydligt krångligare *La reproduction* (1970), under åtskilliga år den allra vanligast förekommande Bourdieu-referensen i engelskspråkiga samhällsvetenskapliga tidskrifter i allmänhet och pedagogiska i synnerhet. Med konsekvensen att Bourdieu utmålades som en teoribygare som ställde upp allmänna postulat om skolan som sorteringsverk och alltings opåverkbarhet. Bland det som Bourdieu sade sig ångra allra mest var att boken gavs namnet "Reproduktionen". Folk läser inte böcker utan bara boktitlar, konstaterade han. När Bourdieus sociologi exporterades underblåste detta val av titel uppfattningen att budskapet är att utbildningssystemet gör överklassbarn till överklass och arbetarklassbarn till arbetare, kort sagt. Franska läsare gjorde en helt annan läsning av *La reproduction* eftersom så gott som varenda en av dem tidigare tagit del av eller åtminstone bildat sig en uppfattning om *Les héritiers*, den bok som sex år tidigare i ett slag gjorde

gjort författarna kända – och ökända i konservativa kretsar som betackade sig för denna nedriga attack på universitetets ideal (Bourdieu har berättat att efter publiceringen gamla lärare och studiekamrater slutade hälsa när han mötte dem på trottoaren). Som än mer subversiv kom *Les héritiers* att framstå under de närmast följande åren då de unga som skulle komma att genomföra 1968 års studentrevolt hade den som favoritlektyr. Av den lärde de hur det franska universitetssystemet hängde ihop med privilegiesamhället som de ville kasta över ända. (Om relationen mellan *Les héritiers* och *La reproduction* se mitt förord till den svenska översättningen från 2008 av den sist nämnda boken.)

Om jag till den som önskar veta hur Bourdieu själv uppfattade sina metoder och nyckelbegrepp ska rekommendera ett enda verk väljer jag de två postumt utgivna volymerna *Sociologie générale*, publicerade 2015 och 2016. Det är Bourdieus mest systematiska framställning i ämnet, och dessutom i jämförelse med av honom nedskrivna texter jämförelsevis lättläst. Här är det nämligen Bourdieus talade ord som återges, förmedlade under hans första föreläsningsserie vid Collège de France 1982–1986. För mig hade dessa föreläsningar stor betydelse. Jag hade möjlighet att följa en hel del av dem på plats och omtänksamma franska vänner skickade mig återstoden som ljudupptagningar på kassetband.

I min egen och medarbetarnas introducerande kurser om samhällsvetenskapliga forsknings-traditioner (vi är skeptiska till kurser av typ ”Teori och metod” och föredrar att undervisa om traditioner) har vi som en grundbok använt den andra förkortade upplagan från 1973 av Bourdieu, Chamboredon & Passeron, *Le métier de sociologue*, den enda lärobok som tillkom under Bourdieus överinseende. Boken föreligger i tysk (*Soziologie als Beruf*) och engelsk (*The craft of sociology*) översättning, båda publicerade 1991. Den lämpar sig väl för närläsning och diskussion av valda partier rad för rad eftersom merparten av innehållet utgörs av korta utdrag ur verk av klassiska och mer moderna filosofer och samhällsvetare. Eftersom den föreligger på såväl tyska som franska som engelska ges möjlighet att vid behov ta del av utdragen på originalspråk. Den långa inledningen jämte utgivarnas kommentarer till textutdragen är fortfarande en oslagbar introduktion till det slag av epistemologi som Bourdieus sociologi ursprungligen utgick från. Boken är krävande och uppskattas inte av alla studenter men de flesta vänjer sig eftersom olika delar av den är fördelade på pensumlistorna till flera av våra kurser. Jag brukar försöka övertyga studenterna om att fastän svår att läsa är den lätt att förstå, medan det förhåller sig tvärtom med handböckerna som man forcerar likt en varm kniv i smör utan att efter avslutad läsning ha begripit värst mycket. Som tröst när någon inledningsvis knorrar över att *Le métier de sociologue* är svår genomtränglig brukar jag säga att du ska veta att det inte är du som är korkad. Om du till att börja med tar till dig tio procent har du lärt dig mer om centrala samhällsvetenskapliga traditioner än av en hel skrälldus näringsfattiga nybörjarintroduktioner av den sort som kurslitteraturindustrin producerar en masse.

Mit møde med Bourdieu

Staf Callewaert †

1932-2023, professor i pædagogik på KU 1979-2002

Staf Callewaert nåede ikke at svare på spørgsmålene, inden han døde i maj 2023, 90 år gammel. Vi – Kristian Larsen, Kim Esmark og Carsten Sestoft – syntes, at det ville være en mangel, hvis han ikke på en eller anden måde var med i dette survey. Da han i interviews og artikler har talt om sin vej til Bourdieus tekster og arbejder, har vi forsøgt at lave en citatmontage, som svarer på nogle af spørgsmålene. Citaterne stammer fra følgende kilder:

- *Videnskab & engagement. Staf Callewaert 70 år*, redigeret af Karin Anna Petersen og Morten Nørholm (København og Viborg: Hexis & Viborgseminariet, 2002)
- *At sætte spor på en vandring fra Aquinas til Bourdieu - æresbog til Staf Callewaert*, redigeret af Karin Anna Petersen og Marianne Høyen (København: Hexis, 2008),
- *Om det som (måske) savnes i dansk pædagogisk forskning* af Staf Callewaert, Dansk Pædagogisk Tidsskrift 4/1994,
- [Referat af sidste Hexis arrangement. Staf Callewaert DPU 16/09 2004](#), referat ved Carsten Sestoft af Stafs oplæg om "Det der (måske stadig) savnes i dansk pædagogisk forskning".

Teksten er desuden produceret på baggrund af erfaringer med Stafs vejledning og undervisning, gennem mange år af Carsten Sestoft, Kristian Larsen og Kim Esmark.

Hvornår stødte du første gang på Bourdieu og hvad var det for tekster, forelæsninger, møder som skabte den introduktion?

Stafs første møde med tekster af Bourdieu skete ifølge interviewet med Bengt Gesser fra 1989 i *Videnskab & engagement* (48-71) på denne måde: I 1960'erne boede han og hans svenske kone Inger i Bruxelles, og Staf arbejdede på opinionsforskningsinstituttet INRA. Staf fortæller videre:

”Så fik hun at vide at næste år var det sidste man kunne gå på Lärarhögskolan med lön, derefter skulle ordningen ophøre. [...] Hun foreslog mig at vi skulle rejse til Sverige et år, Vi kunne leve af hendes lön selv om jeg ikke fik noget job. Ville jeg begynde at læse sociologi, kunne det jo nemt lade sig gøre. Jeg sidder stadig her i Lund for vi kom aldrig mere af sted.” (62)

Staf begyndte så efter aftale med Harald Swedner som doktorand i sociologi. Projektet var en afhandling om de sociologiske betingelser for fremvæksten af den nye teologi (både protestantisk og katolsk), som var inspireret af frankfurterskolen. Senere kom Joachim Israel til Lund som professor. Staf fortsætter:

”Jeg skal ikke fortælle alle mine eventyr med Joachim Israel, men helt afgørende som jeg ser det nu bagefter, blev flere ting: bl.a. gik min kone på Lärarhögskolan, og hun gik ned med flaget efter tre måneder fordi noget værre havde hun aldrig været med til – og heller ikke jeg for den sags skyld. Så det endte med at jeg gik med og sad forelæsningerne af, og læste de der bøger og derefter gik til hendes praktiklektioner, for noget så usandsynligt havde jeg aldrig set i hele mit kontinentale liv. Den besynderlige blanding af bureaukrati, positivisme og organisation, fuldkommen fremmed, det var helt mærkværdigt. Så svensk skole begyndte rigtig at fascinere mig.

Udgangspunktet var jo ret negativt, men jeg blev meget hurtigt optaget af ting som var utroligt positive i forhold til den sorte skole som jeg var vokset op med. Senere, da jeg begyndte at tale med Joachim Israel om min kontinentale teologi og dens sociologiske betingelser, så endte det med at han en skønne dag sagde til, at ”Hør du, Esse Löfgren fra Skolöverstyrelsen har ringet og mindet mig om at jeg har et 300.000-kroners udestående i halvandet år til et projekt om grundskolen som stort set skulle gå ud på at man skulle finde ud af hvorfor der ikke er blevet så meget ud af den nye skoleplan. Kan du ikke tage dig af det?”

Jeg kunne ikke rigtigt svensk, jeg havde ikke lavet så meget med svensk skole, jeg havde aldrig beskæftiget mig med uddannelsessociologi eller pædagogik, men man skal jo leve ... Min kone havde fået et halvtidsarbejde og det forekom ret klart at vi skulle blive her. Så jeg sagde: ’Jeg skal forsøge, Må jeg få papirerne? Jeg skal se på det.’ Israel hjalp mig meget trofast på gled, uge efter uge indtil jeg fik lidt kontrol over det. Det er det projekt som lidt efter lidt blev til min afhandling, et socialantropologisk observationsstudie af to klasser på högstadiet.

Vor grundinspiration var Bourdieus uddannelsessociologiske teori først og fremmest hentet fra *La reproduction*. Det var også meget underligt. Jeg var på ferie i Belgien, gik ind i en boghandel. Jeg havde læst Israels projektforslag og 72 rapport fra svenske pædagogiske institutioner om högstadiet og var totalt frustreret for jeg synes ikke noget kunne bruges. Så lå der en bog, *La reproduction*, og da jeg kom hjem, viste det sig at en af mine kolleger, Boel Berner, netop var en uge på ferie i Lund fra Paris hvor hun gik til Bourdieus forelæsninger. Siden viste det sig at Passeron havde været i Lund et par år inden, så nogle af disse tråde samlede sig. Jeg læste mere om Bourdieu, Boel kom hjem med en masse bøger og efterhånden fik jeg endelig fast grund under fødderne.” (63-64)

I et senere interview med KAP og Martin Munk fra 2001 uddyber Staf, hvordan han lidt tilfældigt fik kontakt med Boel Berner, som ”havde et sabbatår og gik på stipendium i Paris hos Bourdieu. Hun kom hjem og sagde, det er den mands bøger du skal læse. Jeg huskede det lidt fra min tid i Louvain at det navn var dukket op af og til i sociologisk litteratur. Vi var en læsegruppe af doktorander, og Boel fortalte om den historiske epistemologi og Bourdieus skolesociologi, og jeg tror jeg havde læst noget om kunst eller sådan noget, men ikke meget. Men på en rejse til Belgien fik jeg den ide at skaffe mig alle de af hans bøger som fandtes på den tid. Og da jeg havde læst de første 100 sider af *Reproduction*, så vidste jeg umiddelbart at der er dét. Det er dét jeg vil bruge for at forstå den svenske skolereform i et samfundsmæssigt perspektiv.” (189)

Historien om, hvordan Staf stødte på *La reproduction* og her fik en afgørende aha-oplevelse fremgår også af et interview med Donald Broady fra 1982. Her beretter Staf, hvordan han i forbindelse med projektet om grundskolen i Sverige ”satte igång med att läsa svensk pedagogik från de

sista tio åren. Det var en fruktansvärd upplevelse. Där fanns ingenting som var politiskt eller analytiskt intressant, det verkade för mig som piecemeal engineering på det pedagogiska området. Jag resta då rätt mycket till Louvain där jag i en bokhandel råkade på boken *La Reproduction*. Jag hade aldrig hör talas om mannen och jag läste den. Det var som en uppenbarelse: aha, äntligen! Så jag började leta efter annat av Bourdieu..." (*At sætte spor på en vandring*, 55).

Hvad var det på daværende tidspunkt du fandt interessant og gav dig en opmærksomhed på Bourdieu?

Da Staf mødte Bourdieus tekster, bestod hans intellektuelle formning af katolsk teologi i dens socialt engagerede variant omkring tidsskriftet *Esprit* så vel som de mere klassiske filosoffer (Thomas af Aquinas fx), af fænomenologi (Merleau-Ponty) og senere af frankfurterskolen og neomarxisme, altså af en række socialt, politisk og etisk interesserede filosofier. I interviewet med Martin D. Munk og Karin Anna Petersen fra 2001 (114-209) fortæller Staf:

"Filosofisk funderet, havde jeg begyndt at interessere mig meget for kritisk teori, lidt Habermasianer på et hjørne, ja. Jeg skal fortælle jer: fordi den pædagogik der fandtes, den pædagogiske forskning der fandtes, var en slags socialpsykologisk korrelationsberegningssystem. Altså alt var facts og behaviour, og du prøvede at samle en hel kolossal matrice af data, og du regnede korrelationer ud på det. Og det hele sås som ledende til umiddelbare tiltag for myndighederne og government osv. Men her mødte jeg en teori som sagde – og jeg havde på en eller anden måde en fornemmelse da jeg begyndte at sidde til de her timer på Lärarhögskolan og siden på en almindelig skole – at, jamen det her er et samfund, altså. Det her er en måde at tilrettelægge et samfund, og det er anderledes end i Belgien; det er det her svenske modernistiske socialdemokratiske. Altså, jeg havde sådan en kolossal oplevelse, jeg tror det har kolossal betydning at jeg kom udefra. Og selve oplevelsen at gå ind i klasseværelset var et chok. For jer er det sådan det altid har været, for mig var det et chok. Det var det ene. Det andet var at jeg var blevet althusserianer, i marxismen og i althusseriansk marxisme, men også meget Godelier. Altså forskellige varianter af neomarxisme." (189-190)

Det der karakteriserede disse strømninger, var ifølge Staf, at de alle var strukturalistisk samfundsteori: "Altså ikke kun ideer, men for det første basis og overbygning, økonomi og kultur, skolen er et statsapparat; altså en teoretisk ramme som var et hele. Men det hele lyder stadigvæk som et kursus i nationaløkonomi. Når man får *Reproduction* i hænderne, så forstår man at det her er en teori om helheden som omfatter mere af kompleksiteten." (190)

Da Staf tiltrådte som professor i pædagogik først i Aalborg 1976 og dernæst på Københavns Universitet i 1980 var der, fortæller han, et behov for at "reorientere pædagogik på en samfundsvidenskabelig baggrund", et behov for "at forny pædagogik også i teknisk forstand fra at have været rent positivistisk eller geisteswissenschaftlich til en nyere retning hvor Bourdieu var passende." (65)

Men for Staf handlede fascinationen af Bourdieu tilsyneladende også om, at han her mødte én, der på kvalificeret vis refererede til eller pegede på hele det mangespektrede intellektuelle univers af paradigmer og muligheder, der qua Stafs usædvanlige livsbane er hans egen baggrund. I interviewet med Donald Broady fra 1982 fortæller han således om sin frustration, når krævende teorier og tankegange overtages overfladisk i nye miljøer. "Det är också därför som Bourdieu fascinerer mig och er min fasta punkt i tillvaron, för han är den enda som jag känner till som håller sitt gevär på alla de här fundamentale möjligheterna: fenomenologi, hela den gamla empiriska positivismen, Weber och Durkheim, Marx i någon grad, Goffman och etnomethodology, Lévi-Strauss, hela det universum är på plats som också är mitt universum, fast för mig hämtat ur alla dessa brokiga delar

av mitt förfluttna. Bourdieu står för ett sätt att hålla ihop och göra något med allt detta. Och inte vad som helst: det jag gillar hos honom är alla de nej han säger: - Inte det, och inte det, och inte det! Vär för? Därför! Och vad gör man så? Det vet jag inte." (*At sætte spor på en vandring*, 58).

Hvilke dele af Bourdieus værk har du særligt været inspireret af og trukket på?

Så vidt man kan udlede af Stafs tekster har hans interesse især været de uddannelsessociologiske skrifter, men også hele den samfunds- og menneskeforståelse, som de hos Bourdieu indskrives sig i: Habitus og praktikteori, jf. bogen *Kultur, pædagogik og videnskab* (Akademisk Forlag, 1992), med undertitlen "Om Pierre Bourdieus habitusbegreb og praktikteori", alle mulige sociale og kulturelle felter, og så den empiriske dimension med bl.a. observations- og interviewstudier. Som Staf selv udtrykker det interviewet med Bengt Gesser i 1989, blev Bourdieu hans "husgud" (51).

Hvordan har Bourdieuforskningen ændret sig for din egen del eller for dit forskningsområde gennem den tid du har været virksom?

Stafs professorat ved Institut for Pædagogik ved Københavns universitet fra 1979 involverede et langt engageret arbejde med bestræbelsen om at pædagogik kunne og skulle være et videnskabeligt fag. Instituttet hed dengang Institut for teoretisk Pædagogik.

En stor del af hans undervisning og vejledning involverede således teoretisering om typer af viden (videnskabsviden, professionsviden/praktisk teori og kunst), inspireret af Durkheims distinktioner.

Der var dels tale om en kamp for videnskaben og dens autonomi, som Staf ifølge referatet sagde ved et Hexis-arrangement i 2014: "Videnskab er en historisk opfindelse. Derfor kan den forsvinde en dag; intet garanterer, at den bliver ved med at eksistere som den gør. Og derfor må man også forsvare videnskaben, hvis man mener noget med den. Videnskab er ikke opstået af et behov for at gøre noget i verden, men snarere af det modsatte: af trangen til at vide, hvordan tingene hænger sammen. Videnskabslogik og anvendelseslogik er ikke forbundne, der er ingen direkte vej mellem dem. Der er modsætning mellem dem, ikke forlængelse." (Referat af sidste Hexis-arrangement, 2004, s. 2)

Ifølge Staf var pædagogik "lavest placeret i videnskabernes hierarki, det er én ting, men en anden er, at der aldrig er nogen, der seriøst har satset på at ændre det. Og det gælder i særlig grad Danmark pga. den uheldige alliance mellem grundtvigianisme, kritisk teori, progressisme og neoliberal forvaltningsfilosofi." De holder ifølge Callewaert hinanden i skak, så intet nyt sker. Men ulykken stammer ikke kun fra pædagogikken selv; også filosofferne inkl. Foucault har bidraget til miseren ved at bidrage til destabiliseringen af erfaringsvidenskaberne. Dermed har de udbredt relativisme i lighed med videnskabssociologer som Bruno Latour, postmodernisme, socialkonstruktivisme etc. Muligheden for en videnskab om uddannelse og pædagogiske anliggender var derfor stadig ikke gode – særligt ikke for tiden", hvor Staf Callewaert fandt, at den dagsaktuelle strømning var imod videnskab og al udvikling synes at tendere mod at dementere og tilintetgøre videnskab ("men det kunne være et anfald af "idiotisk pessimisme" at se det sådan"). (Referat af sidste Hexis-arrangement, 2004, s. 3)

Stafs analyse og kritik af pædagogikken blev formidlet som et indspil til "det der går under betegnelsen 'pædagogisk forskning i Danmark' (Callewaert 1994) blev publiceret i Dansk Pædagogisk Tidsskrift i 1994. Her distingverer Staf mellem videnskaben, lærdommen og kunsten og det præciseres at videnskaben indstiftes ved at bryde med kunsten og lærdommen (Callewaert 1994, p.

227). Staf konstruerer signalementet af den danske pædagogiske forsker som karakteriseret ved at vedkommende har en solid forankring i den praktisk virksomhed. Det er bedst hvis vedkommende har været pædagog, skolelærer eller skolepsykolog. Vedkommende er indviet til virksomheden ved at have den rette perspektiv (progressiv, kontakt med græsrodderne og på de svages & udsattes side) ved desuden helst at være medlem af de praktiske erhvervs fagforeninger. Forskningens spørgsmål skal udspringe af aktuelle erfaringer fra praksis og forskningens produkter skal (helt umiddelbart) *kunne anvendes til at forbedre verden og de skal i princippet være tilgængelige for alle mht. indhold og form* (Callewaert 1994, p. 228).

Stafs bidrag i det mindste til pædagogikken ved Københavns Universitet og sikkert også til en bredere dansk og nordisk pædagogisk videnskab var at Videnskab skulle have andre og delvis modsatte karakteristika. Den bundethed som lå i ovennævnte konstruktion bidrog til at pædagogikken involverede mangel på selvstændighed. Bindingerne til stat, myndigheder, aftagere og brugere mv. låste forskningen ift. afklaring af grundlæggende forhold fx "Kan en teoretisk forklaring på et fænomen (en teori om socialisation for eksempel) bruges til noget af den der foranstalter dette fænomen (f.eks. en forælder eller lærer) og i givet fald hvordan?" (Callewaert 1994, p. 232). Callewaert henviste til begrebet epistemologisk brud og brudtænkere som Galilei, Newton og Einstein, Comenius og Rousseau, Lévi-Strauss, Skinner og Piaget.

Det der manglede ift. Callewaert var et brud eller et opgør med hvilken som helst praktisk sans, legitimerende lære, instrumentel indsigt og utopisk stræben. Man skulle spørge på tværs og ikke blot frem og tilbage.

Dette med at tænke 'på tværs' eller 'i modsætning' inspireret af brudteoretikere fra natur- og socialvidenskabelige erobringer kunne være Callewaerts særlige bidrag til dansk pædagogisk videnskab.

Men der er ikke tvivl om at Callewaerts særlige tilegnelse, konception og formidling af Bourdieu også fik betydning for studerende og forskere særligt indenfor sociologi og antropologi, men også psykologi, jura, statskundskab mv. Dette med at tænke i brud var grundantagelsen motiveret fra Callewaerts omfattende viden på andre felter end pædagogik. Men i undervisning og vejledning var 'brud' med spontankonstruktioner, hverdagstænkning, prækonstruktioner osv. den erkendelsesmæssige forudsætning som havde implikationer for de øvrige dele af videnskabeligt konstruktionsarbejde. Fra start til slut og på alle niveauer skulle forskeren reflektere over hvem eller hvad definerer problemstillingen? Valg af teori som struktur eller inspiration i konstruktionsarbejdet, refleksioner om hvad det implicerer ift. empiri (hvem eller hvad er empiri), metode (hvilke metodiske præferencer er relevante), forsker-objektrelation (hvad betyder det for forskersubjektet der objektiverer).

Hvilken Bourdieutekst vil du mene, at alle burde læse?

Vi har ikke noget entydigt bud på hvilke tekster Staf ville anse som de væsentligste og mest tidløse når man er optaget af sociologi. I studiegrupper med Staf læste vi særligt i de første år intensivt *Outline* (1977) og *Reproduction* (1977) og senere ikke mindst *The Weight of The World* og *Distinction*.

Mit møde med Bourdieu

Kim Esmark

Lektor i historie, RUC

Hvornår stødte du første gang på Bourdieu og hvad var det for tekster, forelæsninger, møder som skabte den introduktion?

Det er nærmest præcis 30 år siden, jeg første gang stødte på Bourdieu og jeg husker stadig mødet glasklart. I efteråret 1992 var jeg begyndt på kandidatuddannelsen i pædagogik på KU. Jeg havde læst på RUC siden 1986, først på den humanistiske basisuddannelse og derefter på overbygningsfaget historie. Jeg havde lavet meget andet end at studere (som man kunne dengang) og manglede stadig både historiespecialet og hele mit kombinationsfag (en slags ligestillet sidefag på 3 semestres omfang). Jeg havde egentlig plads på kommunikation, men droppede det efter en uge. På en god vens anbefaling valgte jeg i stedet at læse kombifaget eksternt, dvs udenfor RUC, på pædagogik. Jeg havde allerede studeret i 6 år og planen var klar: det var på tide at speede op og blive færdig og selv om jeg på det tidspunkt ikke helt vidste, hvad pædagogik som universitetstudie gik ud på, lød det overkommeligt.

Jeg gik i gang og prøvede at fedte mig igennem det første semester ved at skrive en historisk opgave om barndom i middelalderen. Så blev jeg kæreste (senere gift) med en medstuderende, der på det tidspunkt skrev pædagogikspeciale om sprog og social strategi i skolen i Ghana. Hendes vejleder var nyligt afdøde (13. maj 2023) professor Staf Callewaert, som, forklarede hun, var meget optaget af Bourdieu. Ham havde jeg aldrig hørt om, så hun gav mig en tekst: et fotokopieret arbejdsblad af Lennart Rosenlund om Bourdieus *La Distinction*. Den satte jeg mig til at læse – det var i det tidlige forår 1993 – og dér fik jeg, hvad jeg stadig husker som en slags erkendelsens blitzlys lige i ansigtet. Her var en avanceret klasseanalyse, der indbegreb både det objektive og det subjektive, både samfund og kultur, hårde statistiske fakta og hverdagslivets trivielle praksis, og som med nærmest uafviselig sociologisk argumentationskraft (forekom det mig) vendte vrangen ud på kulturelitens smagshegemoni. Jeg havde aldrig set eller hørt noget lignende, men det var først år senere, da jeg havde læst meget mere Bourdieu, at jeg kunne begynde at rekonstruere, hvorfor jeg mon egentlig blev så grebet.

Hvad var det på daværende tidspunkt du fandt interessant og gav dig en opmærksomhed på Bourdieu?

Med risiko for at snuble i en slags halvgjort auto-socio-analyse er jeg nødt til at spole lidt bagud her. Jeg kommer fra en ikke-akademisk baggrund. I 1985 blev jeg den første i familien, der fik en studentereksamen. Derfra søgte jeg ind på RUC. I Bourdieu-oplyst retrospekt tænker jeg, at RUC tiltrak mig fremfor KU i kraft af sin position i det universitære felt, sådan som jeg med min habitus aflæste den: samfundskritisk reformuniversitet overfor mere konsensuel klassisk dannelse; progressiv gruppe- og projektarbejdsform overfor gammeldags pensumstudier; hønsestrikk overfor tweed. Især RUCs tværfaglighed tiltalte mig: jeg vidste jeg ville læse historie, men interesserede mig for samfund og kultur i bred forstand og det er vel bl.a. den gåen på tværs af faggrænser jeg også siden fandt berigende hos Bourdieu. Efter to års tværfaglig humanistisk basisuddannelse startede jeg på overbygningen i Historie. Her fulgte jeg især underviserne på middelalderhistorie. De havde nogle år før gjort op med marxismen, som de opfattede som reduktionistisk og ude af stand til at indbegribe det handlende subjekt og "det bevidsthedsmæssige i sin specificitet". I stedet havde de vendt sig til bl.a. Weber (læst i modsætning til Marx), Norbert Elias og den Durkheim-influerede Annales-skole med dens *mentalitetshistorie* (Bloch, Duby, Le Goff, Ladurie, m.fl.). Det var især mentalitetshistorien, der fangede mig: interessen for fortidens fremmede forestillingsverdener, hverdagslivet i bondesamfundet med dets tætte sociale netværk, ritualer, magi og gaver (her kom også Mauss ind). Den franske mentalitetshistorie var tværfaglig, havde europæisk udsyn, var funderet om en art antropologisk kulturbegreb og fokuseret på lange linjer og store spørgsmål. Og så var Annales i Danmark endnu mest et RUC-fænomen. Som position i det hjemlige historiefaglige felt i 1980/90'erne stod mentalitetshistorien derfor for sådan en som mig i tiltrækkende modsætning til den – set fra mit udsigtspunkt – mere nationalt orienterede, ofte meget empiristiske og snævert politisk orienterede historie, der fra især KU og AU længe dominerede feltet.

Med andre ord var jeg, da jeg herefter kom til pædagogik, uden at ane det på visse måder "disponeret" for Bourdieu, som jo (hvad jeg selvfølgelig heller ikke vidste noget om på det tidspunkt) selv havde berøring med bl.a. Annales-kredsen og Elias, som talte indtrængende for at integrere sociologi og historie, som havde studeret gaver og magi i Kabylien, og som affejede den modsætning mellem Weber og Marx, de frafaldne marxister på RUC dyrkede (som Bourdieu ironisk skriver et sted, er valget mellem at følge Weber eller Marx et religiøst spørgsmål, ikke et videnskabeligt).

Men det var Staf Callewaert, der for alvor førte mig ind i Bourdieus værk og tænkning. Staf havde jo introduceret Bourdieu på pædagogik tilbage i starten af 1980'erne og formidlede ham nu med uimodståelig entusiasme og en enorm kontekstviden, der spændte over både filosofi, sociologi og antropologi. Staf var qua sin fortid som Dominikanerbroder også fortrolig med den middelalderhistorie, jeg havde lært at kende på RUC, og hans åbenbare sociale indignation talte direkte til mine egne politiske sympatier. Staf blev dermed den ideelle lærer og jeg kan faktisk ikke forestille mig, hvordan jeg skulle have tilegnet mig Bourdieu uden Staf. For mig var det én pakke. Da jeg derfor et stykke inde i mit andet semester på pædagogik forstod, hvad der åbnede sig, droppede jeg planen om at blive hurtigt færdig med studierne og udskød den sidste eksamen på faget for i stedet at følge Stafs kurser semester efter semester. Da jeg senere faktisk blev færdig på pædagogik, inviterede Staf mig generøst til at følge hans nystartede phd-seminar, selv om jeg på det tidspunkt ikke selv havde noget projekt eller stipendium.

På først Stafs kandidatkurser og siden hans phd-seminar læste vi i substantielle uddrag en række af Bourdieus hovedværker. I tilfældig rækkefølge husker jeg bl.a. *Reproduction, Craft of Sociology, Distinction, Language and Symbolic Power, State Nobility, Homo Academicus, Den maskuline dominans, Men hvem skabte skaberne?*, den store artikel fra 1971 om det religiøse felts genese

og struktur og *Weight of the World*. Som led i sin egen forberedelse lavede Staf reflekterende gennemskrivninger af pensumteksterne. Disse arbejdspapirer fik vi ofte bagefter (nogle er siden blev pudset af og udgivet) og de var i sig selv en uhyre værdifuld læringskilde: hvordan læser og tilegner man sig en videnskabelig tekst kritisk og kontekstualiserende? I diskuterende sammenhæng med Bourdieu tyggede vi sprogsociologiske og kulturanthropologiske tekster, og på phd-seminaret blev det hele relateret til konkrete, igangværende empiriske undersøgelser, især, men ikke kun, indenfor pædagogik og sygeplejeforskning. En optimal måde at arbejde sig ind/ned i Bourdieu.

Ved siden af Stafs undervisning var to bøger især i de første år en stor forklarende hjælp for mig til at læse Bourdieus egne tekster: Broadys disputats *Sociologi och epistemologi* (som virkelig burde oversættes til engelsk) og Wacquant og Bourdieus fælles *Invitation to Reflexive Sociology*. Wacquant rangerer stadig for mig som en af de bedste formidlere og mest interessante fortolkere af Bourdieu.

Bourdieu selv oplevede jeg én gang – som tilhører til den forelæsning, han holdt på KUA i november 1993. Det var i det store auditorium og atmosfæren var som ved en rockkoncert: et kæmpe publikum pressede sig på og der var blevet opsat skærme i områderne omkring salen så de mange, der ikke havde plads, kunne følge begivenheden udenfor. Min kæreste og jeg havde ingen billetter og ledte efter ledige stole under en skærm, da pludselig Staf, der var dagens vært og chair, kom gående forbi mod salen og med en hurtig bevægelse stak os to billetter. En generøs gestus og fint symbol på den adgangsбилlet Staf gav mig til Bourdieus værk.

Hvilke dele af Bourdieus værk har du særligt været inspireret af og trukket på?

Tre af de første Bourdieu-tekster, jeg læste, skrev jeg, inspireret af Stafs undervisningsnoter, igennem for mig selv kapitel for kapitel. Det var *Logic of Practice*, *Craft of Sociology* og *Reproduction*, dvs. praksisteori, epistemologi og uddannelsesociologi. De tre bøger/områder kom til at udgøre skelettet i min Bourdieu-forståelse og -beskæftigelse mange år frem.

Praksisteorien oplevede jeg kunne opløse de frugtesløse diskussioner, jeg kendte fra historie, om struktur vs aktør, samfund vs individ, osv. Den kabylske etnologi med sine brillante analyser af ære, gavegivning, ritualer, magi, krop, tid og symbolsk magt forbandt sig samtidig direkte til min empiriske interesse for livsformer og mentalitet i det førmoderne Europa og kastede et teoretisk lys over tingene, som jeg (opdagede at jeg) savnede hos Annales-historikerne. Senere læste jeg også *Logic's* to forgængere, *Outline* (stadig min favorit af de tre), og – i en dynamisk Hexis læsekreds – *Udkast till en praksisteori (Esquisse)*.

Craft of Sociology var fra Bourdieu og hans medforfatteres side jo især rettet mod den sterile hyperempiricisme i 1950/60ernes amerikanske samfundsvidenskab, men samme hyperempiricisme prægede også dansk historieforskning i det meste af det 20. århundrede, især på fagets højborgene i København og Århus. Her defineredes historievitenskaben i generationer som samlet omkring den metodiske kildekritik, mens teori blev anset for et uvidenskabeligt fremmedlegeme, som man frarådede studerende at "presse ned over kilderne" (som åbenbart ligesom data i den amerikanske sociologi kunne tale af sig selv...). I *Craft* fandt jeg en autoritativ kritik, som også kunne anvendes mod denne tradition i det hjemlige historiefaglige felt, og som med sin samtidige insistensen på empirisk arbejde *ikke* bare kunne affærdiges som "fransk filosofi" (det var nemmere med Foucault, Lyotard, osv.).

Uddannelsessociologien – og i uløselig sammenhæng: analyserne af kulturel kapital, smag, livsstil, klassekamp som klassifikationskamp, osv. – var uden tvivl det, der ved siden af alle de store videnskabelige spørgsmål talte mest til mig på det personlige plan. Her var en forklaring på strukturelle uligheder, der overvandt begrænsningerne i traditionelle marxistiske klasseanalyser, men

også en slags socio-terapeutisk hjælp til at forstå mine egne subjektive erfaringer: oplevelser af socialt ubehag i universitetsverdenen; af irrationel frygt for på trods af alle titler og udmærkelser pludselig at blive 'afsløret' som én, der egentlig ikke hører til; af ambivalente følelser forbundet med at uddanne sig væk fra sit eget miljø (sprog, vaner, kulturelle præferencer, social omgangskreds). Jeg tror mange med en lignende livsbane kender dette: at Bourdieus sociologi faktisk fungerer som det han kaldte en *kampsport*, en selvforsvarsteknik mod symbolsk vold, ikke kun i samfundsmæssig skala, men også på det individuelle plan.

Bourdieu's sammenligning af det moderne skolesystem med middelalderens kirke gav også fuldkommen mening og det samme gjorde i videre forstand hans tilbagevendende brug af religionssociologiske begreber til at beskrive sekulære fænomener (ordination, konsekration, ortodoksi, sakralisering, karisma, social magi, læreren og præsten som to eksempler på den udskiftelige embedsmand, der indpoder lægfolk en bestemt habitus, osv.). *Reproduction* var som sagt nøgleværket. Da jeg senere blev inviteret til at skrive et bogkapitel om kapitalbegrebet i Bourdieus uddannelsesociologi, gav det anledning til også at nærlæse de forudgående 60'er-studier (*Arvingerne*, osv.). Uddannelsesociologien har jeg desværre aldrig selv arbejdet med empirisk, men den har været en konstant sideløbende interesse og noget af det, jeg har været mest glad for at bruge i undervisning og vejledning af humanistiske studerende på RUC. I det hele taget har jeg egentlig interesseret mig for mange flere områder indenfor det Bourdieuske værk, end jeg har arbejdet med selv. Det skyldes ikke mindst Hexis: at jeg tilbage i 2000 blev inviteret med i grundlæggelsen af foreningen og i nu 23 år har haft privilegiet at gå op og ned af forskere fra alle mulige samfunds- og kulturvidenskabelige områder og med dem lytte, læse, udforske og diskutere alle mulige aspekter af Bourdieus tekster og tanker.

Hvordan har Bourdieuforskningen ændret sig for din egen del eller for dit forskningsområde gennem den tid du har været virksom?

Jeg prøvede første gang selv at anvende tænkning og begreber fra Bourdieus værk, da jeg sideløbende med undervisningen hos Staf skrev speciale i historie (1995-96). Specialet var en undersøgelse af ære og sociale strategier i 1100-tallets franske ridderskab, og fra Bourdieu lånte jeg primært fra de etnologiske tekster og begreberne om habitus, ære, symbolsk magt, og historie som noget kropsligt indlejret.

I mit phd-arbejde (1998-2002) studerede jeg mikro-politiske magt- og konfliktprocesser i Vestfrankrig i 1000- og 1100-tallet, med særlig fokus på brug af ritualer og gavegivning knyttet til datidens helgenkult. Igen var det især den kabylske etnologi, der var mest relevant, men også tekster om indstiftelsesriter, legitimering, m.v. i *Language and Symbolic Power*. På Stafs seminar mødte jeg Kate Østergaard, der på religionsvidenskab skrev phd om ritualanalyse af hamam-badning i det moderne Casablanca. Vi var begge optagede af at forstå om og i givet fald hvordan Bourdieus praksisteoretiske ritualanalyse adskilte sig fra det, man ellers fandt i antropologisk og religionsvidenskabelig litteratur, og vores læsegruppe-samarbejde var et eksempel på, hvor lærerigt det er at diskutere samme teori fra forskellige empiriske udgangspunkter.

I min senere forskning i middelalderens magt- og konfliktformer har jeg med mellemrum grebet tilbage til Bourdieus etnologi og fundet heuristisk inspiration i specifikke begreber som fx "officiæliseringstrategier" eller sondringen mellem slægtskab som noget hhv. "officielt" og "praktisk". Det har også været helt logisk at gå til Bourdieus tidlige feltteoretiske udkast, der udsprang af hans arbejde med Webers religionssociologi. Med afsæt i begrebet om det religiøse felt blev jeg mindre håndskey over for selv at bruge feltbegrebet i relation til førmoderne samfund. For 1100-tallet giver det selvsagt ingen mening at tale om fx et kunstnerisk eller et økonomisk felt, men jeg har fundet

stor nytte i selve måden at tænke i relationer, positioner og kapital og det har i sig selv været animerende at prøve at indkredse, hvilke typer kapital der faktisk var virksomme i det jeg, igen med Bourdieu, har prøvet at kalde "middelalderens magtfelt". Netop begrebet om magtfelt forekommer mig at være brugbart i forsøget på at finde vej væk fra middelalderforskningens ofte ureflektede fokus på kongemagt og proto-statslige institutioner. På dette punkt har Bourdieus tekster om staten, senest den store samling af forelæsninger fra Collège de France, i det hele taget været til stor inspiration.

Da jeg stødte på Bourdieu i 1993 var han med meget få undtagelser ukendt indenfor middelalderhistorisk forskning, i hvert fald udenfor Frankrig. Det var antropologisk og mikrosociologisk influerede medievister, der først tog Bourdieu op, ikke mindst i USA. Det var igen især etnologien og habitus-begrebet, der fangede blikket, men det udviklede sig aldrig til egentlige forskningsprogrammer og det forekommer mig, at der stadig er masser af uudnyttet potentiale for middelalderhistorikere i Bourdieus værk. Men det er i det hele taget vanskeligt at aflæse Bourdieus reelle indflydelse på dette felt. Forskning i middelalderens historie er de fleste steder som udgangspunkt meget empirisk, somme tider nærmest kilde-fetichistisk; de akademiske koder og konventioner indbefatter sjældent åbenlyse teoretiske deklamationer, endsige problematiseringer, sådan som det kendes og kræves indenfor *social science* og visse andre humanistiske discipliner. Indenfor moderne historie synes anvendelsen af Bourdieu dog i dag både mere udbredt og mere udviklet, især i Frankrig. I den engelsktalende verden er George Steinmetz et lysende eksempel. Men i den mig bekendt første større overbliksskabende bog på engelsk om *Bourdieu and Historical Analysis* (2013, red. Philip Gorski), var de fleste bidragydere karakteristisk nok stadig ikke faghistorikere, men samfundsforskere. I det historiefaglige felt er Bourdieu vist alt i alt aldrig blevet en skole- eller paradigmesamlende figur på den måde, Foucault i sin tid blev det.

Spørgsmålet om Bourdieu som position i det historiefaglige felt kan selvfølgelig også vendes kritisk selvrefleksivt. For mig har Bourdieu ikke alene været en erkendelsens lyskilde. At flage med den franske sociolog har givetvis også fungeret som en hjælpsom strategi (i Bourdieusk forstand) i det danske historiefelt. Når man kommer fra et universitet med relativt mindre institutionel kapital (RUC), kunne man med sin Bourdieu-bog under armen gøre en dyd af nødvendigheden og markere afstand til de dominerende historiske institutter i København og Århus (en slags heroisk marginalisme), men på en måde, der alligevel kunne vinde tilstrækkelig anerkendelse (på afstand), og som i hvert fald kunne tolereres og give adgang. Her hjalp det gevaldigt, når man kunne vise, at Bourdieu ikke stod i modsætning til empirisk arbejde og at også væsentlige udenlandske historikere var begyndt at referere til sociologen. I den periode, hvor jeg etablerede mig som forsker, ændrede historiefeltets strukturer i Danmark sig samtidig på måder, der åbnede op og befordrede nye positionstagninger med kritik af den teorifremmede empiricisme, den snævre Danmarkshistoriske horisont, osv. Men man savner i øvrigt en rigtig historisk feltanalyse af det hjemlige historiefaglige felt som supplement og sociologiserende korrektur til de traditionelle historiografiske oversigter.

Hvilken Bourdieutekst vil du mene, at alle burde læse?

Det er jo lidt som at blive spurgt, hvilken én plade man ville tage med på den øde ø (eller hvem der skulle spille 9'er på Liverpools all time XI...). Jeg har altid været begejstret for Bourdieus måde at skrive på. Den er lige så belønnende, som den er krævende. Teksternes kompleksitet spejler tankens ditto: Bourdieus evne til at holde alle relevante sider af en sag i luften på én gang i samme sætning. Selve sproget bliver et redskab til indsigt i den sociale verdens indviklede virkemåder. De stedvise udbrud af sardonisk humor øger kun læseglæden. Mine bud må blive *Distinction*, *Outline* og *Pascalian Meditations*...

Mit møde med Bourdieu

Magne Flemmen

Professor i sociologi og samfundsgeografi, Universitetet i Oslo

Hvornår stødte du første gang på Bourdieu og hvad var det for tekster, forelæsninger, møder som skapte den introduktion?

Bourdieu var liksom i luften hele tiden mens jeg var student. Egentlig tror jeg at jeg hørte om ham først i det venstreorienterte miljøet som etter hvert ble til Manifest Tankesmie, hvor spesielt Magnus Marsdal trakk på Bourdieu for å oppdatere venstresidens klasseforståelse (se spesielt hans bok om høyrepopulisme, Frp-koden). Jeg leste Distinksjonen på lavere grad, da jeg tok emner i medievitenskap, men fattet ikke den helt store interessen for den da. På den tiden tror jeg Bourdieu var en sentral figur mest i kultur- og utdannelsessosiologi, som jeg da kanskje ikke var så opptatt av. Selv var jeg først og fremst opptatt av klasse – da som nå. Den klassesosiologien som møtte meg på Universitet i Oslo omkring 2004 var ikke spesielt sterkt preget av Bourdieu, men mer den typen mainstream, kvantitativ ulikhetssosiologi vi kanskje forbinder mest med ISAs RC28 og inspirasjonen fra John Goldthorpe.

Vendepunktet for min del kom da jeg gikk på master og leste *The Logic of Practice*. Inntil da tror jeg at jeg var mer disponert for slik 'problemorientert empirisme' som Oslo-sosiologien historisk har vært forbundet med. Jeg minnes til og med at jeg hadde veldig sansen for Elsters *Nuts and Bolts*! I *The Logic of Practice* møtte jeg en måte å tenke om mennesker og det sosiale på som føltes mye mer i stand til å gripe hvor innfløkt det er. Det halvbevisste, den praktiske sansen, dialektikken mellom det indre og det ytre, kroppsliggjøringen av det sosiale — alt dette opplever jeg som uunnværlig for å forstå hva det vil si å være en sosial aktør, hvorfor vi er som vi er og gjør som vi gjør.

Hvad var det på daværende tidspunkt du fant interessant og gav dig en oppmerksomhet på Bourdieu?

Jeg ble konvertert av praksisteorien, kan du si. Det var den forståelsen av forholdet mellom handling og struktur en finner hos Bourdieu som jeg først ble overbevist av. Jeg oppfattet og opplever

dette som en langt sterkere tilnærming til sosiologisk fortolkning og forklaring enn de andre alternativene jeg har møtt på. Så har det vært mye diskusjon om hvorvidt Bourdieu egentlig «løser» aktør-struktur-problemet, som jeg opplever som et spørsmål som er litt på siden. For meg er det ikke helt klart hva en «løsning» her skulle bety. Det jeg oppfatter at Bourdieu får til, er i hvert fall å utvikle begreper og redskaper som setter oss i stand til å tenke praktisk og konkret om ulike empiriske spørsmål, i lys av en erkjennelse om at sosiale strukturer er både resultat av og middel for sosial praksis, for å låne Giddens formulering.

Så var (og er) jeg veldig fascinert av Bourdieus insistering på at virkeligheten er relasjonell. Det har vært en bredere vending i retning av å tenke i termer av relasjoner i sosiologi de senere årene. Denne vendingen rommer egentlig ganske ulike ideer. Den kanskje vanligste forståelsen av hva en sosial relasjon er, er egentlig interaksjonistisk — den vektlegger konkrete mellommenneskelige, ansikt-til-ansikt relasjoner. Det er både den ideen om relasjoner en møter på hos interaksjonistene, men også forståelsen av relasjoner som en finner i type nettverksanalyse (som i litteraturen om overlappende styreverv osv) som har en slik sentral posisjon i USA. Å fokusere på slike samhandlingsnettverk er utvilsomt viktig — og antagelig også fristende fordi de tilsynelatende er lettere å «måle». Jeg opplever den bourdieuske ideen om relasjoner som nærere knyttet til strukturalismen, som usynlige forhold både mellom aktører og egenskaper (tenk på de berømte binære opposisjonene). Dette rommer både styrkerelasjoner, som den mellom aktører med henholdsvis mye og lite kapital — og her er han nærmere Marx og Weber — men også meningsrelasjoner, som når han insisterer på at de ulike livsstilspraksiser får sin distingverende, ikke fra iboende egenskaper ved praksisen, men fra den relasjonen den står i til andre praksiser.

Men i det Bourdieu skriver om dette støter en på noe vanskelig med Bourdieus tekster, som er hvordan de ofte er performativt polemiske, kunne en kanskje si: de posisjonerer seg mot andre syn og iblant vil han 'bend the stick in the other direction', som han skriver noen steder. Dette har ført til at han eksplisitt distanserer seg fra den typen relasjoner interaksjonismen og nettverksanalysen vektlegger — en distansering som på meg virker overdreven. Wendy Bottero har argumentert ganske overbevisende for at dette egentlig ikke holder vann og at formasjonen av noenlunde koherente klassehabitus hviler på at sosial samhandling er differensiert etter klasseskillene, slik at det er noen grad av homogenitet i de impulsene folk mottar gjennom samhandling. Jeg tror Bourdieu kan leses velvillig som at sosiologien hans egentlig åpner for dette, men det er likevel tydelig at han også posisjonerte seg nokså avvisende til slike mer «konkrete» relasjoner. Bernard Lahire har forfulgt det samme poenget som Bottero, og én implikasjon der er jo at selv om samhandlingsmønstre helt klart er temmelig klassestrukturerte, så er de på langt nær så enhetlige klassestrukturerte at medlemmer av samme klasse får forholdsvis udifferensierte klassehabitus.

For meg peker dette i retning av at de bourdieuske insikter burde kombineres med andre sosiologiske innfallsvinkler. Det er jo en del tendenser til en slags bourdieusk ortodoksi, ikke minst utenfor Frankrike, hvor en gjør den udogmatiske ikonoklastens arbeid til en litt fastlåst lære. Jeg opplever det som en styrke ved Bourdieus arbeider at det på et vis krystalliserer den sosiologiske tradisjonen: den bygger inn i innsikter fra et bredt spekter sosiologiske tilnærminger og setter dem i dialog med hverandre. Sånn sett tenker jeg ikke på Bourdieus kvaliteter som at de ligger i en serie fullstendig originale påstander som mangler forløpere, men heller i hvordan den kombinerer og reartikulerer andre innsikter på oppfinnsomme måter. Så tenker jeg ikke det på som et slags fiks ferdig perspektiv som vi arver fra mesteren og så bare skal anvende (og verifisere). Snarere burde vi forsøke å videreutvikle og gjøre perspektivet bedre, både gjennom å se etter friske kilder til innsikt som kan hentes inn, men også gjennom å ha et våkent blikk for hva ved Bourdieus arbeid som trenger revisjon. Bernard Lahire har omtalt dette som kritisk kumulativitet, som jeg synes er veldig treffende for den tilnærmingen jeg foretrekker.

Hvilke dele av Bourdieus værk har du særligt været inspireret af og trukket på?

Om jeg ble lokket inn av praksisteorien var det likevel ideene hans om sosial klasse jeg har forfulgt mest i min egen forskning. Fra tidlig av hadde jeg en interesse for det jeg da tenkte var 'Bourdieu's klasseteori', altså det flerdimensjonale sosiale rommet. På meg virket dette tidlig som en bedre måte konseptualisere klassestrukturer empirisk enn de tilgjengelige alternativene, i form av John Goldthorpe og Erik Olin Wrights klasseskjema. Én ting var hvordan dette åpnet for å analysere kultur som en potensiell viktig maktressurs, på måter som tradisjonell klasseteori strever med. Relatert til det er betydningen for klasseskiller av det Bourdieu kaller kapitalkomposisjon — altså den relative vekten av kulturell og økonomisk kapital. Denne andre dimensjonen i det sosiale rom virket intuitivt viktig på meg, som at det er klart at forskjeller mellom folk på 'samme' hierarkiske nivå følger sammensetningen av kapitalen deres. Etter hvert har jeg fått anledning til å teste ut denne fornemmelsen i empirisk forskning. Her har jeg sammen med kollegaer kunnet vise at sammensetningen av kapital spiller en veldig stor rolle, ikke minst i politisk stillingtagen — holdninger og stemmegivning. Men vi har også vist at det spiller en vesentlig rolle i rekrutteringen til eliter: det er hva vi kunne kalle kapital-spesifikke mobilitetsbarrierer. Men samtidig har jeg også fått et klarere bilde av grensene for dette som klasseteori. Jeg opplever det sosiale rommet som en veldig god måte å konseptualisere og modellere klassestrukturens konkrete manifestasjoner, mens det ikke er et så godt redskap til å tenke om hva klasse «er», eller hva som er det strukturelle grunnlaget for klasseskillene. Her også tenker jeg idealet bør være kritisk kumulativitet, for å gjenta Lahires uttrykk.

Etter hvert har jeg blitt mer opptatt av ideene til Bourdieu om politisk sosiologi, både det om 'det politiske rom' og om den ulikt fordelte politiske «kompetansen». I dette ligger det noen viktige innsikter å forfølge, som jeg tror kan være nyttig både for å forstå samtidige former for politisk desillusjonering og framveksten av ulike typer populisme. En del av Bourdieus ideer her har vært videreutviklet av den franske sosiologen Daniel Gaxie, som jeg har hentet mye inspirasjon fra i det siste.

Hvordan har Bourdieuforskningen ændret sig for din egen del eller for dit forskningsområde gennem den tid du har været virksom?

Mitt inntrykk er at det lenge var slik at det var mest interesse for Bourdieu i kultursosiologi og i utdannelsessosiologi, og i noen grad innenfor sosiologisk teori som sådan, mens det har vært langt mindre interesse innenfor klasseanalyser og lagdelingssosiologi. Dette har endret seg litt i de senere årene. Det mest iøyenfallende eksempelet er vel Mike Savage og kollegaer sine bidrag, spesielt deres forsøk på å lage en ny modell av klasseskillene i Storbritannia. Samtidig har det vært noen spesielt viktige bidrag i skandinavisk sammenheng, spesielt fra Lennart Rosenlund, som har gjort mye for å anvende ideen om sosialt rom og homologi i empirisk forskning. På mitt eget institutt har Marianne Nordli Hansen ledet an i utviklingen av klasseskjema som operasjonaliseres det sosiale rommets hovedskillelinjer — volum og sammensetning av kapital — til bruk i analyser av registerdata. Dette har gjort Bourdieu-perspektivet mye mer til stede i forskningen på klasse, selv om jeg fortsatt opplever perspektivet som underutnyttet der.

Relatert til dette har det også vært en oppblomstring av sosiologisk interesse for eliter, spesielt inspirert av Bourdieu. Det fremste eksempelet på dette er kanskje forskningen på den danske makteliten, ledet av Christoph Ellersgaard og Anton Grau Larsen, men det har vært flere bidrag andre steder også. I denne forskningen har det oppstått en interessant kryssing av Bourdieu og C. Wright Mills, som jeg tenker har bidratt med veldig mye i denne forskningen — samtidig som det er noen uavklarte spørsmål om hvor sammenfallende deres forståelse av eliteformasjoner egentlig er: Det

virker på meg som det er nokså ulike implikasjoner av Mills' idé om en sammenvevd 'maktelite' og Bourdieus forståelse av delingen av dominansarbeidet.

Hvilken Bourdieutekst vil du mene, at alle burde læse?

Her er jeg ikke veldig original. Jeg framholder min første kjærlighet, *The Logic of Practice*. Jeg mener den bidrar så mye til forståelsen av sosial praksis at jeg tenker den må være en del av utgangspunktet for all videre forskning og tenkning om det, faktisk. Det finnes mange gode introduksjoner til Bourdieu, men den forståelsen en får av — og opplevelsen det er — å lese *The Logic of Practice* er noe helt eget. Bourdieu er kanskje ikke alltid helt fair med alle dem han kritiserer, men gjennom kritikken utvikler han en hel serie avgjørende teoretiske poeng. De står seg, uavhengig av om en lar seg overbevise av den spesifikke kritikken av Sartre, Elster, marxismen osv.

Så er det selvfølgelig *Distinksjonen*. Den er blitt en klassiker, delvis i den forstand at det er en bok alle føler de vet hva handler om, selv om de ikke har lest den. Om en eksempelvis følger med i kvantitativ kultursosiologi kan en ikke annet enn å bli slått av bokas dobbelte status: en kan knapt skrive noe som helst om kultursosiologi uten å kommentere på *Distinksjonen*, samtidig som det er langt mellom bidragene som faktisk forholder seg til innholdet i boka.

Enda så ofte boka er gjenstand for både eksegeser og ulike heroiske forsøk på gjendrivelse, forekommer den meg å fortsatt være en gullgruve av observasjoner, innsikter og spørsmål. At det fremdeles hentes ut nye tilnærminger fra boka forteller oss minst to ting: det er både en veldig rik bok, men det er også en bok som ikke direkte serverer deg hemmelighetene sine på et fat. Det er på ingen måte en lettlest bok — og en kan nesten mistenke at den er komplisert med vilje, for Bourdieu virket å være vaktstom for analyser som glir ned for lett. Er det lett å lese noe, er det ofte fordi det spiller på lag med det du allerede vet — og et viktig poeng for Bourdieu er jo at 'det vi allerede vet' er åsted for common sense og/eller symbolsk makt. Å lese *Distinksjonen* er å gå på tvers av det som virker åpenbart og innlysende. Lesningen er en kraftanstrengelse, men den er vel verdt det.

Mit møde med Bourdieu

Laura Gilliam

Lektor i pædagogisk antropologi, DPU, AU

Hvornår stødte du første gang på Bourdieu og hvad var det for tekster, forelæsninger, møder som skabte den introduktion?

Jeg mener, at det var på et kursus i "Kognitiv antropologi" på antropologi, Københavns Universitet i 1995, hvor vi læste dele af *Outline of a Theory of Practice*, som jeg blev ret fortabt i. På samme kursus læste vi Dorothy Holland et al.'s manuskript til *bogen Identity and Agency in Cultural Worlds* (udgivet 1998), som i stort omfang bygger på Bourdieus praksisteori og viste mig hans relevans for ikke-psykologiske, antropologiske studier af identitet, erfaringer og praksis.

Hvad var det på daværende tidspunkt du fandt interessant og gav dig en opmærksomhed på Bourdieu?

Jeg tror, at *Outline* satte ord på de forbindelser mellem erfaringer, forståelser, positioner og social kontekst, som antropologiske studier viser igen og igen, men sjældent beskriver så rammende og på et generelt plan. Dertil kunne den læses som en kulturteori, der havde et blik for distribueringen af kulturelle forståelser og praksisser og ikke mindst for magt, som antropologien havde glemt lidt på daværende tidspunkt. Men Bourdieus praksisteori var også relevant for mine specifikke interesser. Jeg havde året før læst barndoms sociologi og tværkulturel psykologi som valgfag på Oxford Brookes University, og planlagde feltarbejde i Nordirland med fokus på, hvordan børn blev engageret i den nordirske konflikt og mere overordnet, hvorfor den ene generation efter den anden blev involveret i en konflikt, som hele Europa måbede over. Her bakkede Bourdieus teorier mig op i, at studier af børns forståelser og positionerede erfaringer giver en indgang til at forstå det større samfund, og gav mig redskaber til at forstå engagement og praksisser, som umiddelbart synes uforståelige, irrationelle, uhensigtsmæssige eller normoverskridende.

I min ph.d.-afhandling om etniske minoritetsbørns identitetserfaringer i den danske skole, fulgte jeg denne interesse i mine analyser af ballade, opposition og muslimske fællesskaber blandt

etniske minoritetsdrengene. I afhandlingen trak jeg også på Bourdieus uddannelses- og distinktions-teori i kombination med Holland et al.'s teori om 'figured worlds', og en række etnicitets- og køns-teorier. Her var det meget oplagt og givtigt at anvende Bourdieu og Passerons analyser i *Reproduction in Education* og begreber omkring kulturel kapital, symbolsk vold, ect. til at se på skoleinstitutionens funktion og ulighedsskabende strukturer i forhold til etniske majoritets-/minoritetsforhold, samt hvordan lærerne, trods gode intentioner og 'etnicitetsblindhed', igen og igen problematiserede de etniske minoritetsdrengene. Men Bourdieus forståelse af habitering, spil om kapital, 'feel for the game' og 'praktisk sans' var også brugbare til at vise, hvordan ballade kan blive en praksis, der er 'fornuftig' i forhold til forskellige spil i skolen, og som er uløseligt forbundet til skoleinstitutionen, samt hvordan en hård maskulinform kan performes af de relativt unge drenge, som en del af dette spil og efterhånden habitueres og sætter sig i kroppen.

Hvilke dele af Bourdieus værk har du særligt været inspireret af og trukket på?

Primært hans teorier om uddannelse, ulighed og distinktionsprocesser, men også hans diskussioner af sprog, magt og stat. I forhold til begreber er især habitus, spil om kapital, doxa, distinktion og illusio anvendelige i næsten alle mine egne studier.

Hvordan har Bourdieuforskningen ændret sig for din egen del eller for dit forskningsområde gennem den tid du har været virksom?

Mens jeg har bevæget mig til andre forskningsområder – skolen som civiliserende institution, islam og sekularisering i folkeskolen, diskrimination og forskelsbehandling, skolestrategier blandt andengenerations minoritetsdanske forældre – synes jeg især, at det har været produktivt, og skabt interessante nye greb, at koble Bourdieus teorier og tænkning med andre teorier. Holland et al.'s 'figured worlds' udvider Bourdieus praksisteori og giver flere redskaber end Bourdieus eget feltbegreb til at fange det semiotiske indhold og hverdagsforhandlinger i sociale verdener/felter og deres delvist forestillede karakter. Eva Gulløv og jeg har i mange år været optaget af Norbert Elias' teorier, og hvordan han kan bruges i børne- og uddannelsesforskningen. Her kan Bourdieu konkretisere og finteoretisere Elias' habitusbegreb og de magt- og distinktionskonflikter mellem sociale grupper, som Elias beskriver fra et mere historisk overflyvningsplan. Ligeledes kan Bourdieus habitusbegreb tænkes videre med, men også udfordre, Butlers teori om performativitet.

Hvilken Bourdieutekst vil du mene, at alle burde læse?

Jeg er stadig glad for *Outline of a Theory of Practice*, men den er nok ikke det første, man skal læse. *An Invitation to Reflexive Sociology* af Bourdieu og Wacqaunt er god til at forklare og udrede hans projekt. Fordi jeg er særligt glad for hans illusio-begreb, der indfanger det, som man ellers har forsøgt at indfange med kulturbegrebet, kan jeg især godt lide *Is a Disinterested Act Possible? fra Practical Reason*.

Mit møde med Bourdieu

Eva Gulløv

Professor MSO i pædagogisk antropologi, DPU, AU

Hvornår stødte du første gang på Bourdieu og hvad var det for tekster, forelæsninger, møder som skabte den introduktion?

Jeg stødte første gang på en Bourdieu-tekst på et kursus om kunst, antropologi og museumspraksis, som Inger Sjørlev holdt på magisteruddannelsen i antropologi i foråret 1989. Jeg kan ikke huske præcis, hvad det var for en tekst, men den handlede om uligheden i kunstreception og museumsbesøg ift. social klasse og var skrevet i midten af 60'erne. Jeg skrev opgave om den – og Donald Broadys kunstperceptionsanalyse. *Outline of a Theory of Practice* var også en grundtekst på antropologistudiet i sidste halvdel af 80'erne.

Hvad var det på daværende tidspunkt du fandt interessant og gav dig en opmærksomhed på Bourdieu?

Det var hele klasseulighedsspørgsmålet og de subtile koder, som det kommer til udtryk i. Jeg tog faktisk til Frankrig og læste et år hos Bourdieu fra 1990 til 1991 med en særlig interesse for betydningen af det politiske felt.

Hvilke dele af Bourdieus værk har du særligt været inspireret af og trukket på?

Siden da har jeg arbejdet med mange af Bourdieus analyser, men *Distinction* er nok den bog, der har gjort størst indtryk på mig. Det er klart den teoretiske konceptualisering af uligheds dynamikker, som jeg har trukket mest på.

Hvordan har Bourdieuforskningen ændret sig for din egen del eller for dit forskningsområde gennem den tid du har været virksom?

Som sagt begyndte jeg med kunstteoriene og gik videre til analyserne af det politiske felt. Jeg kom sidenhen til det pædagogiske felt, og har derfor arbejdet med hans uddannelsesstudier – men det var ikke den del af hans værker, der først fængede mig. Jeg var faktisk meget forbløffet, da jeg, efter at have været i Frankrig, blev opmærksom på miljøet omkring Staf Callewaert og forstod, hvor stort fokus der her var på professionsforskning. Det var jeg hverken stødt på på antropologi eller hos Bourdieu selv.

For mit eget vedkommende er det vedblevet at være hans teoretisering af dominansrelationer og forskydningerne i sådanne relationer over tid, som jeg har gjort mest brug af. Jeg har i mange år arbejdet med socialiseringsprocesser, og her har Bourdieus tilgang til habitus – eller måske de formative processer omkring habitus – været det, der har været mest i fokus.

Hvilken Bourdieutekst vil du mene, at alle burde læse?

Jeg kan faktisk ikke nævne enkelt tekst, for hans produktion er så omfattende og strækker sig over så mange felter. Jeg trækker fortsat meget på *Language and Symbolic Power* og bruger ofte i undervisning den lille artikel: *The School as a Conservative Force*.

Mit møde med Bourdieu

Ole Hammerslev

Professor i retssociologi, Lunds Universitet

Hvornår stødte du første gang på Bourdieu og hvad var det for tekster, forelæsninger, møder som skabte den introduktion?

Jeg husker det lige så tydeligt. Efter at have været fuldmægtig i en kommune i et halvt år, fik jeg et ph.d.-stipendiat under Margareta Bertilsson på Sociologisk Institut, Københavns Universitet, i 1999. På et af vores vejledningssmøder lånte hun mig – blandt mange andre bøger – *State Nobility*. Da jeg kom fra jura, og blot havde læst noget sociologi, særligt Giddens, fik jeg en af de sjældne aha-oplevelser ved at læse bogen. Bourdieus fokus på, hvordan staten skal betragtes i sammenhæng med uddannelsers reproduktion af viden, klasser og strategier for at reproducere eller ændre felt-strukturer og selve kampen om staten, var inspirerende læsning. Samtidig kunne jeg reflektere mig selv (med baggrund i et arbejderklassehjem) i bogen, som én der, i mine analyser af det juridiske felts genese og dommerstandens reproduktion, var langt fra mine analyseobjekter, men samtidig også én der bevægede sig længere og længere væk fra min familiebaggrund, og fik vanskeligere og vanskeligere ved at fortælle mine nære relationer fra fortiden om, hvor jeg nu var i livet. På en måde satte Bourdieu ord på den personlige og faglige udvikling, samtidig med at han gav nogle unikke værktøjer til min ph.d.-afhandling. Her var særligt feltbegrebet og kapitalformerne relevante empiriske værktøjer, og habitusbegrebet relevant til at forklare reproduktionen i systemet.

Det var dog først efter forsvaret af min afhandling, jeg for alvor blev del af Bourdieu-netværket. Jeg blev inviteret af Hexis til at holde oplæg om min afhandling, og fik en del berettiget kritik af min Bourdieu-anvendelse. Anders Mathisen, Jens Arnholtz og flere andre Hexis-medlemmer havde gennem Hexis en læsegruppe, hvor der blev læst forskellige Bourdieu-tekster. Jeg blev en del af læsegruppen, og vi mødtes ca. hver tredje uge gennem nogle år og fremlagde og diskuterede aspekter af Bourdieus tekster, herunder bl.a. – mens jeg var med – *State Nobility*, *The Social Structures of the Economy*, *Outline*, *Rules of Art* og *The Force of Law*. Med en studentikos seriøsitet gav det rigtigt meget til min fremtidige forståelse af Bourdieu. Jens og jeg besluttede dog på et tidspunkt, at vi måtte til at omdanne Bourdieus værktøjer til konkret videnskabeligt arbejde – og

således være loyale overfor Bourdieus anvisninger. I den fase udgav vi *Refleksiv Sociologi i Praksis* (med Ida Willig) og flere temanumre i det nystartede Praktiske Grunde.

Hvad var det på daværende tidspunkt du fandt interessant og gav dig en opmærksomhed på Bourdieu?

Som nævnt var det hele feltoptikken og fokus på reproduktionen af klasser. På daværende tidspunkt var der ikke oversat og skrevet meget om Bourdieu og konstruktionen af staten. Men hans fokus på statens måde at reproducere eliter var inspirerende. I retssociologien er Weber det klassiske referencepunkt, men Bourdieu viste (i diskussionen af Webers analyse af religionens udvikling), hvordan feltoptikken krævede fokus på forskellige positioners mulighedsbetingelser i det sociale rum. Ydermere fandt jeg det ganske interessant, at kausalitet på en måde altid blev forklaret via habitus og felternes mulighedsbetingelser. På det tidspunkt læste jeg også Yves Dezalay og Bryant Garths *Dealing in Virtue*, der var en videreudvikling af Bourdieu og en gamechanger i retssociologien. Pludselig fik vi nogle værktøjer til at se, hvordan nationale felter er relaterede til andre nationale felter, og hvordan kampe om staten sker i transnationale magtspil.

Hvilke dele af Bourdieus værk har du særligt været inspireret af og trukket på?

Efter ph.d.'en fik jeg postdoc.-midler til et projekt om, hvordan Bulgarien fik transformeret staten og det retlige system/felt til at blive klar til at blive godkendt til optagelse i EU. De retlige kriterier var i fokus for EU, så fokus var på, hvilke aktører der – både i Bulgarien og udenfor – var med til at skabe og modstå reformændringer. Med et fokus inspireret af Dezalay og Garth så jeg, at amerikanske jurister og civil society-organisationer i høj grad var involveret i transformationsfasen på en anden måde end EU var. Dette fokus lå i forlængelse af dele af Bourdieus *Force of Law* og hans senere artikler om statens genese, hvor fokus netop var på juristers konstruktion og rekonstruktion af stater. Men Dezalay og Garth formåede at give værktøjer til at undersøge den transnationale cirkulation af ekspertise og viden.

Hvordan har Bourdieuforskningen ændret sig for din egen del eller for dit forskningsområde gennem den tid du har været virksom?

Da jeg omkring årtusindeskiftet skrev min retssociologiske afhandling, var Bourdieu ikke en del af den nordiske retssociologiske kanon. Men måske fordi Bourdieu via Dezalay og Garth gav redskaber til at undersøge transnationale fænomener, og fordi retten er statens sprog, der tolkes og reprodukeres via jurister, begyndte Bourdieus værktøjer at afspejle sig i retssociologiske studier. Igennem tiden har der været mange parallelle spor i retssociologien, der kunne have henvist til Bourdieu, men som ikke gør det. Bourdieu henviser derimod i sin *Force of Law*-artikel til samtidens væsentligste retssociologiske arbejder. Og bl.a. den tidlige legal consciousness-litteratur opererer med en form for habitus eller strukturationstanke, uden at referere nævneværdigt til de europæiske teoretiseringer om begreberne.

Hvilken Bourdieutekst vil du mene, at alle burde læse?

Der er mange, men vil indsnævre det til tre. For det første *State Nobility*, som på mange måder viser Bourdieus teoretiske og empiriske sans i fuldt flor. For det andet to empiriske analyser, der viser en sociologisk kreativitet, og samtidig bygger på en empirisk og teoretisk forankring. *The Rules of Art* og *The Social Structures of the Economy*. Selvom de måske ikke tilhører Bourdieus tungeste empiriske værker, viser de, hvordan sociologiske analyser kan foretages ved at være kreativ og hele tiden fokusere på, hvor vanskeligt det er at ændre fundamentale sociale strukturer, samt hvordan det tager tid førend lovgivning potentielt får konsekvenser for borgernes adfærd.

Mit møde med Bourdieu

Christian Sandbjerg Hansen

Lektor i pædagogisk sociologi. DPU, AU

Hvornår stødte du første gang på Bourdieu og hvad var det for tekster, forelæsninger, møder som skabte den introduktion?

Jeg mødte Bourdieu på første år af pædagogik på KU. Vi læste et dansk uddrag af *Reproduktionen*. I det hele taget var Bourdieu-forskningen og -receptionen central på pædagogik; jeg havde Kristian Larsen og Bolette Moldenhawer som undervisere, senere også Trine Øland og Marianne Høyen. Staf Callewaert gik på pension omtrent som jeg startede, så ham nåede jeg kun at høre til et fredagsforedrag, hvor han fortalte om det sidste kapitel af *Misère du monde*.

Relativt tidligt i min studietid meldte jeg mig til en læsegruppe, som Jens Arnholtz havde taget initiativ til i regi af Hexis, hvor vi skulle læse *State Nobility*. Der sad jeg pludselig med et RUC-miljø og Anders Mathiesen (som skældte mig ud for at være strukturalist). Hvor fokus på pædagogik særligt var Bourdieus habitusbegreb, var det her mere feltbegrebet, der blev talt om og talt frem. Det var enormt lærerigt og stimulerende. Senere læste vi flere af Bourdieus bøger i skiftende konstellationer i den læsegruppe, *Rules of Art*, *Misère*, *Udkast til en praksisteori*.

Hvad var det på daværende tidspunkt du fandt interessant og gav dig en opmærksomhed på Bourdieu?

Der er vel nok både et indholdsmæssigt, et personligt og et socialt svar på det. Både Bourdieus uddannelsessociologi og hans praksisteori havde umiddelbar resonans hos mig, en slags genkendelighed fra min egen skolegang og hele relation til uddannelsessystemet og universitetet. Den kritiske indstilling og kropslighed som gennemsyrrer hele Bourdieus sociologi talte umiddelbart til mig. Og så var Bourdieu via miljøet omkring og arven efter Callewaert en tydelig og dominerende position på pædagogik, om end en position, der også blev stærkt kritiseret og taget afstand fra og som måske også devalueredes i de år, hvor forskellige varianter af Foucault og poststrukturalisme vandt mere frem. Vi var en gruppe pædagogikstuderende, der etablerede en læsegruppe omkring

historisk sociologi, og vi inviterede flere Bourdieu-folk til at holde oplæg – Kim Esmark, Carsten Sestoft og Staf Callewaert. Vi var nok i en slags opposition til det vi forstod som mere naive tilgange (af særligt filosofihistorisk og psykologisk karakter, men også af sociologisk) til pædagogik, som vi anklagede for mere ukritisk at overtage dominerende problemstillinger, kategorier og dagsordner. Bourdieus brudtænkning fyldte meget der.

Hvilke dele af Bourdieus værk har du særligt været inspireret af og trukket på?

Først og fremmest har jeg været inspireret af den grundlæggende sociologiske tænkemåde, som findes i bourdieusk sociologi, inklusiv de tilhørende ontologiske og epistemologiske standpunkter. I starten var det i høj grad Bourdieus begreber om felt og habitus, jeg var optaget af at bruge i udforskningen af, hvordan en socialpædagogisk profession etableredes, hvordan der var strid om, hvad der skulle gøres med/for marginaliserede børn og unge, hvem der skulle gøre det, osv. I den senere tid har det været Bourdieus perspektiv på sted og geografisk rum, jeg har været optaget af. Fælles er nok et fokus på klassifikationskampe og symbolsk magt og vold, som jeg synes er et Bourdieus væsentligste bidrag.

Jeg havde i flere år et tekstuddrag hængende på min opslagstavle. Det var fra en tekst Loïc Wacquant udgav i 1989 i forlængelse af hans dialog med Bourdieu og dennes besøg i Chicago. En del af teksten blev inkorporeret i *Refleksiv sociologi*, men artiklens afslutning kom ikke med i bogen. Der spørger Wacquant hvilke råd, der kan gives til vordende sociologer og Bourdieu giver fire råd, som jeg finder overordentligt inspirerende og som har fulgt mig siden som en slags intellektuel påmindelse (frit oversat efter Wacquant, L. Towards a Reflexive Sociology: A Workshop with Pierre Bourdieu. *Sociological Theory*, Vol. 7, No. 1. (Spring, 1989), pp. 26-63, p. 54-55):

- Ha' det sjovt. Det sociologiske håndværk er en af de mest behagelige og berigende aktiviteter, man kan indlade sig på og forkæle sig med; med et spektrum af intellektuelle praktisser og færdigheder fra forfatterens arbejde med at skabe kødelige karakterer med liv, tanker og følelser til matematikerens stræben efter af indfange verden i abstrakte modeller. Vi må afvise alle former for ensidige, endimensionelle og monomaniske definitioner af sociologisk praksis og modstå alle forsøg på at påføre sådanne.
- Udfordr og udspørg alle metodologiske forskrifter. Tag dig i agt for de metodiske vagthunde. Det er forbudt at forbyde. Rigiditet er ikke det samme som strengthed. Benyt hele den brede vifte af tilgange og ressourcer, som findes i den sociologiske tradition og i de tilgrænsende discipliner som økonomi, antropologi, historie osv. Ikke *laissez faire*, men epistemologisk årvågenhed, analytisk tilpasning til forskningsspørgsmålet og anvendelse af alle relevante og praktisk mulige teknikker til objektkonstruktion.
- Gør dine hænder beskidte, involver dig i praktisk forskning, stil dig ikke tilfreds med det umiddelbare, med behagelige og uvirkelige erfaringer af den sociale verden, som fx bureaukratiets surveys. Pas på afgrunden mellem socialanalytikeren og det univers, han eller hun udforsker (eller hævder at udforske). Direkte kontakt med objektet beskytter dig ikke bare mod begrebsmæssig og teoretisk fetichisering, men gør dig også mere opmærksom på betydningen af deltaljerne i forskningens procedurer, særligt på de indbyggede forudsætninger og konsekvenser af tilsyneladende uskadelige tekniske valg, som oftest forbliver utænkte. Vigtigst af alt, siger Bourdieu, er at man tilegner sig en aktiv og systematisk holdning i forhold til "fakta", at man bryder med både empirisk passivitet og ren

teoretisering, og at man i stedet arbejder med konkrete empiriske cases med det formål at bygge modeller. Det er vigtigt at huske på al den stund at Bourdieu ofte og overvejende læses som en "grand theory".

- Pas på ord! Sproget udgør et problem, en videnskabelig forhindring, fordi det medbringer en spontan social filosofi, det er et depot for tidligere generationers common sense, naturaliserede prækonstruktioner, som sniger sig ind i sociologens vokabular og erkendelse, hvis ikke man vedvarende arbejder på at historisere undersøgelsens problemer, begreber og objekter. Bourdieus påmindelse er således, at man skal tænke sin egen tanke.

Hvordan har Bourdieuforskningen ændret sig for din egen del eller for dit forskningsområde gennem den tid du har været virksom?

Oh, det kommer nok an på, hvordan jeg definerer eller afgrænser mit forskningsområde. Hvis man ser på pædagogik bredt set, så kan man nok tale om både en afmatning og en udbredelse. Dels er Bourdieu blevet et "klassisk referencepunkt", noget man skal kende til, men ofte er det som en slags reproduktions-stråmand, dels er ikke mindst kulturel kapital blevet en almindelig variabel i særligt kvantitativ uddannelsessociologi. Personligt har det været mødet med Wacquant, der har gjort den største forskel for min måde at læse, anvende og videreudvikle bourdieusk sociologi i relation til studier af socialpædagogik, marginalisering og ulighed. Kombinationen af kriminologi, klasse-køn-race/etnicitetsforskning og geografi har været et væsentligt input i mine studier af socialpædagogik. Wacquants begreb territorial stigmatisering har også været dagsordensættende og affødt en lang række studier (som dog ikke nødvendigvis alle tager alle de epistemologiske konsekvenser af den bourdieuske del af begrebet).

Hvilken Bourdieutekst vil du mene, at alle burde læse?

Det er svært kun at nævne en. *Logic of Practice*, *Misère*, *Distinction*, *State Nobility*, *Rules of Art*, *Homo Academicus* er alle store værker i mine øjne. *Bachelor's Ball* er helt fantastisk, både indholdsmæssigt og som kommentar til kritikken af Bourdieus manglende blik for køn og sted, men også som et videnskabeligt princip om at vende tilbage igen og igen til samme materiale og blive klogere, reformulere, forfine. Det samme kan siges om *Outline-Udkast-Logic*. *Language and Symbolic Power* er en vigtig tekstsamling med et virkeligt godt introduktionskapitel af John B. Thomsen. Jeg tror, at det er den bog, jeg oftest vender tilbage til, slår op i og citerer. De nyeste oversættelser af hans Algeriet-arbejder (*Algerian Sketches*, *Picturing Algeria*, *Uprooting*) er gode og interessante, ikke mindst som kommentar til dem, der stadig holder fast i en idé om Bourdieu som reproduktionsteoretiker. Hans Collège de France-forelæsninger er også interessante, selv om der måske ikke er så meget nyt, så synes jeg, at særligt første bind af *General Sociology (Classification Struggles)* er en helt eminent introduktion til hans sociologiske tænkning, hvor forelæsningsformen virkeligt kommer til sin ret. Men jeg tror alligevel, at jeg vil vælge *Pascalian Meditations*. Det er måske et pudsigt valg, da bogen er ren teori, hvilket jo ikke just er et særkende for Bourdieu. Men det er en skarp bog, der i koncentreret form samler de i mine øjne væsentligste principper i hans sociologi på en klar og velformidlet måde. Han er ligesom på toppen her og har ikke brug for at kritisere og afmontere sine modstandere på samme måde som i de tidligere skrifter, og den er ikke bundet så meget på afgrænset empiri, men i stedet et slags koncentrat af næsten 50 års sociologisk erkendelse.

Mit møde med Bourdieu

Gitte Sommer Harrits

Ph.d. i statskundskab, prorektor ved VIA Univeristy College

Hvornår stødte du første gang på Bourdieu og hvad var det for tekster, forelæsninger, møder som skabte den introduktion?

Jeg stødte på Bourdieus værker på statskundskabsstudiet i Aarhus, hvor en interesse i spørgsmålet om den sociale orden og et selvarrangeret projektseminar (i midten af 90'erne) om Marx og traditionen efter Marx gav mulighed for at dykke ned i Bourdieus bidrag til forståelse af klasserelationer i det moderne samfund. Det var en læsning af især *La Distinction* i sammenhæng med værker af Gramsci, Olin Wright, Althusser, Poulantzas og Laclau & Mouffe.

Hvad var det på daværende tidspunkt du fandt interessant og gav dig en opmærksomhed på Bourdieu?

Jeg tror det var flere ting. For det første var jeg meget optaget af Bourdieus teoretiske dobbeltforståelse af det kulturelle og det symbolske. Mange diskussioner af social klasse i 80'erne og 90'erne kredsede både om fx uddannelses betydning for klasserelationer, men også fx livsstil og symbolske forandringer. Hos Bourdieu fandt jeg den mest præcise forståelse af kulturelle ressourcer som netop ressourcer/magt og dermed en del af samfundets strukturering, men også som en del af et sæt af komplekse symbolske relationer med betydning for menneskers praksis og reproduktionen såvel som legitimeringen af fordelingen af ressourcer og magt. For det andet var jeg også meget optaget af Bourdieus forståelse af viden og videnskab, og forholdet mellem teori, praksis og videnskabelig viden, herunder den særlige kobling af teoretiske overvejelser og både kvantitative og kvalitative analyser (opus operatum og modus operandi...).

Hvilke dele af Bourdieus værk har du særligt været inspireret af og trukket på?

Det ligger jo i forlængelse af ovenstående, at jeg især har været optaget af Bourdieus teorier om, og analyser af, det sociale og det symbolske rum, hans forståelse af kapital, og af praksis og den praktiske logik, og hans forståelse af habitus – i sammenhæng med forståelsen af praxeologisk viden. Og i bund og grund har min interesse altid samlet sig om den interesse, der satte gang i min læsning af Bourdieus værker, nemlig det der, inden for den marxistisk tradition, typisk omtales som forståelsen af den sociale orden. Dermed har jeg også været særligt optaget af begrebet om symbolsk vold og den legitimering af magt og undertrykkelse, der bliver synlig med dette begreb. Men jeg har også haft stor gavn af feltteorien og ikke mindst analysen af det politiske felt.

Hvordan har Bourdieuforskningen ændret sig for din egen del eller for dit forskningsområde gennem den tid du har været virksom?

Jeg tror, min bevægelse er gået imod en større og større interesse for symbolsk kapital og for den symbolske dimension i kapitalforståelsen, dvs. i fastsættelse og legitimering af værdi. Så hvor jeg startede med at læse Bourdieu i sammenhæng med Marx og Wright, så læser jeg i dag Bourdieu mere sammen med Lamont, Skeggs m.fl.

Hvilken Bourdieutekst vil du mene, at alle burde læse?

Jeg vender altid tilbage til forståelsen af viden og videnskab som det mest afgørende i min egen læsning af Bourdieu og for min egen videnskabelige praksis. Derfor vil artiklen om "The Three Forms of Theoretical Knowledge" (1973) være mit bud på en tidløs tekst. Måske fulgt af artiklen om "The Forms of Capital" (1986).

Mit møde med Bourdieu

Johannes Hjellbrekke

Professor i sosiologi ved Universitetet i Bergen

Hvornår stødde du første gang på Bourdieu og hvad var det for tekster, forelæsnings, møder som skapte den introduktion?

Etter at eg var ferdig med munnleg eksamen på sosiologi grunnfag i midten av juni 1988, gjekk eg ein tur innom universitetsbokhandelen i Bergen. Der kom eg tilfeldig over den engelske utgåva av *Distinksjonen*. Eg hadde høyrte om Bourdieu på enkeltforelesningar, men aldri fått nokon introduksjon til arbeida hans. Men samanlikna med dei tradisjonane i klasseanalyse som eg var introdusert til gjennom pensum, verka dette umiddelbart både langt meir nyansert, avansert - og også krevjande. Eg fatta umiddelbart interesse for dette arbeidet, og dette vart ei av dei bøkene eg las den sommaren.

Hvad var det på daværende tidspunkt du fant interessant og gav dig en oppmerksomhet på Bourdieu?

Tre ting: den svært finmaska og raffinerte klasseanalysen, den romlege eller geometriske framstillinga av struktur i ei datamengde, og også, og ikkje minst den historiske tilnærminga praksisteorien kviler på. Å analysere praksisar som resultat av ein vedvarande dialektikk mellom kroppsliggjord og objektivert historie sto føre meg som langt meir fruktbart enn t.d. den rasjonelle aktørteorien eg var introdusert for på innføringskursa i sosiologisk teori.

Hvilke dele af Bourdieus værk har du særligt været inspireret af og trukket på?

Den historiske epistemologien i tradisjonen etter Gaston Bachelard og Georges Canguilhem vender eg stadig tilbake til, og med det også *Le métier de sociologue*. Likeeins *The State Nobility*, og *Distinction*. Alle desse bøkene har vore inspirasjonskjelder i det eg har arbeidd med.

Hvordan har Bourdieuforskningen ændret sig for din egen del eller for dit forskningsområde gennem den tid du har været virksom?

Det viktigaste er kanskje det gjennombrøtet ein har kunna observere for *empiriske*, Bourdieu-inspirerte analysar utanfor Frankrike. Det har vore ein måte å både setje dette forskingsprogrammet ut i livet på, og samstundes, og ikkje mindre viktig, ein måtte å prøve ut rekkevidda – og med også grensene – programmet måtte ha. For etter mi meining høyrer ikkje Bourdieu heime i ein kvar samanheng. Ein bør heller aldri bli 'meir katolsk enn Paven'. Det er forskning vi driv på med; ikkje religion. Av den grunn må målet *ikkje* vere å replikere Bourdieu sine funn for å vise at 'Bourdieu hadde rett', t.d. ved å hevde at ein empirisk finn det same som Bourdieu fann i sine analysar av Frankrike på 1960-talet. Det bør snarare vere å få klargjort på kva måtar dette teoretiske og metodologiske rammeverket kan føre til nye innsikter, også om fenomen ein kjenner frå før. Innan forskinga på elitar tykkjer eg det siste er tilfelle, bl.a. gjennom dei viktige arbeida til Christoph Houmann Ellersgaard, Anton Grau Larsen og Jacob Lunding viser, for å nemne nokre nyare døme frå Danmark.

Hvilken Bourdieutekst vil du mene, at alle burde læse?

Dersom ein er oppteken av makt, klassar og elitar, vil eg råde studentar til å lese både *Distinction* og *The State Nobility*. Innanfor desse fagfelte må desse to bøkene reknast med blant klassikarane. Også *The Logic of Practice* er ei bok som for meg vil ha varig verdi, og det uavhengig av om ein er sympatisk innstilt til Bourdieu sin praksisteori eller ikkje. For dersom er ein kritisk til Bourdieu, gjer denne boka det klart for ein kva det er ein kritiserer. Det er eit kjenneteikn på at det er ei god bok.

Mit møde med Bourdieu

Kristian Larsen

Professor ved KU, forskningsleder ved Center for Sundhedsfaglig Forskning

Hvornår stødte du første gang på Bourdieu og hvad var det for tekster, forelæsninger, møder som skabte den introduktion?

Jeg stødte på Bourdieu første gang i forbindelse med professor Staf Callewaerts undervisning og vejledning da jeg læste på Institut for (teoretisk) Pædagogik fra 1986. Staf var min vejleder ved mit kandidatspeciale og ph.d.-projekt. Inden da havde jeg haft lektor Tine Rask Eriksen og hun havde lige nævnt Bourdieu og hans reproduktionsteori. De allerførste tekster var at vi var nogle stykker der enten fik eller købte billigt bøgerne 'Skole, Ideologi og Samfund' (1976) og 'Uddannelse og bevidsthed' (1979). Desuden deltog jeg med mine studiekammerater Peter Koudahl og Martin Munk ved et par seminarer som blev afholdt af Donald Broady og Michael Palme – også med deltagelse og oplæg om multiple correspondence analysis (MCA) af Brigitte le Roux og Henry Rouanet. Broady og Palme udgav disse gule hæftede A4-tekster (Skeptronhæfter og rapporter) fra slutningen af nitten firserne om kultur og uddannelse, habitusbegrebet, felt osv. Vi læste og skrev, læste og skrev – og prøvede at få greb om tingene. Herunder at oversætte disse begreber og metoder til vores egne empiriske områder.

Hvad var det på daværende tidspunkt du fandt interessant og gav dig en opmærksomhed på Bourdieu?

Det var jo en mærkelig, spændende og utrolig lærerig tid for mig der i slutningen af 1980'erne hvor jeg begyndte at studere teksterne af Bourdieu, men også oversættelser og tekster af Staf Callewaert, Jens Bjerg mv. Når jeg ser tilbage i bøger og tekster så er de overskrevet 4-6 gange med forskellige farver af tusch og kuglepenne. Og det er læst langt flere gange. Hver gang en ny opdagelse i linjerne der blev studeret nøje. Ofte tænkte jeg "nå *det er det* der menes".

Det var måske her det blev mest nærværende at den sociologiske rekonstruktion bryder med hverdagstænkningen – men også med teorier og tænke måder som blot baserer sig på "oplevelser"

og ”erfaringer”. I bakspejlet vil jeg sige at det var det ”epistemologiske brud”, jeg fandt mest interessant. Vi læste ikke på det tidspunkt dvs. lige i starten ”The Craft of Sociology”, men dette med at ’tænke på tværs’, ’i brud’, og ’i modsætning’ blev tydeligt for mig gennem Stafs undervisning på Københavns Universitet. Nye tanker kom på bordet: ’Af-naturalisering’, ’social konstruktion’ og ’kættersk tænkning’. Sådanne overvejelser var også nærværende hos andre undervisere på pædagogik fx når vi med Lars Jacob Muschinsky hørte om ”middelklassens naturalisering” eller Tine Rask Eriksen fortalte om hvordan ”systemet destruerede omsorgshabitus hos kvinder i sygeplejen”. Seksualitetens, barndommens og ungdommens historie indgik også i undervisningen. Hov det selvklaare og naturlige havde en historie! – nogle produktionsbetingelser.

Det var således for mig et tankevækkende miljø at komme til Pædagogik på Københavns Universitet og være del af et utrolig engageret lærer- og studerendemiljø. Bourdieu var en central tænkner i den sammenhæng, men der var også mange andre undervisere som styrkede lignende ideer om brud og konstruktion. Det var en øjenåbner for mig der kom fra sygeplejerskeuddannelsen hvor begreber og tænkemåder om magtrelationer, samfundsforhold, professionsteori stort set var fraværende. Når jeg således hørte om begreber som ”symbolsk vold” dvs. om hvordan nogles (dominerende grupper) konstruktion af virkeligheden var virksom som selvundertrykkelse hos de dominerede – så kendte jeg det i min egen krop. Jeg kendte den kropslige følelse af selvundertrykkelse. Nu kendte jeg også begrebet som jeg havde savnet. Den biomedicinske, ofte kaldte naturvidenskabelige eller positivistiske tænkemåde som var stærkt virkende i det medicinske felt – var en blandt mange mulige og som sådan en arbitrær tænkemåde. De biomedicinske begreber, klassifikationer og logikker var ikke universelle. De var ikke ”naturlige” og de stod ikke for den eneste sandhed! De var tænkemåder som havde etableret sig og ”virkede” universelle og sande (med stort S) blandt de dominerede grupper i det medicinske felt dvs. hos sygeplejerskerne, fysioterapeuterne, patienterne mv. De tænkemåder havde doxa karakter og var ’kulturelle’ og ikke ’naturlige’. De var en af flere måder at tænke på, men de havde ikke i sig selv en ophøjet status som om de trak på en essens. Noget in-diskutabelt.

Jeg kunne genkende at dominansen af de medicinske tænkemåder var med til at undertrykke andre – og fx de tænkemåder sygeplejerskerne prøvede at bringe frem. Jeg havde intuitivt mærket og tænkt at der var andre måder at tænke sygdom, sundhed, behandling og pleje på end de som gjaldt i det medicinske felt. Det var noget vi talte om og diskuterede i bofællesskaber og studiegrupper. Men NU kom der begreber som virkelig gjorde det muligt at tale om undertrykkelsesformerne. Som Staf ofte sagde når vi blev frustrerede over at få redskaber til at forstå magtrelationerne: ”jeg forstår godt det er hårdt for jer at forstå disse undertrykkelsesformer og jeg ved godt at de ikke direkte leder til frigørelse eller leder til normative anvisninger af hvordan man skal gøre! Men der er en form for frihed i at kende sin ufrihed”.

Hvilke dele af Bourdieus værk har du særligt været inspireret af og trukket på?

I de første år var det:

1. *praktikteorien* – og Bourdieus antropologiske inspiration fra *Outline* (1977) som gav anledning og oplæg til mit kandidatspeciale om teori og praksis i sygeplejerskeuddannelsen. Grundlaget var at sygeplejeeleverne gjorde mere, andet og ofte det modsatte af hvad de sagde eller hvad de havde lært. Et mantra i den tid var at ”teori og praksis ikke hænger sammen”. Habitusbegrebet var også vigtigt fx ved at jeg prøvede at se hvordan de sygeplejestuderendes biografi dvs. deres erhvervede dispositioner (habitus) fra deres opvækst i hjemmet – blev virksomme når de gik på sygeplejerskolen og når de var i praktik på hospitalerne i Københavns området. Jeg var meget aktiv

med at studere, læse om og holde oplæg om uddannelse, læring, magtforhold osv. i sygeplejen. Alt sammen ud fra inspiration af Bourdieu.

2. *Felt*. Senere blev der mere fokus på feltbegrebet, både for mig men også i studiemiljøet omkring Staf Callewaert. Vi beskrev det som et medicinsk felt og det hjalp med at få de mere strukturelle træk frem som kunne drukne lidt ved de meget fokuserede observations- og interviewstudier af sygeplejeelever og sygeplejersker. Det blev mere relevant at undersøge genesen og strukturen af det medicinske felt og mange af mine medstuderende lavede flotte analyser af hvordan fx sygeplejen som klinik havde udviklet sig over tid, og som del af et større medicinsk felt med dominansrelationer hvor omsorg/pleje var underlagt behandling/intervention, som igen var virksomme i magthierarkier knyttet til vidensformer, institutionelle relationer, kønsrelationer mv. Jeg tror også at 'Homo Academicus' var en stor inspiration i den periode, men også Donald Broadys og Michael Palmes studier og publikationer om diverse kulturelle felter.

3. *Epistemologisk brud, arkitektur*: I mit ph.d.-arbejde "praktikuddannelse, kendte og miskendte sider" (1999/2000) blev begrebet om "epistemologisk brud" nærværende også i de konkrete observationsstudier. Jeg søgte fx at vise hvordan de studerende og hele uddannelsesmiljøet (feltet) havde nogle dominerende opfattelser af at sygeplejestuderende lærer af og gennem lærebøger, sygeplejelærere og kliniske vejledere. Det fyldte 90 % af referencerne. Det var de kendte kilder til viden. Men de studerende lærte også gennem deres relationer med andre studerende – det der i dag hedder peer-learning – samt ikke mindst via patienter. De lærte også i subtile samspil og relationer med det fysiske setup, det jeg kaldte "arkitektur som læremester". Studerende, patienter og arkitekturen udgjorde de miskendte læremestre.

4. *Sundhedskapital, meta-magtfeltet, kroppe*: I de sidste mange år har jeg fx siden 2005 søgt at udvikle egne begreber indenfor den Bourdieuske tænkemåde. Det er fx kommet til udtryk gennem arbejdet med "sundhedskropskapital" (Larsen et al. 2007) og senere "sundhedskapital". Begrebet er udviklet for at kunne gøre rede for det -socialt differentierede og differentierende - investeringsarbejde som gøres i og med kroppene for at skabe sig en social fordel. Forskellige empiriske studier af socialt marginaliserede (Larsen og Ryssel-Bystrup), ulighed i sundhed fx i den norske hvidbog om ulighed (Larsen og Hansen), dansk-norske studier af rehabilitering (Harsløf, Poulsen og Larsen) samt om sundhedsprofessionelle og prestigehierarkier (Larsen og Hindhede), og studier af transnationale felter og nationale meta-magtfelter, har givet oplæg til stadig mere specificeret begreb om sundhedskapital som beskriver at kirurgi, diæter, fysisk træning, lægemidler og mentale (fx yoga/meditation) kan have afsætningsværdi i det sociale rum.

Hvilke dele af Bourdieus værk har du særligt været inspireret af og trukket på?

De forandringer som er beskrevet ovenfor, gør nok rede for hvordan Bourdieuforskningen har givet forskellig inspiration for mig i mit arbejde med uddannelsesstudier, ulighedsstudier, materialitetsstudier, professionsstudier og sundhedssociologistudier. Bourdieu-inspirationen generelt på de pågældende områder har været stor. Der er kommet mange nye og interessante studier frem og jeg har haft den glæde at være med gennem mange år så jeg har været opponert til og vejleder for mange ph.d.-studerende der har arbejdet med Bourdieu. Det har jeg lært meget af, herunder gennem en del professor, lektor og docentbedømmelser som på forskellig måde har været inspireret af Bourdieu. Bourdieu har virkelig bragt forskningen frem på områderne sundhedsuddannelses- og sundhedssociologi.

Hvilken Bourdieutekst vil du mene, at alle burde læse?

De første værker som jeg stiftede meget tæt kontakt til var "outline of a theory of practice" samt "reproduction in education, culture and society". De er værd at læse. Noget af det er lidt lettere læst i Pascalian Meditations. Jeg har også haft glæde – som mand 'out of place' i et kvindefag – af Den maskuline dominans. En bog der viser hvor dybt de maskuline dominansformer er indlejret i kroppe, institutioner og materialitet. En god hjælp til at forklare hvorfor de reproduktive overvejende kvindeligt dominerede arbejdsområder i velfærdsstaten er udfordrede i deres bestræbelser. Men der hvor 'Bourdieu' ikke længere betegner en enkelt forsker, men dækker et team dvs. en række forskere som arbejder sammen med fx "Distinction" og "The Weight of the world" er vel nok der hvor den grundlæggende epistemologi viser sig i store empiriske studier. De er mest anbefalelsesværdige både indholdsmæssigt men også fordi hele den Bourdieuske metodologi er virksom. Distinktion er en kæmpe klassiker og nok den bedste introduktion til Bourdieu, klasse, position, smag/afsmag mv. Hvis man virkelig har lyst – men også tid, lyst til anstrengelse og energi – så vil jeg anbefale Distinction. Man er ikke uberørt efter den læsning. I disse dage – her i foråret 2023 - har jeg læst Eduard Louis den franske homoseksuelle dreng som investerer i at komme ud af sine hårde klassebetingelser. Han kæmper med klassevolden og koblet med machomiljøet. Louis' bøger er, som vi sagde i min gamle studiegruppe: "ren Bourdieu". De bøger viser erfaringer med hvordan social klasse sidder så dybt i kroppen at man aldrig helt undslipper de tidligt indlejrede principper for måder at gå, stå, grine og spise på – helt ned i mængde og status af tænderne. Læs Distinction.

Mit møde med Bourdieu

Ida Lidegran

Professor ved Institutionen för pedagogik, didaktik och utbildningssociologi, Uppsala Universitet

Hvornår stødte du første gang på Bourdieu og hvad var det for tekster, forelæsninger, møder som skabte den introduktion?

Mitt första möte med Bourdieu förmedlades av Donald Broady som vid tiden var verksam vid Institutionen för lärarutbildning vid Uppsala universitet. Jag ingick i en forskarskola för naturvetenskapens didaktik. Dessförinnan hade jag studerat vid Uppsala universitet i många år och var utbildad fysikalisk kemist samt gymnasielärare i kemi, biologi och naturvetenskap. Bourdieu ingick inte i pensumet. Genom forskarskolan deltog jag kring år 2000 i en forskarutbildningskurs, *Kapital och fält*, som Donald höll i. På kursen ägnade vi oss åt Bourdieus verktygslåda. Under kursen och i mötet med Donald började jag förstå att det fanns en sociologisk tradition som fick ihop min naturvetenskapliga utbildningsbana med mitt intresse för människor. Donalds föreläsningar inspirerade. Frågan om "varför gör vi som vi gör" fanns hela tiden närvarande under kursen och Bourdieus begrepp gav svar som jag fann rimliga och intellektuellt stimulerande. Till en början handlade mitt intresse för Bourdieu nog främst om att förstå min egen utbildningsbana, som jag ditintills använt psykologiska förklaringar för att förstå, men där jag nu insåg att sociologin kunde vara behjälplig.

Hvad var det på daværende tidspunkt du fandt interessant og gav dig en opmærksomhed på Bourdieu?

Jag kommer ihåg att jag under forskarutbildningskursen tog upp frågan om likheterna mellan Bourdieus fältbegrepp och naturvetenskapliga förklaringsmodeller. Donald fångade upp min fråga och la ut texten om vilka vetenskapliga traditioner Bourdieu byggde vidare på och förklarade att Bourdieu inspirerats av den historiska epistemologins analyser av naturvetenskaperna. Från den stunden fick jag ihop mitt intresse för "överindividuella" strukturer och lagar med fascinationen för individers relationer, handlande och känslor. Att Bourdieus begrepp var så användbara i empiriska

studier var också något jag inledningsvis föll för. De fungerade som begrepp jag stött på inom naturvetenskapen. Jag fann dem distinkta med tydliga avgränsningar som gjorde dem vassa när de användes i det analytiska arbetet.

Hvilke dele af Bourdieus værk har du særligt været inspireret af og trukket på?

Jag kom att ingå i forskningsgruppen för utbildnings- och kultursociologi (SEC) där Donald Broady och Mikael Börjesson vid tidpunkten för mitt inträde var starkt drivande. Donald hade nu blivit min huvudhandledare för mitt doktorandprojekt. Jag fick möjligheten att delta i olika utbildningssociologiska forskningsprojekt där ingången till studierna ofta var dubbel: hur kan sociala grupper ut- bildningsstrategier förstås och hur ser det utbildningsfält som dessa grupper träder in i ut? Viktiga- ste begreppen kom för mig att bli *kapital*, *strategier* och *fält*. Ofta fångades mitt intresse av de utbildningsrika gruppernas vägar i utbildningssystemet och undersökningarna inspirerades mycket av *La Noblesse d'État* [The State Nobility]. Tillsammans med Donald Broady och Mikael Börjesson etablerade vi disciplinen Utbildningssociologi vid Uppsala universitet. Under uppbyggnaden var di- sciplinen starkt präglad och inspirerad av verksamheten inom SEC och den bourdieuska sociolo- giska traditionen. Denna tradition är fortfarande ett starkt inslag i ämnet. Vi har under alla år haft ett nära samarbete med franska kollegor som tillhört flera Bourdieugenerationer, vilket varit my- cket betydelsefullt för utvecklingen av utbildningssociologin i Uppsala.

Hvordan har Bourdieuforskningen ændret sig for din egen del eller for dit forskningsområde gennem den tid du har været virksom?

För egen del har jag under senare år börjat använda mig av det Bourdieu kallar *socioanalys* och där inspirationen kommer från *La Misère du monde* [The Weight of the World]. Bourdieus omfattande studier, som täcker många empiriska områden, har inspirerat till att ständigt söka nya studieobjekt. Jag har exempelvis rört mig mot vetenskapssociologi och undersökt etablering av områdena ut- bildningsvetenskap och hållbar utveckling (med temanummer i *Praktiske Grunde* om hållbar utveckling). För närvarande studerar jag överföring av tillgångar av olika slag mellan länder genom migration.

I den Bourdieuinspirerade forskningsmiljön i Uppsala har fler och fler utbildningsområden kart- lagts med åren. Numer riktas uppmärksamhet åt alla nivåer i utbildningssystemet. Senaste tillskot- tet är förskolan. Forskning om högre utbildning har genom ledning av Mikael Börjesson kommit att utvecklas kraftfullt i Uppsalamiljön med nu senast inrättandet av centrumet HERO (Centrum för högre utbildning och forskning som studieobjekt).

Hvilken Bourdieutekst vil du mene, at alle burde læse?

La Distinction [Distinction].

Mit møde med Bourdieu

Mikael Rask Madsen

Professor ved KU, leder af JUR Center for International Courts

Hvornår stødte du første gang på Bourdieu og hvad var det for tekster, forelæsninger, møder som skabte den introduktion?

Jeg blev introduceret til Bourdieu gennem Yves Dezalay, som var min underviser på *The International Institute for the Sociology of Law*, en forskningsinstitution under *The International Sociological Association*. Det var i 1996. De tekster vi læste var først og fremmest af Yves Dezalay selv, men i og med at han var medarbejder på det daværende *Centre de la sociologie Européenne* og meget tæt på Bourdieu var det også en privilegeret adgang til Bourdieus tænkning. Jeg mener, at vi læste "Force du droit" af Bourdieu. Jeg skrev efterfølgende en master-afhandling i 1997 med Dezalay som vejleder, og der bevægede jeg mig generelt ind i Bourdieus teoretiske apparat og læste bredt.

Hvad var det på daværende tidspunkt du fandt interessant og gav dig en opmærksomhed på Bourdieu?

Min indgangsvinkel til forfatterskabet var min interesse for globale og transnationale retlige fænomener. Jeg havde studeret jura, hvor vi som led i retssociologi havde stiftet bekendtskab med forskellige globaliseringsteorier. Men jeg fandt dem utilfredsstillende og alt for funktionalistiske og normative i deres tilgange. Med Bourdieu og særligt hans idéer om felter, fandt jeg pludseligt et redskab for at indkapsle de interaktioner og magtrelationer, som jeg havde på fornemmelsen, drev rettens globalisering. Og Bourdieus altid uafklarede ståsted mellem teori, epistemologi og metode appellerede til min egen – noget mere uafklarede – måde at tænke samfundsvidenskab og retssociologi på. Det skulle være empirisk men teoretisk højtravende. Jeg havde i Bourdieu fundet en avanceret soul mate!

Hvilke dele af Bourdieus værk har du særligt været inspireret af og trukket på?

Nogle af de tekster jeg er blevet ved med at gå tilbage til er interviewbogen med Loïc Wacquant *Réponses* og så, hvad der i mine øjne er hans teoretiske hovedværker som *Le Sens pratique* og *Raisons pratiques. Sur la théorie de l'action*. I mine allerførste år læste jeg også igen og igen den engelsksprogede tekstsamling *Language and Symbolic Power*, og meget ofte i kombination med Foucault. Jeg har altid været tiltrukket af kombinationen af refleksivitet som metodisk-analytisk værktøj og så den relative åbenhed i Bourdieus centrale begreber i sammenhæng med deres klare epistemologiske forankring. Jeg har selvfølgelig også læst og studeret de store empiriske undersøgelser som *Noblesse d'Etat* og *La Distinction* og særligt med henblik på at forstå de statistiske modeller, der anvendes.

Hvordan har Bourdieuforskningen ændret sig for din egen del eller for dit forskningsområde gennem den tid du har været virksom?

Oprindelige var det meget avantgarde at bruge Bourdieu i internationale studier, som jeg gjorde, og det blev ikke altid mødt med en varm velkomst. Det har ændret sig markant, og i dag er international politiske sociologi fuldstændigt etableret som forskningsfelt. Sådan var det ikke for 20 år siden, og dengang var det lidt en intellektuel bevægelse, der gik på barrikaderne for at udfordre eksisterende paradigmer. I dag er det mainstream – og Bourdieus tænkning er også blevet en del af mainstream samfundsvidenskab. Nok er det gode budskab derved blevet spredt, men i processen er der også gået meget tabt på den intellektuelle plan. Positivt set så har det bragt Bourdieus indsigter ud til langt flere interessenter. Negativt set har det forladiget nogle af de centrale idéer. Jeg fastholder på sin vis en form for originalistisk tilgang til Bourdieus værker. Jeg husker ham som person og chef i Paris, og jeg forsøger at videreføre, hvad jeg opfattede som hans centrale idéer om empirisk forskning. For Bourdieu – og for mig selv – drejer det sig om at gøre den sociale verden forklarlig. I den proces introduceres sociale logikker – socio-logikker – hvilket afstedkommer et behov for at være refleksiv omkring sin gerning. Så det centrale er for mig er idéen om refleksiv sociologi.

Hvilken Bourdieutekst vil du mene, at alle burde læse?

Man kommer ikke udenom *Le Sens pratique*. Det er et fantastisk værk. Hvis man skal forstå dets applikation, så skal man nok derefter læse *La Distinction*. Det er også et af hovedværkerne for mig. Men jeg sætter også stor pris på de nye samlinger af hans forelæsninger på *Collège de France* – både på grund af deres intellektuelle indhold, og fordi de bringer Bourdieus særegne stemme tilbage og hans evne til at tænke en 6-7 variabler samtidigt. Den stemme savner jeg.

Mit møde med Bourdieu

Anders Mathiesen

Lektor emeritus i socialvidenskab, RUC

Jeg vil nok foretrække at svare med en lidt mere sammenhængende redegørelse for, hvordan jeg "mødte" og efterhånden har forsøgt at "anvende" hans arbejdsmåde (*modus operandi*). Jeg tror det er vigtigt, at gøre sig klart, at det har været et "forløb" (et work in progress – som stadig pågår). Ultrakort var min baggrund jo Kritisk Teori / forskellige Marxistiske retninger / Cultural Studies – Social History (Richard Johnson, Stuart Hall m.fl.) / Gramsci --- osv. Det tog lidt tid at forstå, at Bourdieus Praksisteori var et afgørende "brud" med "Den Skolastiske Synsvinkel".

Hvornår stødte du første gang på Bourdieu og hvad var det for tekster, forelæsninger, møder som skabte den introduktion? Hvad var det på daværende tidspunkt du fandt interessant og gav dig en opmærksomhed på Bourdieu?

Oprindeligt stødte jeg på et par Bourdieu-tekster i "Skole, Ideologi og Samfund" (Boel Berner m.fl. 1977). Jeg arbejdede dengang primært med uddannelsessociologi med fokus på skolen/klasserummet og forskellige måder at undervise og betydningen af undervisningens indhold (bl.a. ud fra P.W.Musgrave (1967) og Basil Bernstein og deres begreb om "*Social Class Learning*") – og jeg opfattede dengang Bourdieus tekster som primært med fokus på "klasserummets interaktion".

Det var først da jeg 1992-94 i et basishus på RUC, Hum Basis, arbejdede sammen med Jens Bjerg, at jeg for alvor blev opmærksom på Bourdieus Habitusbegreb – og i forlængelse heraf var jeg (1995 og årene frem) med til at opstarte PÆD-uddannelsen på RUC. Jeg forestod det ene af tre moduler (2A Uddannelse og Samfund), og jeg inddrog diverse Bourdieu-tekster i min vejledning; og da Bourdieu & Wacquant: "*Refleksiv Sociologi*" (da. overs. 1996) kom, etablerede jeg i hvert semester læsegrupper med de studerende (selvom Silberbrandts oversættelse er direkte fejlagtig og repræsenterer en "(fransk) strukturalistisk" mislæsning), men det brugte jeg som et pædagogisk kneb til at tydeliggøre habitusbegrebet.

Det var egentlig først her, jeg for alvor blev opmærksom på og begyndte at tilegne mig Bourdieus Praksisteori (se AM: "*Et Kritisk Socialhistorisk perspektiv på pædagogikken i Danmark*" – i Jens

Bjerg (red.): Pædagogik – en grundbog til et fag (1998). På den måde var arbejdet med Bourdieu med til at ændre mit uddannelsessociologiske fokus fra "pædagogik" til "udviklingstendenser i dansk uddannelsespolitik". Og min bog om "*Uddannelsernes Sociologi*" (2000) – ikke bare en definition af fagdisciplinen, men analyser af "institutionernes" samfundsmæssige funktionsmåde – markerede min overgang til SOCIALVIDENSKAB 1999, hvor jeg sammen med adskillige "gamle" studerende fra PÆD-uddannelsen videreførte traditionen med Bourdieu-læsegrupper. Nu også med udgangspunkt i en række forskellige tekster fra "*La misère du monde*" / "*The Weight of the World*" (1993 / 1999). Og i forlængelse heraf etablerede vi en "*Feltanalyse-workshop*" for specialestuderende med fokus på "*velfærdsanalyser*": dvs. analyser af hvilke "effekter" ændringer i velfærdsinstitutionernes indretning og regulering har/kan få for de forskellige udførende velfærdsprofessioners sociale praksisformer (se Praktiske Grunde 1/2012 og diverse Nyhedsbreve 2004-2010).

Hvilke dele af Bourdieus værk har du særligt været inspireret af og trukket på? Hvordan har Bourdieforskningen ændret sig for din egen del eller for dit forskningsområde gennem den tid du har været virksom?

Den ovenstående korte oversigtsskitse giver måske et indtryk af, hvordan jeg gradvist fik blik for spændvidden i Bourdieus arbejde – jeg læste stort set alle bøger og en masse artikler. Oprindeligt (dvs. fra omkring 2000) tror jeg, det var Bourdieus metodiske overvejelser – ikke mindst i tilknytning til "*La misère du monde*" – jeg var mest inspireret af. Men fra 'mødet' med habitusbegrebet blev jeg hurtigt mere og mere optaget af at forstå Bourdieus "feltbegreb", eller som jeg foretrækker at sige – Bourdieus FELTTEORI – (se "*Sociologiske feltanalyser – om at anvende Bourdieus feltbegreb i historisk konkrete analyser*" (Poul Bitsch Olsen m fl. Red.: "Videnskabsteori i Samfundsvidenskaberne", 2003 – rev. 2018) og "*Historiserende feltanalyse*" (i Poul Bitsch Olsen m.fl. red.: "TEKNIKKER i Samfundsvidenskaberne", 2007). Her kan jeg også henvise til mit bidrag om "*Velfærdsprofessionernes arbejde i det liberaliserede videnssamfund*" – New Public Management principperne / "*Udkast til en dispositionel praksisteori*" (i Tine Rask Eriksen m.fl. red.: "Professionsidentitet i forandring". 2005). Helt kort: en historiserende feltkonstruktion går ud på at objektivere det specifikke felts 'ensemble af modstridende positioner'. Dvs. det er en måde at objektivere de forefundne 'forskelle' mellem feltets modstridende positioner (*contending positions*) – mao. *feltets sociale magtrelationer*. Her kan jeg fx henvise til "*Et sociologisk refleksivt perspektiv på BUM-modellen – skitse til en feltanalytisk anvendelse af organisationsanalyse*" (i PG-temanummeret om BOURDIEU og STATEN, nr. 1-2 / 2010), der var et bidrag til diskussionen om den danske 'moderniseringsreform' og en kritik af en anerkendt politologisk / diskursteoretisk analyse af 'statens omorganisering' og generaliseringen af *new public management*-principperne i den offentlige sektors velfærdsinstitutioner (se *ibid* note 1, p 91).

De senere år, som *emeritus* og på pension, har jeg primært læst om og arbejdet med Bourdieus forelæsninger om STATEN (1989-1992: "*Sur l'État*" udg. 2012 – tysk 2014: "*Über den Staat*") og hans udvikling og præcisering af teorien om "*MAGTFELTET*" – *le champ du pouvoir*. Fra de tidlige skitser (1971) over Distinktionen (1979) og "*La noblesse d'État: grandes écoles et esprit de corps*" / "*State Nobility*" (1989/1996). Aktuelt arbejder jeg med Bourdieus forelæsninger fra 1986 med tre 'seminarer om "*le champ du pouvoir*" (udg. 2016) og forelæsningerne "Om Staten", hvor han bruger analyserne af den nyliberalistiske ændring af boligpolitikken i Frankrig ultimo 1970'erne ("*L'économie de la maison*" - i ACTES nr. 81-82, 1990 – udvidet 2005: "*The Social Structures of the Economy*") som empirisk anskueliggørelse af statens / det bureaukratiske felts afgørende rolle i magtfeltet. Måske får jeg skrevet noget sammen om det før eller senere.

Hvilken Bourdieutekst vil du mene, at alle burde læse?

Faktisk har jeg lige fra begyndelsen opfattet Bourdieus analyser og bøger som 'Socialt engageret videnskab' (se fx *"Kritik som modild – Pierre Bourdieus sociologi"* (i Michael Hviid Jacobsen m.fl.(red): "KRITIK – Klassiske og kontemporære sociologiske perspektiver". 2015). Netop dette punkt var uden tvivl forklaringen på HEXIS-miljøets ret negative reaktion på min "læsning" af Bourdieu 2001-2002. Det blev helt klart opfattet som et problem, at jeg ikke respekterede den AKADEMISKE DOXA om politisk neutral videnskab – min pointe var og er, at Bourdieu netop ikke 'respekterede' kravet om politisk neutralitet pga. PRAKSISTEORIENS 'historicitet'. – Det med 'tidløse' tekster er måske ikke lige så heldig i forhold til Bourdieu. - Ikke mindst derfor vil jeg anbefale alle at læse *"La misère du monde"*, Bourdieus hovedværk, der er oversat både til engelsk og tysk. Det er nok den tekst jeg allerhelst vil anbefale. Men også *"Interventions, 1961-2001 – Science sociale & action politique"* (2002), der er oversat til tysk (VSA 2003-2004) og *"Udkast til en selvanalyse"* (2004 – da. 2006) bør både tilhængere og kritikere kende. Som en første indføring vil jeg anbefale *"An Invitation to Reflexive Sociology"* (1992) – simpelthen fordi den danske oversættelse på væsentlige punkter er direkte misvisende både terminologisk og pga. selektive udeladelser i teksten. Selvfølgelig vil jeg da også lige nævne mit ovenfor nævnte bidrag til "Videnskabsteori i Samfundsvidenskaberne" (3. reviderede version 2018).

Mit møde med Bourdieu

Mikael Palme

Docent i uddannelsessociologi ved Uppsala Universitet

Hvornår stødte du første gang på Bourdieu og hvad var det for tekster, forelæsninger, møder som skabte den introduktion?

Helt på egen hand, faktisk, när jag, förmodligen 1976, påbörjat doktorandstudier i litteraturvetenskap i Uppsala vilka jag aldrig avslutade. Av skäl jag inte nu minns kom jag över *Esquisse d'une théorie de la pratique*. En bidragande orsak var sannolikt att jag som nybliven universitetsstudent med ursprung i den övre medelklassen redan en eller två gånger vallfärdat till Paris. Jag tror inte jag förstod boken, men läsningen gjorde ändå ett outplånligt intryck på mig och den blev ett slags bibel jag bar med mig under ett par år. Förmodligen berodde detta på att jag aldrig känt mig helt hemma i de traditioner jag förhöll mig till i Uppsala och i Nordiska sommaruniversitetet på den tiden, olika slags marxism, Frankfurtskolan och Habermas. Mina universitetsstudier begränsade sig till analytisk filosofi och litteraturvetenskap och Bourdieus för mig säregna blandning av antropologi, filosofi och sociologi framstod som något intellektuellt helt nytt och drabbande. Jag skrev ett mycket långt, självutlämnande brev till Bourdieu på en franska som rättades av en fransk lektor i Uppsala finansierad av Franska institutet, och fick som svar en enda mening som meddelade att jag var välkommen till *Ecole des hautes études* som s.k. *auditeur libre*. Jag reste ned till Paris året 1977/78 på franska statens stipendium. Jag hade vid denna tidpunkt varken lärt känna Donald Broady eller Staf Callewaert och kan inte minnas att det fanns någon Bourdieu-reception i Skandinavien som jag då kände till. När Donald Broady och jag några år senare träffades i Nordiska sommaruniversitetets socialisationskrets blev läsningen av och arbetet med Bourdieus sociologi mer systematiska. Vi började resa till Bourdieus forskningscentrum, CSE, vid Boulevard Raspail, och Donald vistades där under längre perioder.

Hvad var det på daværende tidspunkt du fandt interessant og gav dig en opmærksomhed på Bourdieu?

Eftersom jag på 1970-talet läst fyra terminer s.k. praktisk och teoretisk filosofi, som då helt dominerades av analytiska traditioner, var det befriande och en utmaning att Bourdieu tog sig an grundläggande samhällsvetenskapliga problem utifrån en så mycket bredare filosofisk grund som rymde både kontinentala och anglosaxiska traditioner. Det var viktigt. Lika betydelsefullt var att Bourdieus empiriska studier av Frankrike – *Les héritiers*, *Un art moyen*, *L'amour de l'art*, *La reproduction* och syntesen av dessa studier i *La distinction* – öppnade för en sociologi som förenade analysen av en klassbestämd livserfarenhet med analysen av sociala strukturer. Plötsligt fanns ett alternativ till analyser av varuestetiken, ideologier bestämda av produktionsförhållandena eller habermaska kategorier. Människor av kött och blod återinfördes i analysen, men bar samtidigt på en historia och ett habitus som knöt dem till klass- och maktförhållanden. Begrepp som symboliskt kapital, kulturellt kapital, habitus, misskännande, praktikernas ekonomi och lite senare begreppet socialt fält tycktes öppna oändliga möjligheter till empiriska studier av det slags verkligheter som vi i vardagslivet förhöll oss till med olika grad av närhet. En grundläggande upptäckt var Bourdieus krav på att analysen alltid är relationell, alltså att systemet av relationer mellan sociala fenomen är vad om måste avtäckas. Bourdieus centrala begrepp erbjöd en väg ut ur den ofta förlamande motsättningen inom samhällsvetenskaperna mellan struktur och objektiva förhållandena, å ena sidan, och agens, handlande och individuell erfarenhet å den andra. Ja, agensen kunde framstå som intelligent och kreativ och samtidigt vara bestämd av strukturella betingelser, det var inte antingen-eller! I likhet med andra samtida, som Foucault, blev hans sociologi också ett motgift mot det slags essentialism som i olika former ofta hemsöker samhällsvetenskaperna. Genom att insistera på lokalisera föreställningsvärldarnas sociala och jistoriska genes och deras sociala betingelser gav hans sociologi samtidigt redskap för att sätta den konstruktivism på fötter som haft sådant inflytande inom många discipliner där allt förvandlades till rena konstruktioner eller diskurser. Den svårartat abstrakta första delen av *La reproduction* tvingade efter många omläsningar fram insikten att makt inte ligger i bara i konstruktionerna eller i språket utan i den objektiva sociala, ekonomiska och institutionella ordning i vilken dessa existerar.

Hvilke dele af Bourdieus værk har du særligt været inspireret af og trukket på?

Omständigheterna gjorde att jag blev verksam inom utbildningsvetenskaperna. Deras förhållandevis svaga autonomi medförde att där var högt i tak, vilket gissningsvis också gjorde det möjligt att bedriva Bourdieu-inspirerad forskning utan repressalier från företrädarna för de specifika traditioner som dominerande inom mer väletablerade vetenskapsområden, vilket gissningsvis var en av förklaringarna till att Bourdieu-receptionen först skedde i utbildningsvetenskapen. Priset för denna relativa frihet var att utbildningssystemet för min del blev ett dominerande forskningsobjekt. Strävan var ett tillämpa Bourdieus forskningsprogram, så att analyser av strukturella förhållanden gjordes

parallellt med etnografiska studier av enskilda utbildningsinstitutioner eller grupper av elever eller studenter. Vi använde ofta en kombination av analyser av offentligt insamlade statistiska individdata för totalpopulationer av elever eller studenter, egna enkäter, intervjuer och, mer sparsamt, etnografisk observation. Vi började tidigt använda geometriska dataanalys, till en början bara korrespondensanalys, för de kvantitativa studierna, och den metodiska kompetensen på detta område i Uppsala växte under årens gång, så att miljön nu kan räknas som ett betydande centrum för geometrisk sociologi. Indikatorer på innehav av olika slags kapitalarter, kulturella praktiker, smak och föreställningsvärldar blev centrala områden i analyserna. I mindre omfattning har jag själv bidragit till Bourdieu-inspirerade studier som inte var relaterade till utbildningssystemet, exempelvis av litteratur (med Donald Broady som huduvförfattare) och precis nyligen till vetenskaps-sociologin i en analys av Bourdieu-användningen inom studier av elitutbildningar. En insikt från besöken vi gjorde hos Bourdieus forskningscentrum var att miljön där var så stor och interdisciplinär. Bourdieu-sociologin var benämningen på ett slags kollektivt arbete till vilket en stor mängd forskare från olika discipliner bidrog, historiker, lingvister, ekonomer, statsvetare, antropologer, statistiker, nätverk sammanhållna av Bourdieu i kraft av hans mångsidighet och tankeförmåga. Det historiska perspektiv på sociala förhållande som finns i Bourdieus sociologi hade denna sida, samarbete med historiker. Man ser spår av detta i de Youtube-klipp som finns från 60-talet och framåt där Bourdieu och företrädare för olika ämnen sitter och diskuterar och röker oavbrutet. Det var en sällsynt rik intellektuell miljö som det i min erfarenhet är svårt att skapa idag.

Hvordan har Bourdieuforskningen ændret sig for din egen del eller for dit forskningsområde gennem den tid du har været virksom?

När Bourdieu-receptionen tog fart utanför de franska miljöer där den formades, kom den att i hög grad anpassa sig till existerande samhällsvetenskapliga traditioner i olika delar av världen. Eftersom jag och några med mig fostrats i en Bourdieu-läsning som befinner sig nära den ursprungliga vid hans eget forskningscentrum, är det ibland svårt att känna igen sig, och vi riskerar att framstå som ortodoxa försvarare av ett Bourdieu-arv. I delar av den anglosaxiska samhällsvetenskapen kom Bourdieu att läsas utifrån rent kvantitativa traditioner som står nära stratifieringsteori och som gärna använder olika slags regressionanalys för att testa hypoteser om exempelvis kulturellt kapital. Bourdieus begreppsapparat, rika arsenal av metoder och inte minst hans relationella sätt att tänka går förlorade. Inom en annan anglosaxisk tradition som står cultural studies nära förhärskar en tämligen icke-strukturell, "kvalitativ" användning av Bourdieu som också den riskerar att tappa bort den relationella sociologin. Här är kvantitativa kartläggningar sällsynta som komplement till de etnografiska. Ibland används habitusbegreppet utan att det kopplas till sitt systembegrepp symboliskt kapital, och ibland gör en mindre utvecklad kunskap om kapitalbegreppets ursprung hos Bourdieu att nya former av kapital tämligen fritt adderas till dem Bourdieu själv använde, så att en rik flora av kapitalarter uppstår som ad hoc kan förklara alla slags sociala förhållanden. Sammanfattningsvis kan sägas att få vetenskapliga miljöer som refererar till och i någon mening använder Bourdieus sociologi förvaltar den tradition

som skapades av honom och hans medarbetare. Man tillämpar inte Bourdieus fulla forskningsprogram, utan snarare mer eller mindre lösryckta delar av det, representerade av vissa begrepp och vissa metoder. Kanske är det alltför ambitiöst att leva upp till detta program, vilket den långa tillkomsthistorien för många av Bourdieus viktigaste verk vittnar om, och Bourdieus kritiker brukar också påminna om att hans analyser ibland liknar lapp-täcken. Men risken är att det slags Bourdieu-användning som de nyss nämnda anglosaxisk receptionerna av hans sociologi utgör exempel på faller tillbaka i teoretiska fällor av det slag Bourdieu i sina texter ständigt försökte bekämpa, och främst i att inte se det relationella perspektivet som en nödvändig del av ett forskningsprogram. Mot dessa receptioner av Bourdieu står den som lyckligtvis haft relativt stor genomslag i de nordiska länderna och som företräds framför allt av Bourdieus egna elever och dessas elever i en tredje generation, som Lebaron, Sapiro, Heilbron, Wagner med flera. Å andra sidan är det förstås nödvändigt och bra att både metoder och teoretiska verktyg inom Bourdieu-traditionen utsätts för kritik och belysning från andra traditioner, det vill säga att den inte blir en kyrka för de rättrogna. De mest vetenskapligt kapitalstarka företrädarna för Bourdieu-sociologin bidrar till en sådan utveckling, men gör det utifrån en djup förtrogenhet med denna sociologiska framväxt och innehåll. Frågan om Bourdieu-sociologins överlevnad som en levande tradition sammanhänger slutligen med betingelserna för att det i framtiden alls ska finnas en kritisk samhällsvetenskap som har en hög grad av autonomi i relation både till staten och till kapitalet. De versioner av anglosaxisk Bourdieu-reception som nyss nämndes är i hög grad begripliga i ljuset av att dess företrädare mer eller mindre medvetet svarar på frågor som ytterser formulerats av andra uppdragsgivare än det vetenskapliga fältet. Är nedärvt kulturellt kapital den viktigaste faktorn för att förklara deltagande i kulturella praktiker eller utbildning? Hur kan elitutbildningar bli mindre elitistiska? Bourdieu-programmets krävande karaktär kommer till uttryck i hur begreppet socialt fält använts inom forskningen. Det har blivit alltmer flitigt förekommande i analyser av, främst, de Bourdieu-inspirerade forskare som stått nära den ursprungliga Bourdieu-traditionen, men här dominerar kvantitativa analyser som med hjälp av indikatorer, ofta insamlade med propografiska metoder, avtäckar ett fälts struktur. Ibland men inte nödvändigtvis kompletteras detta slags kartläggning av analyser av mer etnografiskt material. I andra fältinspirerade studier, inte minst av kulturella produktionsfält, saknas som kontrast kvantitativt material ägnat att blottlägga strukturer och analysen utgår helt från etnografiska data vilka ges mening i ett fältperspektiv. I ytterligare andra studier refereras till existensen av ett socialt fält eller flera, men utan att något sådant egentligen studeras; begreppet omsätts inte i en metod eller i en insamling och efterföljande analys empiriska data. En i omfång räknat betydande del av den utbildningssociologiska forskningen som inspirerats av Bourdieu-sociologin stannar, slutligen, vid Bourdieus analyser av det sociala rummet i Les héritiers, La reproduction och La Distinction; bara klassrelaterade aspekter av habitus och kapital tas upp, utan att dessa begreppsliiggörs i relation till existensen av sociala fält och institutioners positioner inom dessa eller individers banor in i och genom sådana fält.

Hvilken Bourdieutekst vil du mene, at alle burde læse?

Den bok jag oftast återvänder till är *Méditations pascaliennes*, den "senaste" versionen av *Esquisse*. Även i undervisningen om Bourdieus sociologi är den tacksam eftersom den i en förtätad form tar upp så många av de samhällsvetenskapliga frågor Bourdieu ständigt återkommer till. *La distinction* och dess återgivning av det sociala rummet och av smakdistinktionernas och livsstilarnas rum ingår också i den allmänsociologiska bildningen. Denna bok bör dock kompletteras med senare texter om de sociala klassernas och klassfraktionernas relation till sociala fält, till maktfältet och till staten, exempelvis de senare delarna av *La noblesse d'Etat*, delar av *Sur l'Etat* eller några av de artiklar Bourdieu rätt sent skrev om just dessa frågor och om "makt". När det gäller fältanalyser och analyser av kulturproduktionen, är *Les règles de l'art* en klassiker och en referens som är svår att kringgå.

Mit møde med Bourdieu

Karin Anna Petersen

Professor emeritus i sygeplejevidenskab, Universitetet i Bergen

Hvornår stødte du første gang på Bourdieu og hvad var det for tekster, forelæsninger, møder som skabte den introduktion?

Jeg begyndte aktivt på pædagogikstudiet i efteråret 1986, 35 år gammel. I bagagen havde jeg fra ungdomstiden et års ophold i London og 1 år i Israel. Som 23-årig var jeg uddannet sygeplejerske fra Sankt Lukas Stiftelsen, og de følgende år havde jeg arbejdet på forskellige afdelinger og i mange funktioner inkl. afdelingssygeplejerske og sygeplejelærer på sygeplejeskolen på Rigshospitalet, alt imens jeg læste på studenterkursus i 2 år og rejste en del i Europa og USA. Da jeg begyndte på universitetet, arbejdede jeg på et forskningsinstitut, Dansk Selskab for Sundheds- og Sygeplejeforskning, DISS, et fagpolitisk styret institut, og havde således i 1986 god arbejds erfaring, praktisk-teoretiske uddannelser, masser af rejseerfaringer og selvstændig økonomi.

På det tidspunkt havde jeg allerede gæstet pædagogikfaget i 1984 i et første forsøg på universitetet, hvor jeg blev introduceret af undervisere som lavede gruppearbejde, rollespil, samtalepædagogik og øvelser og præsenterede pædagogik som en refleksiv videnskab, der var optaget af at gøre verden og især folkeskolen bedre. Den måde at tænke og arbejde på kendte jeg kun alt for godt fra min tid som bl.a. sygeplejelærer på Rigshospitalet i 1970'erne og det blev 'for meget', det var det jeg ville væk fra, så jeg rejste igen gennem udenrigsministeriet (dengang sundhedsministeriet) udenlands i 1,5 år til Saudi Arabien, til Tihamas sandørken, og var bl.a. sygeplejelærer for saudiske prinsesser og deltog i et projekt om opbygning af 70 helsecentre i ørkenen blandt yemenitter, der var flygtet over grænsen til Saudi.

Jeg nåede ikke, første gang jeg gæstede faget pædagogik, at møde den relativt set nytiltrådte professor Staf Callewaert, men fik gennem studievejledere hint om, at han nok ville finde det interessant at vejlede mig, og at jeg burde kontakte ham. Det gjorde jeg ikke på det tidspunkt, men da jeg genoptog studierne i efteråret 1986, mødte jeg Staf Callewaert ved et introkursus, iklædt safari tøj og hat og stærkt solbrun, netop hjemkommen fra et længere ophold i Guinea Bissau, Vestafrika. Studievejleder Thyge Winther og studentervejleder Søs Bayer havde begge opfordret mig kraftigt til at tage kontakt med Staf Callewaert, da jeg dukkede op igen på studiet i 1986, og Staf var tilbage

i Danmark. Og jeg indså, at havde jeg haft kontakt med Staf tidligere, ville jeg have kunnet levere de første deleksamener fra Saudi, men sådan blev det ikke.

Staf og jeg fik umiddelbart kontakt under intro-ugen, og Staf opfordrede mig til at komme op på hans 'værelse', som han kaldte sit kontor; men det tog dog nogle måneder før jeg fik taget mig sammen og fik vejledning på exam.art. (bifag) studiet i pædagogik, 1. semester, på Københavns universitet, der dengang lå i Store Kannikestræde lige bag domkirken. Egentlig tænkte jeg et 2-årigt bifag i pædagogik var nok, men det blev 6 år mag.art.og siden 3 års ph.d.-studier, og Staf var vejleder hele vejen.

Jeg var en ældre student, 35 år, havde fast job på et forskningsinstitut, og jeg var lidt usikker på, om jeg skulle investere mere tid i uddannelse; ærlig talt, hvad kunne faget pædagogik egentlig tilbyde, tænkte jeg, med mine første erfaringer fra 1984? Jeg var dog stærkt provokeret af, at jeg i Saudi arbejdede i team med flere akademikere i Tihamaørkenen, og jeg erfarede de havde dobbelt løn af hvad jeg fik, foruden en række fordele, og dertil arbejdede vi på 'lige fod', som det hedder.

Som 'biologisk gammel' studerende, der arbejdede fuld tid, havde pump sko og røde negle og gik i Jaeger frakke, var det svært at finde plads i en studie-læsegruppe som introkurset anbefalede os, både af praktiske grunde, og fordi jeg var en 'skæv' student, og jeg 'sejlede lidt rundt for mig selv' det første semester.

Jeg fulgte af pligt et introkursus med Lars Jakob Muschinsky om refleksiv pædagogik; men først og fremmest Steffen Kieselbergs kursus i Seksualitetens historie og Staf Callewaerts kursus om Overvågning og Straf – dvs. jeg blev straks introduceret til den franske historiske epistemologi, men med tekster af Foucault, som jo var ham, der indstillede Bourdieu til Collège de France. Det var på overbygning, og ikke tænkt for nye studerende, som Staf meddelte mig, men det var ok at deltage, hvis jeg lovede ikke at 'forstyrre' undervisningen. Jeg blev og endelig var jeg på universitetet, Steffen og Staf var begge unikke undervisere og fintfølede vejledere (og begge teologer de facto).

Foucault var vældig relevant, når man kom med en sundhedsfaglig uddannelse i bagagen, jeg havde allerede alle tekster og havde læst dem som litteratur, men ikke studeret dem i sin kontekst. Jeg blev hængende og opførte mig 'stille'. En dag kom Staf og prikkede mig på skulderen, og bad mig komme op til hans 'værelse' og drøfte studieforløbet, og hvad jeg ville skrive om til eksamen.

Staf opholdt sig nogle dage om ugen i København, men boede med sin hustru Inger og to børn Agnes og Teresa i Lund, og det betød, at han havde tid om aftenen til vejledning, og det passede for mig, så jeg kunne komme efter arbejdet på forskningsinstituttet.

Staf havde ret hurtigt spottet, at jeg var en 'ensom student', og han inviterede mig ind og foreslog, at vi kunne danne læsegruppe sammen, ofte onsdage sent eftermiddag, og vi læste og diskuterede Bourdieutekster,¹ alt imens jeg fik vejledning og skrev de obligatoriske opgaver. Og sådan blev det, vi havde 'læsegruppe sammen', og med årene et kollegaskab, og sidst et venskab, som har varet ved gennem livet.²

Første gang vi mødtes på Stafs kontor var december 1986. Jeg var forsat uherligt skeptisk overfor den på tidspunkt stærkt rådende marxistiske tradition, som definerede store dele af universitetsmiljøet, og Staf, som var defineret som marxist og kommunist, og det undlod jeg ikke at deklare for Staf, han var kendt for en strukturmarxistisk fortolkning af Bourdieu på det tidspunkt, bl.a. med bøgerne fra hans doktorgradsarbejde i Lund,³ og der havde været skriverier omkring hans tiltrædelse i medierne, som ikke var gået stille af sig. Staf havde også ry for at være streng og krævende, nogle græd efter hans vejledning, men jeg havde i udgangspunktet en ret stor selvtilid, og knække mig det skulle han i hvert fald ikke få lov til. Universitetet var en mulighed for mig, men ikke en udvej, jeg havde jo allerede uddannelse og job.

Men Staf var snu og uddannet teolog og filosof, dominikanerbroder, foruden sociolog, så han beherskede 'sjælesorg', og de studerende Staf vejledte gik med følelsen af, at de var 'den eneste ene' for Staf. Han spurgte til min baggrund, jeg var en erklæret pietist, med stor tradition for

eksegetisk læsning af tekster og forklarede om de danske vækkelsesbevægelser, og især om Luthersk Missionsforening, som var båret af en svensk tradition med en vigtig person, der havde skrevet utallige tekster og bibelfortolkninger og endda på et tidspunkt været ved Uppsala universitet: C.O. Rosenius, modsvarende Fosterlandsstiftelsen i Sverige.⁴ Staf lyttede og vi aftalte nyt møde om en uge. Den uge brugte Staf på Lunds bibliotek og læste Rosenius, og ugen efter forhørte han mig i hans lære, og de facto kunne jeg ingenting andet end generelle vendinger. Da forstod jeg med ét, at her var en universitetslærd, som jeg ydmygt måtte forholde mig til. Og da begyndte jeg at tage universitetet alvorligt og læste og skrev som en gal og afløste to eksamener på kort tid, som dertil publiceredes på DISS;⁵ de vigtigste teorier på det tidspunkt, som også har fulgt med alle årene var: reproduktionsteorien,⁶ og praktikteorien, som vi læste udfra den engelske tekst fra 1977 populært kaldet *Outline*.⁷

Egentligt var der ikke forelæsninger om Bourdieu på pædagogik før 1992, det var alene læsegruppen og Stafs vejledning der introducerede receptionen, det var mit sidste studieår før mag. art. eksamen i juni 1992, indtil da var det tysk dannelsesteori, og kritisk teori, samt angelsaksisk uddannelsesfilosofi og amerikansk pragmatisme, pædagogik som en reflektiv videnskab med normative begreber, og sjældnere empirisk analytiske studier. Den svenske og den franske tradition var mindre kendt i Danmark.

Staf holdt da et kursus om den historiske epistemologi, på direkte opfordring af Martin D. Munk, foranlediget af en læsegruppe som vi oprettede efter de første studieår, hvor jeg var mere indskolet i universitetsverdenen, og havde afsluttet jobbet på DISS, og blev 'rigtig' student. Læsegruppen blev kaldt: 'Karin og drengene'. Gruppen bestod af Peter Koudahl (i dag senior lektor i pædagogik, Fakulteten för lärande och samhälle, Institutionen för skolutveckling och ledarskap på Malmö universitet, Sverige), Kristian Larsen (i dag professor i pædagogik og forskningsleder på Center for Sundhedsfaglig forskning, UCSF, tilknyttet Institut for folkesundhedsvidenskab og Fakultet for helsevidenskab Institutt for sykepleie og helsefremmende arbeid, OsloMet), Martin David Munk, (i dag professor i pædagogisk sociologi, PIREAU Platform for Inequality Research: Aarhus universitet), Karin Anna Petersen, (i dag professor i Sykepleievitenskap, emerita, forskningsgruppen Praxeologi, Institutt for global helse og samfunnsmedisin, Universitet i Bergen), og en periode også Kristian Kierkegaard Edinger, (i dag Ambasadør i Ouagadougou, Burkino Faso).

Vi mødtes mandag efter mandag i nogle år, i Haraldsgade 2, 1. th., 2200 København N. Og læste Bourdieu tekster eksegetisk, udvekslede gennemskrivninger af teksterne til hinanden og nærlæste hver en fodnote, og var yderst dedikerede, omend nu og da overhalede livets hverdag så en og anden måtte 'lægge øret på bordet', men Martin Munk var i pendulfart til universitetsbibliotekerne og hentede alt relevant vi kunne finde på biblioteket, så vi fik klarhed over Bourdieus referencer og kunne tjekke fodnoter mv.

Sideløbende med vor studietid havde vi god kontakt med Stockholmerne. Elisabeth Hultqvist, der havde boet og studeret samfundsvidenskab en årrække i Paris og var blevet godt kendt med bl.a. Francine Muel-Dreyfus,⁸ Bourdieus første doktorand, og Monique de Saint Martin⁹, Bourdieus nære samarbejdspartner i mange år, og deres arbejder fra miljøet omkring Bourdieu ved EHÈSS, introducerede Donald Broady og Mikael Palme for det franske human- og samfundsvidenskabelige miljø, og Donald og Mikael, litterater som de var, begyndte systematisk at formidle Bourdieus univers på svensk, et genkendeligt nordisk sprog der var enklere for flere af os fra masseuniversitetets opblomstring i Danmark, at tilegne sig end fransk. Der udkom en serie arbejdsrapporter, som vi læste med stor begejstring.¹⁰ Med tiden kom flere sådanne arbejdsrapporter som til sidst samledes i Donald Broadys ph.d.-afhandling.¹¹ Blandt gruppen fandtes også Ingrid Heyman, der havde en professionsbaggrund som sygeplejerske, og havde lavet flere studier om sygepleje og uddannelse og senest doktorgradarbejdet.¹²

Fra miljøet ved Københavns universitet, udsprang også en række antologier og kurser, dels studerende og forskeres anvendelse af Bourdieus 'værktøjskasse',¹³ dels direkte oversættelser af nogle centrale tekster,¹⁴ som læsegruppen initierede sammen med Morten Nørholm, som var kommet til, og i en årrække også arbejdede med at sprogdigere Staf Callewaerts inter-nordiske publikationer til læsevenlig form.

Bogen *Centrale tekster* indeholdt 4 tekster af Bourdieu og Staf Callewaerts opponance ved Donald Broadys forsvar i Stockholm. Teksterne var centrale for at begribe Bourdieus forfatterskab og Wacquant anbefalede ved en lejlighed samme tekster for at få greb om Bourdieus tænkning.¹⁵ Bourdieu selv kvitterede med et lille brev, hvor han takkede for arbejdet med oversættelserne og gav udtryk for sit venskab.

Da vi udgav bogen på Akademisk forlag var det med en lille formaning fra forlagsredaktør: "Ja, jeg var også selv i Frankrig og fascineredes af nogle forskere, og udgav en bog, men den vandt ikke indpas, ingen kender Bourdieu i Danmark, men jeg vil give jer en chance, så et engangshonorar", og det var det. Bogen udkom i indtil flere oplag, og blev benyttet som kursuslitteratur et par steder på universitetet i København.

Staf Callewaert udgav også tekster i en lille skriftserie kaldet Forskningsnoter, fra Institut for Pædagogik, som var yderst nyttige fortolkninger og kontekstualisering af Foucault og især Bourdieus forfatterskab, som jo alt andet lige voksede for øjnene af os.¹⁶

Hvad var det på daværende tidspunkt du fandt interessant og gav dig en opmærksomhed på Bourdieu?

Endelig en teori om uddannelse, som ikke var rent descriptiv eller refleksiv med didaktiske intentioner, men ville *forklare*, hvordan det kan være, at uddannelser er som de er, hvoraf det kommer (genese, historie), og hvordan de virker (strukturerer sig). Det var det jeg søgte, da jeg ville læse pædagogik og selv var engageret i uddannelsessystemet.

Især de semiprofessionelle velfærdsuddannelser, som deklarerede at de handlede om teori og praktik, men i virkeligheden hverken var teori eller praktik, hvor de teorier der blev budt ind med, var praktik sat på ord, og praktikken handlede om disciplinering af en underordnet arbejdskraft til den dominante position inden for feltet; og det man lærte, var de teorier og modeller som understøttede den herskende doxa og at begå sig og finde sin plads i systemet. Endelig en teori og et sæt begreber der kunne *forklare* hvordan det kunne være, at det var, som det var.

Jeg havde også med stor interesse læst Tine Rask Eriksens arbejder, som på tidspunktet for mine egne studier var stipendiat på pædagogik, og havde undervist på studiet og selv arbejdet med Bourdieu og sygeplejerskeuddannelsen.¹⁷ Et par andre ældre magisterkonferens studerende som også arbejdede med Bourdieu var Kate Hovgård Jacobsen, der var optaget af vejledning af mødre til spædbarnspleje,¹⁸ og især var jeg fascineret af Britta Siegumfeldts studier af arkitekter, lærere og lægers sociale homologe praktikker, som jeg fandt var det mest fornyende bidrag på det tidspunkt i miljøet af Bourdieureceptionen.¹⁹

Vi udviklede også en gruppe blandt de kvindelige studenter, som var politisk aktive, de blev kaldt 'de sorte kvinder' da dress koden på tidspunktet var sort, det var bla. Søs Bayer, AnniBeth Skovmand, Lisbet Madsen, Emmy Brandt Jørgensen m.fl. Flere af dem var også del af miljøet omkring Lars Jakob Muschinsky og optaget af kritisk teori, vi var med i institutråd, som studievejledere og vi havde også læsegruppe og sad med fingeren på teksten og én termin læste kvinderne *Outline* sammen, og vi hjalp hinanden med opgaver.

Blandt de mange sygeplejersker der havde søgt mod pædagogik de år, havde vi også nogle træf og arrangerede bl.a. besøg af den norske filosof og historiker Kari Martinsen, fra social medicin,

Bergen, og Karen Jensen fra pædagogik, Oslo universitet, et samarbejde mellem Institut for pædagogik (TRE) og DISS (KAP), og flere af os var også med i en gruppe af sygeplejersker fra forskellige fag og fakulteter, kaldet 'De bindegale sygeplejersker'.²⁰ Vi var entusiastiske studerende, men blandt de som var doxa bærere i faget sygepleje, blev vi betragtet som 'gråzoneforskere' og heterodokse.

I korthed kan man sige, at omkring Staf Callewaert voksede der en stærk dansk tradition frem, kaldet Bourdieu-programmet, og med et ekstramuralt miljø kaldet Viborg-KUA gruppen, som definerede pædagogik ikke alene som refleksiv, og ikke kun omkring skole, men også som refleksive empiriske studier omkring de reproduktive processer i samfundet generelt set og derfor var der også plads til studier af pleje- og omsorgspraktikker; det man i dag kalder pædagogisk sociologi, som på tidspunktet var mindre kendt i Danmark, og dertil et fokus omkring den franske historiske epistemologi, som også var mindre kendt i de pædagogiske miljøer.

Men det unikke var også at omkring Staf skabtes 'små familier', man holdt sammen og 'så samme vej',²¹ og Stafs investering i de studerende og deres undren og spørgsmål støttede han hele vejen, og de fik plads gennem hans faste kurser og de senere år faste ph.d.-seminarer, hvor studerende fra flere fakulteter og fag søgte sig til, dvs. det var et tværfagligt miljø, der etableredes; altid med en grundtone hentet fra Bourdieus univers.

Der var ikke finansiering af store projekter, ej heller nævneværdige midler til stipendiater og ingen eller få stillinger, der kunne rekrutteres til, så traditionen kunne vokse og fortsætte fremover.

Staf bedrev *undervisningsbaseret forskning*,²² Bourdieureceptionen voksede frem i flere lande, og flere fag, og der hvor de studerende siden fik job og selv fortsatte at uddanne studenter satte den undervisningsbaserede forskning spor.

Hvilke dele af Bourdieus værk har du særligt været inspireret af og trukket på?

Mit studieobjekt har været praktikerfag, der forsøger at transformere deres fag til også at være et akademisk fag med modsvarende praktikker i praktik og teori. *Homo Academicus*²³ har været vigtig i mine studier gennem alle årene, herunder felt, habitus (som jo allerede introduceres i *Reproduction* og i dele af de praktikteoretiske studier); men også kulturteori hvor *Distinction*, har stået centralt. En altafgørende bog når der arbejdes empirisk har været *The Craft of Sociology*, her dannes hele grundlaget for at kunne arbejde med at bryde med det umiddelbare og selvindlysende og konstruere frem sit objekt, gå bag om det som umiddelbart fremstår. I de sygeplejemiljøer jeg færdes, var det voldsomt provokerende, da fagtraditionen inden for medicin og sygepleje på mange måder er båret af fænomenologi og fortællinger, narrativer, som skal tages på alvor.

Hvordan har Bourdieuforskningen ændret sig for din egen del eller for dit forskningsområde gennem den tid du har været virksom?

Jeg vil definere mig selv på samme måde som jeg lærte det fra Staf, som en der bedriver *undervisningsbaseret forskning*. Forskningsmidler til 'dagen og vejen', og støttet af institutionerne ad hoc.

Jeg har i alle år været optaget af samfundsvidenskabelige tilgange til studier af semi-professionel praktik og modsvarende teori og uddannelser alment. Mit specifikke fokus har været den reproduktive sektor især det man i dag benævner velfærdsuddannelserne og her især pleje- og omsorgspraktikker og en undren over, at så centrale funktioner i samfundet, der bedrives i alle typer af institutioner, hjemmet, vuggestue, fritidsinstitutioner, skole, uddannelser, universiteter og som involverer os alle, alligevel behandles som et 'stedbarn', uddannelses- som lønmæssigt og er meget

lidt forskningsmæssigt udforsket. Måske fordi vi ikke har haft et masseuniversitet med rekruttering fra det nye mellemlag og velfærdsprofessionerne før?

En af udfordringer ved pleje- og omsorgspraktikker som studieobjekt, er adgang til feltet, empirisk, og det beskyttende professionelle mantra, at udefrakommende forskning er vanskelig at give adgang til af "hensyn til patienterne" og at man arbejder med liv og død (som om ikke mange andre grupper i samfundet gør det). Man må derfor være konsekreret/indviet i den professionelle uddannelse og virksomhedsfeltet for at kunne udforske det på ret vis.

Min baggrund som sygeplejerske, sygeplejelærer, forsker på DISS i knapt 5 år til døren blev lukket, eftersom det var 'fejl forskning' jeg udøvede,²⁴ og en nyudkommen bog om *Den praktiske sans* blev makuleret af en ny institutleder, den næde dog landets biblioteker. Efterfølgende arbejdede jeg på et plejehjem, som aftenvagt der lå i Istedgadekvarteret, med aille udfordringer de medførte, og en tid i Diakonissestiftelsens hospital mhp at opbygge forskningstematikker, den institution blev midlertid også blev nedlagt, og strukturelt ændret; hvilket fik mig til at færdiggøre mit magisterkonferensspeciale. Dvs. det var alle job inden for pleje- og omsorgssektoren, alt imens jeg studerede pædagogik på universitet, og også var foredragsholder rundt om i Danmark. Jeg fik adgang til feltet mange steder, og det var en fordel, som gav mig et indefrakommende blik og tilgang, som jeg kunne kreditere på, og med Bourdieureceptionen lærte jeg også at se på de sociale praktikker med et udefrakommende blik, og at objektivere det.

Jeg blev lektorbedømt af Statens Sundhedsvidenskabelige Forskningsråd før jeg var klar med min magisterkonferens. Mens andre fik lektoraterne, fik jeg tilbudt et 4-årigt adjunktur, og blev samtidig indskrevet som ph.d.-studerende, ved initiativet til opbygning af sygepleje kandidat uddannelse og ph.d.studier ved Århus universitet, med Staf Callewaert, som hovedvejleder, fra Københavns universitet.

Vi var fem ansatte i opbygningsperioden.²⁵ Alt skulle bygges op fra bunden: studieordning, kursusbeskrivelser, undervisningsindhold, censorkorps, tilknyttede forskningsmidler, PR for uddannelsen osv., og hele miljøet i samarbejde med de studerende, og dertil vor egen forskning. To af os kom fra Bourdieuprogrammet.²⁶

Og det betød, at bourdieuparadigmet blev sat på dagsordenen i dansk sygeplejes første kandidatuddannelse, som en følge af den voksende virksomhed ved Institut for Filosofi, Pædagogik og Retorik. Det var videnskab i streng mening, og ikke kun normative eller praktiske teorier om sygepleje. På tidspunktet udfordrede det så meget, at nogle også mente, at min Bourdieufortolkning var helt misfortået, og bl.a. betød det, at jeg efter endt 4-årig adjunktur på Århus universitet (50% undervisning og 50% forskning), og en næsten færdig ph.d., ikke fik fast lektor stilling ved den kandidatuddannelse jeg, som en af pionererne,²⁷ havde været med til at opbygge, men lektoratet gik til en cand.cur. student, vi havde uddannet, dvs. som havde den 'rette uddannelse' og ikke var 'gråzoneforsker'.

Ingen af de først ansatte pionerer fik stilling da forsøgsperioden var ovre, nye kom til, og med tiden flyttede uddannelsen til Folkesundhedsvidenskab ved Aarhus universitet i 2001.

Mine tidligere studerende tilbød mig da stillinger ved deres institutioner, sygeplejeskoler, hvor jeg sammen med underviserne opbyggede curriculum og støttede lærerne i deres ambitioner om at flytte sig fra diplom- til kandidatuddannelse og sidst ph.d. og opbygge seminarer, som jeg kendte det fra faget pædagogik i København.

Først godt 6 mdr. på Rønne sygeplejeskole hos rektor Birgit Lynggaard, fremsynet og kyndig leder, men uden den opbakning der må til for at et sådant projekt kan lykkes, og siden et 2-årigt projekt hos rektor Åse Lydiksen, der fik stor opbakning i Viborg Amt 1998-2000, projektet var af tilsvarende karakter som i Rønne på Viborg- og Thisted på sygeplejeskoler, og senere også på pædagogseminarierne i regionen, ligesom undervisere fra gymnasier og lærerseminarier deltog.

Det stod hurtigt klart, at modellen for curriculumudvikling og teachers training var god, men vi manglede en tilknytning til et universitet, og en professorkompetent til at indskrive og vejlede ph.d.-studerende. Vi etablerede da et samarbejde omkring en masteruddannelse med Deakin universitet i Melbourne Australien,²⁸ på distance hvor de på skolerne der alene havde en diplomuddannelse kunne komme videre i uddannelsessystemet; og Staf Callewaert kom allerede efter de første måneder, og vi opbyggede sammen det som siden blev kaldt Viborg-KUA gruppen, med seminarer en gang om måneden i Viborg på sygeplejeskolen og en gang om måneden på Københavns universitet, åbent for alle. Der kom nok 15-20 studerende hver gang og begge steder. Der blev arrangeret 3 dages ph.d.-kurser en til 2 gange i semesteret med forskere fra hele Norden og England, og Bourdieufolkene fra Stockholm der nu alle var på vej mod Uppsala.

Vi uddannede mange ph.d.-studenter og især 10 af dem holdt fast i Bourdieu-eller Foucault receptionen og førte tænkningen videre i deres projekter.

Projekterne spændte vidt: studier i sygepleje- og pædagog- og gymnasieuddannelserne, curriculum analyser, studier af forholdet mellem praktik og teori, kundskabsformer i et fag, registrantanalyser og meget mere. Der blev udgivet en række antologier i perioden fra flere institutioner som beskriver tiltagene samt en artikel.²⁹

Efter projektets 2-årige periode på fuld tid forsatte vi med månedlige seminarer og vejledning op til 2008, men jeg søgte mig også til Uppsala universitet på fuld tid, som lektor og blev senere docent i pædagogik; Stockholmerne havde langsomt flyttet sig mod Uppsala, da Donald Broady fik fuldtids professorat på Lärarhögskolan og deltid på universitetet og hans forskergruppe fulgte med. Det gav fokus på Bourdieureceptionen og styrkede muligheder og potentialer for samarbejde om projekter, kurser, seminar og doktorander og kolleger i Danmark og Frankrig. Bourdieureceptionen stod stærkt, men levede i akademisk modvind hele tiden.

Mit projekt i Uppsala var at flytte sygeplejeprogrammet fra en selvstændig sygeplejeskole ind på universitetet. Studenterne blev spredt på kurser på medicinsk fakultets forskellige enheder, præcis som for uddannelsen til læge, og dertil et semester på Institut for pedagogik, som blev samlende: PIVO-programmet, *Pedagogik med innriktning mot vård og omsorg*, hvor alle kurser havde en Bourdieureception som bundklang. Dertil et samarbejde omkring et EU-projekt, hvor 4 studenter kan deltage under valgfri kursusperiode (Patient Education in Trans-Cultural Settings).

Det blev min opgave at holde møder med øverste studienævnansvarlige på medicinsk og samfundsvidenskabelige fakulteter og få kabalen til at gå op, men 100 studenter per termin, fælles auditorie undervisning og grupper med 10 studenter x 10, projektpædagogik, og få ansatte, i princippet skulle alle ansatte tage del i projektet, men de fleste fandt det ikke relevant for deres karrierevej, og de definerede pedagogik på andre måder end Bourdieureceptionen, alene John Davies og Lizbeth Engström som faste og Lizbeth mest central og vigtig kollega, men flere doktorander og forskarasistent deltog også: Ingegerd Gunvik Grönbladh, Anna Maria Ahlén, Cathrin Martin, Katarina Gustafson, Helen Melander samt forskarasistent Fritjof Sahlström, lektor Jan-Olof Hellsten, lektorvikarie Camilla Rindstedt, lektorvikarie Joyce Kemuma och lektorvikarie Johan Liljestrand, svenske sygeplejerske med ph.d. Margaretha Andersson, Agneta Emanuelsson Blanck deltog foruden danske kolleger Emmy Brandt Jørgensen, Jette Steensenm Birte Hedegaard Larsen m.fl foruden professorerne Sverker Lindblad, Urban Dahlöf, Donald Broady, Ulf P. Lundgren og vi først af alt vi havde budget så Staf Callewaert fulgte med og underviste de sygeplejestuderende i Foucault og Klinikens fødsel og Bourdieus teoriunivers på bachelorniveau, ligesom Ingrid Heyman var der i nogle år, Boel Englund, Ulf Olsson, mfl. De støttede op om PIVOprogrammet og deltog i undervisningen med indslag, og vi afholdt månedlige seminarer for alle interesserede, men specifikt master og ph.d.-studerende, vi indgik fælles seminarer med Donald Broady og hans gruppe, vi holdt kurser i korrespondanceanalyse sammen med gruppen omkring Donald Broady og kollegerne fra Paris Birgitte Le Roux og Henry Rouanet, og Sverker Lundin fra Göteborg,³⁰ vi samledes om fælles

projekter omkring mellemuddannelserne/högskolestuderende OMOM og LAROM, vi rejste til Paris flere gange med kolleger og doktorander, og besøgte EHÈSS, College de France mv – vi uddannede en række ph.d.-studenter sammen i Uppsala, alt er vel beskrevet fra perioden³¹. Hele tiden var det *undervisningsbaseret forskning*, studenternes egne projektideer og ambitioner var det centrale, og vor rolle at undervise i den franske historiske epistemologi med vægt på Bourdieureceptionen, og lave vore egne projekter.

Her udvikledes også forskellige ph.d.kurser med afsæt i Bourdieureceptionen (om intervjuemetodik, sproget og kroppen, praktik- og språketeori, Bourdieus sociologiske metode, kulturer og agenter, professionernes opkomst og udvikling, m.m.).

Uppsala samkørte flere aktiviteter med Viborg-Kua gruppen,³² og muliggjorde for flere studieophold ved Uppsala universitet. Fra Viborg regionen uddannedes 10 ph.d.'ere betalt via regionen og fra Uppsala 5 ph.d.'ere som var stipendiater, der havde søgt og fået penge selv.

Bourdieureceptionen fik fodfæste ved Uppsala universitet, pædagogik, i de år, og havde aktiviteter med forskningsgruppen UPP, og SEC og en egen gruppe kaldet ESEP, siden ETHOS og sidst Praxeologi, men politisk blev universitetets mindre institution Pedagogiska institutionen lagt sammen med Lärarhögskolan,³³ og dermed forsvandt successivt flere ansatte, bl.a. professor Sverker Lindblad, og jeg søgte orlov og fik en årrække gæstprofessor stilling ved högskolan, Kristianstad (i dag del af universitet i Lund), samtidig med at jeg beholdt stillingen i Uppsala.

I Kristianstad i Skåne fortsatte Staf Callewaert og jeg samarbejdet på Forskningsplatformen for Nærsvukvård, med samme koncept, dvs. undervisning, vejledning og seminarer og doktorander, forskningsgruppe – her med mere samarbejde med det omgivende samfund. Det blev til projekter og en doctorand i samarbejde med universitet i Liverpool.

I 2009 flyttede jeg til Universitetet i Bergen, Institutt for samfunnsmedisinske fag, i dag Institutt for global helse og samfunnsmedisin. Her blev jeg tilsat som professor i Sykepleievitenskap, og straks leder af gruppen under masterprogrammet i helsefag- innretning sykepleievitenskap.

Universitetet deklarerede, at der skulle oprettes forskningsgrupper, og at samtlige studenter, master og ph.d.-ere skulle knyttes til respektive grupper. Foranlediget af en række ændringer i staben blev det inden for kort tid muligt at skabe et nyt curriculum til undervisningen på masterprogrammet, og en forskningsgruppe kaldet: Praxeologi, med reference til Bourdieureceptionen.

Mod hensigten med at tænke enhedsvidenskab udviklede masterprogrammet i helsevitenskaps fagspecifikke del sig mod de fem fagspecifikke områder, organiseret i emner, der blev undervist i foråret, som modsvarede forskningsgrupperne, og hvor professorerne i sykepleievitenskap tog ansvar for områdets forskning og modsvarende undervisning: livsphenomener og livskvalitet, global helseantropologi, praxeologi, fenomenologisk sundhedsfaglig forskning, samt livstilsepidemiologi. Kurserne var relateret til de ansatte professorer i sygeplejevitsenskaps forskningsfelt. Dertil blev der budt ind med delelementer på Masterprogram i helsevitenskap felledel i efterårssemesteret; Praxeologi havde da fast et kursus om Bourdieureceptionen for de masterstuderende som også kunne følge de faste månedlige seminarer for master- og ph.d.-studerende. Således opbyggedes Bourdieureception ved medicinsk fakultet i Bergen.

I Praxeologigruppens opstartsfasen deltog Staf Callewaert aktivt ved vore seminarer og konferencer i Bergen og Paris, hvor vi havde kontaktpunkter med Frederic Lebaron m.fl. (2016 og 2017, omtalt i Praktiske Grunde). Staf deltog også i vejledning af master- og ph.d.-studerende, og som bidragsyder til flere artikler fra miljøet.

Dertil har vi haft et nordisk netværk af praxeologer, som mødes aktivt en gang i året i november måned fast første tirsdag og tilstedende mandage og onsdage.

Master- og ph.d.-studenter dukkede op fra Instituttet, men også fra Høgskolen på Vestlandet og fra Senter for Omsorgsforskning, VEST, foruden fra andre fag pædagogik, sociologi, antropologi mv og dertil nordiske islæt.

Gennem årene fik vi uddannet en række master- og ph.d. studenter, og uddannelsen var gennemsyret af en Bourdieureception som forankring både i kurser på masteruddannelse og seminarer og doktoraskurser på fakultet.

Uanset interesse og en vis succes valgte fakultetet at nedlægge sykepleievitenskap i Bergen og samtidig i Oslo og forvandlede masterprogrammerne til tværfaglige helsefag uden en professionsspecifik indretning, og med forestillingen om en enhedsvidenskab.³⁴

Flere af de som har været aktive har i dag stillinger på højskolerne/university College eller universiteterne og mødes fortsat regelmæssigt en gang om måneden til seminar/nordisk; og Læsegruppe, til fællesvejledning, og har sammen udviklet et tidsskrift. Flere er blevet professorer og har i dag egne kurser og master- og ph.d.-studerende.

Arbejdet er uden finansiering, men baseret på frivillig basis. Tidsskriftet er elektronisk og udgives af universitetet i Bergen.

Fokus på hvordan man laver studier med en Bourdieuoptik er blevet vigtig, bl.a. pga. udfordringer fra de studerende på master- og ph.d.-niveau. Jeg er vendt tilbage til tre grundspørgsmål, som kan være nyttige i en Bourdieuoptik:

1. Hvordan kan det være, at...
2. Hvoraf kommer det (genese, historik)
3. Hvordan virker det (strukturerer det sig)

De er blevet en slags aksiomatiske tilgange for de studerendes opgaver og forskning.

Jeg er igen og igen blevet påmindet om, at praktik-teorien er det centrale i Bourdieu tænkning, når vi følger Stafs fortolkning af Bourdieu, mens denne tilgang er udfordret af miljøet omkring Donald Broady, der tænker lidt anderledes om det. Stafs tolkning er, at alle studier og metoder – selv korrespondanceanalyse – mister sin kraft og bliver rent deskriptive studier, hvis ikke praktikteorien medtænkes.

Hvilken Bourdieutekst vil du mene, at alle burde læse?

Alle nordiske entusiaster burde købe og læse vores lille introduktionsbog: *Pierre Bourdieu. Centrale Tekster inden for sociologi og kulturteori* (Akademisk forlag 1994). Her har Staf en grundig indledning og vi præsenterer og kommenterer følgende Bourdieu tekster:

- a) Det mandlige Herredømme i middelhavskulturen
- b) Socialt rum og symbolsk magt
- c) De tre former for teoretisk viden
- d) "I melletiden har jeg lært alle den sociologiske forståelsessygdomme at kende" – Interview af Pierre Bourdieu ved Beate Kraus
- e) Sociologiens epistemologi eller sociologiens sociologi (Udskrift af Donald Broadys disputatsforsvar i 1991 i Stockholm med Staf Callewaert som opponnet)

Hvis jeg husker ret, har Loïs Wacquant i et forord til bogen *Invitation to Reflexive Sociology* (1992), hvor han pegede på de samme typer tekster, hvis man vil sætte sig ind i Bourdieus forfatterskab. Videre *The Craft of Sociology* for at forstå axiom og det teoretisk metodiske håndværk i empiriske teoretiske studier i Bourdieureceptionen samt *Distinction, Outline* eller de tidligere bøger om praktikteorien.

Når det er sagt, er Bourdieus arbejde med *Homo Academicus* en stor socio- og auto-socio-analyse, i hvert fald hvad den ene dimension angår: Afdækning af mekanismerne, inden for den videnskabelig verden hvori man er virksom. Man kan kalde denne dimension for den objektiverende del af auto-socio-analysen.

Noter

- ¹ Især teksten: Bourdieu, Pierre (1977) "Pedagogisk och språklig autoritet". I: Berner, Boel, Callewaert, Staf & Silberbrandt, Henning (red) Skola, ideologi och samhälle. Stockholm: Wahlström & Widstrand, s. 25-45. Især teksten: Bourdieu, Pierre (1977) "Utbildningssystemets ideologiska funktion". I: Berner, Boel, Callewaert, Staf & Silberbrandt, Henning (red). Skola, ideologi och samhälle. Stockholm: Wahlström & Widstrand, s. 56-76. Og læste tekster hvor Donald Broady formidlede Bourdieu fx: Broady, Donald (red) 1985: Kultur och utbildning. Om Pierre Bourdieus sociologi. Skriftserie 1985:4 FOU, Universitets- och Högskoleämbetet Forskning och Utveckling för Högskolan.
- ² Petersen, K. A. (1997). *Sygeplejevidenskab—Myte eller virkelighed? Om genese og struktur af feltet af akademiske uddannelser og forskning i sygepleje i Danmark*. Aarhus Universitet. <https://bora.uib.no/bora-xmliui/handle/1956/21449>: især afsnit 1.11: Socioanalyse af forfatteren og 1.11.1 Curriculum Vitae, og Petersen, Karin Anna (2006): "Dansk-svensk auto-socio-analyse in spe", s. 385-395, In: Börjesson, Mikael, Ingrid Heyman, Monica Langerth Zetterman, Esbjörn Larsson, Ida Lidegran och Mikael Palme: *Fältanteckningar. Utbildnings- och kultursociologiska texter tillägnade Donald Broady*, Utbildnings- och kultursociologi. Skeptronserien.
- ³ Callewaert Staf; Bengt A. Nilsson: Skolklassen som social system. Lektionsanalyser I og II, fik afhandlingen ved første vejledning i december 1986; Callewaert, Staf, Bengt A. Nilsson: Samhälle skolan och skolans indre arbete. 1977, genoptrykt 1979; fik afhandlingen ved første vejledning december 1986; Berner, Boel, Staf Callewaert, Henning Silberbrandt (1976): *Skole, ideologi og samfund. Et kommenteret udvalg af franske uddannelsessociologiske tekster af Bourdieu/Passeron, Baudelot/Establet, Poulantzas*: Munksgaard, Uddannelsesforlaget, 153 p. DANSK (findes også på svensk) fik ved første vejledning december 1986; Berner, Boel, Staf Callewaert, Henning Silberbrandt (1977): *Uddannelse og bevidsthed. Et kommenteret udvalg af franske uddannelsessociologiske tekster: Chamboredon/Prévot, Grignon, Gorz, Bisseret, Illich/Verne*. Munksgaard Uddannelsesforlaget – fik den ved første vejledning december 1986.
- ⁴ Petersen, Karin Anna (2008): "Dominikaneren og pietisten", In: Petersen, Karin Anna og Marianne Høyen: *At sætte spor på en vandring fra Aquinas til Bourdieu – æresbog til Staf Callewaert*. Forlaget Hexis.
- ⁵ Det førte til de første opgaver på pædagogik, to udkom som små bøger på forskningsinstituttet, Dansk Institut for Sundheds- og Sygeplejeforskning hvor jeg var ansat, samtidig med at jeg studerede pædagogik: Petersen, Karin Anna (1986, 1988): Faglig Profil Serie 1. En debatserie om sundheds- og sygepleje. Sygeplejen - en videnskabelig disciplin? Sygeplejen undervejs med at etablere sig som selvstændig videnskabelig disciplin? Et forsvar for teoretisk sygepleje/kritisk videnskabelighed. Dansk Institut for Sundheds- og sygeplejeforskning. Skrevet som universitetsopgave efteråret 1986 / foråret 1987, Institut for Pædagogik, Københavns Universitet; Petersen, Karin Anna (1989): Faglig Profil Serie nr. 4. En debatserie om Sundheds- og Sygepleje. Den praktiske sans- Sygeplejens skjulte principper. Delrapport 1. En fremstilling og forslag til et observationsstudie af sygeplejepsiksis og en afdækning af principper for sygeplejehandlinger med Pierre Bourdieus teori om habitus som ledetråd. Dansk Institut for Sundheds- og Sygeplejeforskning, København.
- ⁶ Bourdieu, Pierre, Jean-Claude Passeron (1978, 1970): *Reproduction in education, Society and Culture. Translated by Richard Nice. Sage Studies in Social and Educational Change volume 5*. Sage Publications. London and Beverly Hills.
- ⁷ Bourdieu, Pierre (1977) *Outline of a Theory of Practice*, Cambridge University Press, Cambridge.

- ⁸ Muel-Dreyfus, Francine (2001). "Uddannelse, jobforventninger og knuste drømme", In: Petersen, Karin Anna. *Praktikker i erhverv og uddannelser* Oversat til dansk af Birgit Lynggaard fra Svesk af Elizabeth Hultqvist, og (1996, 2001): *Vichy and the Eternal Feminine. - A Contribution to a Political Sociology of Gender*. Duke University Press.
- ⁹ Bourdieu, Pierre, Jean-Claude Passeron, Monique de Saint Martin (1965, 1994): *Academic Discourse. Linguistic Misunderstanding and Professorial Power*. Translated by Richard Nice. Polity Press.
- ¹⁰ Broady, Donald (1989): *Kapital, habitus, fält. Några nyckelbegrepp i Pierre Bourdieus sociologi*. Universitets- och högskoleambetet. Forskning och utveckling för högskolan. UHÄ/FOU, Arbetsrapport. 1989: 2.
- ¹¹ Broady, Donald (1990): *Sociologi och epistemologi. Om Pierre Bourdieus författerskap och den historiske epistemologin*. HLS förlag,
- ¹² Heyman, Ingrid (1995): *Gånge hatt till...Omvårdnadsforskningens framväxt i Sverige - sjuksköterskors avhandlingar 1974-1991*. Daidalos, Göteborg, Sverige.
- ¹³ Høyen, Marianne (2001): «Korrespondanceanalysen», In; Petersen, Karin Anna (2001): *Praktikker i erhverv og uddannelse*. Akademisk, København, pp. 477-507. og Greenacre, Michael J, (1984): *Theory and Application of Correspondance Analysis*. Department of Statistics, University of South Africa.
- ¹⁴ Callewaert, Staf, Martin Munk, Morten Nørholm og Karin Anna Petersen (1994): *Pierre Bourdieu. Centrale tekster inden for sociologi og kulturteori*, Akademisk forlag.
- ¹⁵ Det vedrørte: Det mandlige Herredømme i middelhavskulturens ifølge Bourdieu; Socialt rum og symbolsk magt; De tre former for teoretisk viden; og Beate Kraus interview med Bourdieu, "I mellemtiden har jeg lært alle den sociologiske forståelses sygdomme at kende", Med en grundig indledning af Staf Callewaert til bogen og små indledninger af hver af os studenter til de oversatte tekster.
- ¹⁶ Callewaert, Staf (1987): Om Foucault – og postmodernisme diskussionen. Forskningsnoter 1. december. Institut for Pædagogik, Københavns universitet; Callewaert, Staf (1989): Habitusbegrebet hos Pierre Bourdieu. Forskningsnoter 5. Institut for Pædagogik, Københavns universitet; Callewaert, Staf (1997) *Bourdieu-studier*. Institut for Filosofi, Pædagogik og Retorik. Københavns universitet, Amager; Callewaert, Staf (1997): *Psykoanalyse og pædagogik*. Institut for Filosofi, Pædagogik og Retorik. Københavns universitet, Amager; Callewaert, Staf (1998): *Bourdieu-studier II*. Institut for Filosofi, Pædagogik og Retorik. Københavns universitet, Amager; Callewaert, Staf (1999): *Bourdieu-studier III*. Institut for Filosofi, Pædagogik og Retorik. Københavns universitet.
- ¹⁷ Eriksen, Tine Rask: socialisation og kvalifikation til kvindeligt omsorgsarbejde. Delrapport 1: Pigers livshistoriske forudsætning – ger. Omsorgshabitus. Forskningsnoter, nr. 4, februar 1989. Institut for Pædagogik, Københavns Universitet; Eriksen, Tine Rask: Kvindeverden og offentlig sektor. social Kritik nr. 3 juni 1989. s. 6 - s. 16; Eriksen, Tine Rask: Hvordan kan vi uddanne til omsorg? Fokus på sygeplejen 90. Munksgaard, København 1989. s. 164 —s. 180. 17 s.
- ¹⁸ Jakobsen, Kate Hovgård (1992): *Rousseau og Spædbarnet. Vejledning af mødre i spædbarnspleje – mellem brud og fastholdelse*. Magisterkonferens, Institut for Pædagogik, Københavns Universitet, Amager.
- ¹⁹ Siegumfeldt, Britta (1995): »Om at bygge skoler, betemme skrift og varetage hygiejne som udtryk for samme habitus», In: Petersen, Karin Anna (1995): *Praktikteori i sundhedsvidenskab*. Akademisk forlag, København; Siegumfeldt, Britta (2001): "Skolebygningen som aktør i opdragelsen af den ny generation", In: Petersen, Karin Anna (2001): *Praktikker i erhverv og uddannelse*, akademisk, København.

- ²⁰ Michaelsen, JJ.; Ramhøj, P.; Larsen, K.; Christensen, JM; Hansen, HP. 2023.2023. De 'Bindegale Sygeplejersker' – en tværfaglig græsrodsbevægelse. Græsrodsbevægelsen var en pionerbevægelse i forhold til akademisk uddannelse af sygeplejersker og et opgør med den biomedicinske dominans.
<https://dsr.dk/sygeplejersken/arkiv/ff-nr-2023/de-bindegale-sygeplejersker-en...>
- ²¹ Exupéry, Antonie de Saint, den franske poet yndede Staf at citere: "kærligheden består ikke i at se på hinanden, men sammen at se i samme retning. Det er det jeg gerne vil med disse tekster: sammen se i samme retning (Småland 11.maj 2002, forord til bogen Staf Callewaert, *Fra Bourdieus og Foucaults verden*, s.9).
- ²² Petersen, Karin Anna og Britta Siegumfeldt (red).(2003): *Staf Callewaert. Fra Bourdieus og Foucaults verden. Pædagogik og sociologi, diskurser og praktikker efter det moderne*. Akademisk, København.
- ²³ Bourdieu, Pierre (1984, 1988); *Homo Academicus*. Polity Press. London
- ²⁴ Petersen, K. A. (1997). *Sygeplejevidenskab—Myte eller virkelighed? Om genese og struktur af feltet af akademiske uddannelser og forskning i sygepleje i Danmark*. Aarhus Universitet. <https://bora.uib.no/bora-xmloi/handle/1956/21449>: Historiografiske afsnit; bilag II del 2; afsnit 2: Dansk Institut for Sundheds- og Sygeplejeforskning- DISS.
- ²⁵ Kari Martinsen, Pia Ramhøj, Ingegerd Harder, Emmy Brandt Jørgensen og Karin Anna Petersen.
- ²⁶ Petersen, K. A. (1997). *Sygeplejevidenskab—Myte eller virkelighed? Om genese og struktur af feltet af akademiske uddannelser og forskning i sygepleje i Danmark*. Aarhus Universitet. <https://bora.uib.no/bora-xmloi/handle/1956/21449>: Historiografiske afsnit; bilag II del 2; afsnit 3; Forskningsrådets initiativ -huset af Danmarks Sygeplejerskehøjskole,
- ²⁷ Øvrige var Kari Martinsen, Pia Ramhøj forskningsrådslektorer, Emmy Brandt Jørgensen som adjunkt vilkår et år ad gangen og og Karin Anna Petersen som adjunkt i 4 år, foruden Ingegerd Harder en af Danmarks Sygeplejehøjskoles lærer, ogå ph.d.-studerende.
- ²⁸ Lydiksen, Aase, Christel Højbjerg, Hanna Vajhøj, Petersen, Karin Anna (2003): "International Master uddannelse i sygepleje, Master of health Science, Nursing", In: FASID, Akademiske sygeplejersker, Akademiske sygeplejersker, tidsskrift nr. 7, marts Jørgensen, Emmy Brandt red.), .14-22.
- ²⁹ Petersen, Karin Anna (2001): (ed.) antologi fra Bourdieuprogrammet Kua-Viborg her indgår 26 bidrag foruden indledning og præsentation, Se især; "Kort omtale af miljøet omkring Bourdieuprogrammet- at udvikle teori om pædagogiske og sundhedsfaglige praktikker", 11-18. Og "Kort præsentation af bogens kapitler", PP. 19-42. p. Og "Om teoriens rolle i professionspraktikker og uddannelser hertil", PP. 148-187. In: Petersen, Karin Anna (red.): *Praktikker i erhverv og uddannelse*. Akademisk forlag, 725. Om Bourdieus praktikteori – som professions-teori", Indgår delvis også i Olesen, Gytz, Søren (2000) (ed.): *Pædagogiske praktikker. Om symbolsk magt og habitus i pædagogisk arbejde*, som. "Om Bourdieus praktikteori som professionsteori", s. 168-186. Petersen, Karin Anna (1999): "Årsberetning fra Viborg Amt 'a 10 marts 1999", In: *Akademiske Sygeplejersker*, FASID, nr. 3, s. 45-56.
- ³⁰ Lundin, Sverker (2005): Korrespondanceanalys. Rapportering från en kurs. ESEPrapportserie nr 4, Pedagogiska Institutionen, Uppsala Universitet. www.ed.uu.se/ro•ekt.as.x
- ³¹ Petersen, Karin Anna, Lizbeth Engström, Lena Larson (2006): PIVO-programmet ESEP-rapportserie nr. 6, Pedagogiska Institutionen, Uppsala Universitet.
- ³² Petersen, Karin Anna, Kirsten Beedholm, Lizbeth Engström, Ingegerd Gunvik-Grönbladh (2006): *Objektiveringer. En dansk, svensk, norsk antologi om vård, omvårdning, sygepleje, omsorg og medicin. At tænke med human- og samfundsvidenskab: Pivoprogrammet.ESEP-rapportserie nr. 7*, Pedagogiska Institutionen, Uppsala Universitet. www.ed.uu.se/ro•ekt.as.x

-
- ³³ Callewaert, Gustave (2005): *Utbildningsforskning som vetenskap och som professionen kundskab/Uddannelsesforskning som videnskab og som professionens kundskab*. ESERapport nr. 1, Pedagogiska institutionen, Uppsala universitet.
- ³⁴ Petersen, Karin Anna (2021): *Opkomst og afikling af faget Sykepleievitenskap (1979-2019)*. Praxeologi. Et kritisk refleksivt blikk på sosiale praktikker. 2021, vol, 3:e.3205. praxeologi.uib.no se også: Lea & Horne (2021): *Praxeologiske perspektiver. Professorens habitus og kampen for sykepleievitenskap som autonomt fag*. Forlaget Hexis.dk.

Mit møde med Bourdieu

J. P. Roos

Professor emeritus i sociopolitik, Helsinki Universitet

Hvornår stødte du første gang på Bourdieu og hvad var det for tekster, forelæsninger, møder som skabte den introduktion?

Jag minns det ögonblicket mycket väl: min kollega Risto Alapuro visade mig boken *La Distinction* i Erik Allardts forskningslokal, en bok som jag omedelbart skaffade och genomläste med min ganska dåliga franska. Bara en annan bok har jag gått så noggrant igenom och påverkats av: Marx *Grundrisse* (Nå kanske också Pikettys *Capital and Ideology*)! Var nog medveten om honom, men eftersom utbildningspolitiken inte var min specialitet så hade jag inte följt honom aktivt. Och jag tyckte då att hans tidiga texter (som Donald Broady var inspirerad av) var ganska dogmatiska... Sedan reste jag ganska omedelbart till Paris och träffade honom (inte så lätt) och deltog i hans seminarier och föreläsningar. Han blev ju snabbt enormt populär så att t.ex. seminarierna organiserades i smyg för att undvika rusning.

Hvad var det på daværende tidspunkt du fandt interessant og gav dig en opmærksomhed på Bourdieu?

Sambandet klass, kultur livstil. Ett sätt att kombinera frågeställningar som före det var separata. T.ex. agency och struktur. En global syn på ojämlikheten. Och förstås hans fräna och kritiska stil som tilltalade mig!

Hvilke dele af Bourdieus værk har du særligt været inspireret af og trukket på?

Det var nog habitus och fält, utan vidare. Just fältbegreppet öppnade oanade möjligheter att analysera helheter på ett nytt sätt. Och habitus igen kombinerade individuella egenskaper med samhället och ens bakgrund. Det tredje begreppet var förstås kapital och dess mångfald. Att inse att

människorna agerar på fältet och kan byta ett kapital till ett annat. Korrespondensanalys var också intressant och mystisk om också svår att använda.

Hvordan har Bourdieuforskningen ændret sig for din egen del eller for dit forskningsområde gennem den tid du har været virksom?

Svår fråga. I Frankrike håller man fortfarande ganska strikt på hans centrala teser, men sedan finns det klart nya varianter som utvidgar hans arbete. T.ex. Lahire. Jag har ju själv tänkt att det finns tre mycket skilda grupper, den galna och irrationella franska teorin (typ Maffesoli, Latour, Derrida, Baudrillard etc) som man helt enkelt inte kan ta seriöst, och sedan den mera seriösa teoretiska analysen och sedan en teoretiskt inspirerad empirisk forskning typ Piketty. Bourdieu hör till den senaste gruppen, en klar föregångare till Piketty, även ideologiskt. Men Piketty är tyvärr bättre. Bourdieus svaga punkt var nog att han gjorde allt för krångligt och samtidigt luddigt. Du hittar inte kärnan, hur du än försöker. Och alla begrepp är mer eller mindre överdeterminerade, alltså cirku-lära.

Utomlands, t.ex. i Norden så är den stora frågan ju: hur kan man tillämpa Bourdieu i det egna landet? Något som visat sig mycket svårt. Sen kommer försöken att tillämpa Bourdieu utanför det egentliga fältet som han var intresserad i, kultur och utbildning. Vi har kanske de bästa empiriska försöken i England, Finland och Sverige, men jag har inte följt med den senaste utvecklingen.

Och sen finns ju de verkligt hårda kritikerna för försöket demolera Bourdieu helt och hållet och som är ofta tidigare lärjungar. Sådant finns inte så mycket utanför Frankrike. Man kan ju säga att de är på sätt och vis också en del av Bourdieus historiska betydelse.

Hvilken Bourdieutekst vil du mene, at alle burde læse?

En text som alla borde läsa? Tänker nu bara på böcker här. *Distinktion* är för svår och lång, fast Piketty har ju visat att många har kunnat läsa ganska svåra texter. Själv har jag funnit Bourdieus och Wacquants gemensamma bok *Reponses (An invitation to reflexive sociology)* mycket inspirerande, fast kanske lite för mycket iscensatt. Och sedan *La Misere du monde (The Weight of the world)* som är fortfarande läsvärd. För någon som vill ha bara smakbitar är *Choses dites (In other words)* det bästa alternativet. Eller *Contre-feux* som visar ju hans politiska sida. Men faktum är att det finns t.ex. brittiska introduktioner som är kanske lättast för att komma in i Bourdieus värld.

Mit møde med Bourdieu

Carsten sestoft

Ph.d. i litteraturvidenskab, specialkonsulent i studieadministrationen på KU

Hvornår stødte du første gang på Bourdieu og hvad var det for tekster, forelæsninger, møder, som skabte den introduktion?

Som jeg husker det, skete det på cykel på vej over Langebro i retning af KUA en gang i 1991. Jeg fulgtes med en studiekammerat, som jeg fortalte om mit projekt med at skrive den nyere franske litteraturs historie. I den forbindelse havde jeg læst noget sociologi, sagde jeg til hende, bl.a. Baudrillards *La Société de consommation* (1965), fordi jeg tænkte, at det måtte være en slags samtids-historie og dermed en egnet kontekstualisering. Hun foreslog så, at jeg skulle læse en anden fransk sociolog, som hed Bourdieu. Ham mente hun, at jeg ville have udbytte af, fordi jeg også interesse-rede mig for smag. Hvor hun kendte ham fra, husker jeg ikke, måske fra kurser på moderne kultur-overbygningen på litteraturvidenskab, måske fra filmvidenskab, som hun vist også frekventerede. I hvert fald begyndte jeg at læse *La Distinction*. Det tog to måneders fuldtidslæsning at komme gennem den. Jeg skrev så en såkaldt værkopgave om bogen, hvor jeg kritiserede Bourdieu fra A til Z.

Siden gik det op for mig i en langstrakt erkendelsesproces, at Bourdieu foregreb alle de måder, en kulturaristokratisk person som mig ville kritisere den på. Derpå skrev jeg i stedet en introducere-nde artikel om bogen. Ud over at artiklen ikke var særligt god, var den i øvrigt stadig præget af en form for aristokratisme, nu mere som en asketisk videnskabelig aristokratisme, som i hvert fald i begyndelsen var både påtaget og indbildt. Aristokratismen var i begge tilfælde rettet mod det borgerskab, jeg var domineret af under opvæksten i Gentofte. Mine forældre var begge arkitekter. Deres bedsteforældre havde kombineret håndværk (snedker og direktør, malermester) og uddan-nelse (kommunelærer og præst) og investeret i fast ejendom på Frederiksberg og i Gentofte, og mine forældres forældre havde konverteret kapitalen til uddannelse som ingeniør og tandlæge. Men mine forældre blev skilt, da jeg var fire, hvorfor det var relativt småt med penge til forbrug i min opvækst i 1970erne, selv om begge boede i eget hus og havde bil plus henholdsvis båd og sommerhus. Min reaktion på disse forhold var på én gang at fortsætte familiens langsigtede ten-dens til investering i uddannelse og samtidig vende tilbage til borgerligheden hos mine bedste- og

oldeforældre med ægte tæpper, arvede møbler og et vist luksusforbrug (restauranter, tøj). Resultatet var en ikke helt begribelig række negationer, askese negeret af luksus og omvendt, kulturel kapital i en uklar relation til økonomisk kapital, fremtid erstattet med fortid, investering med forbrug, som om jeg var det, jeg burde have været, en *professional* med høj indkomst, fx jurist, når nu mine evner mere lå på det humanistiske end det naturvidenskabelige område.

Hvad var det på daværende tidspunkt du fandt interessant og gav dig en opmærksomhed på Bourdieu?

Da jeg først var begyndt at forstå *La Distinction*, som jeg supplerede med andre tekster af Bourdieu, syntes jeg, at Bourdieu løste en masse af de problemer, jeg mere eller mindre bevidst tumlede med. Et stykke efter påbegyndelsen af litteraturvidenskabsstudiet i 1984 havde jeg interesseret mig for tre forskellige ting. For det første en formalistisk interesse for narratologi (læren om fortællinger), for det andet dekonstruktivistiske læsemåder hos Paul de Man og Derrida m.fl., og for det tredje en nærmest antikvarisk interesse for de gamle tekster, som Lars Peter Rømhild underviste i, fra den pikareske roman over Calderón og Milton til Matthew Arnold. Det sidste bidrog til at bevare min mentale sundhed ved at fokusere på tekster, som det var relevant at læse i et historisk perspektiv.

Som sagt var jeg i 1991 gået i gang med forsøg på at skrive fransk litteraturhistorie som et forsøg på at komme videre til noget mere konstruktivt end dekonstruktivismens uendelige fortolkninger. At Bourdieu foretog en objektivisering af Derrida i et postscriptum i *La Distinction* medvirkede til at overbevise mig om, at her var en empirisk funderet måde at gå til tingene på, som ikke veg tilbage for de mere avancerede filosofiske udfordringer. Derudover løste feltteorien det problem, som litteraturhistorien står overfor: Fordi den starter med tekstens primat, kan litteraturhistorie kun skrives ved at forbinde teksterne med kontekster, som per definition er sekundære, hvorfor forbindelsen mellem det primære og sekundære altid fremstår som reduktiv. Med feltbegrebet kan man i stedet starte med at rekonstruere et felt, dvs. den kontekst, som den litterære produktion foregår i. I den kontekst er der ikke noget primat for teksten; den litterære tekst er er positionering, som hænger sammen med forfatterens position, og begge dele defineres relationelt. Det relationelle eller strukturalistiske, som jeg også havde beskæftiget mig med, bl.a. i forbindelse med narratologien, var et tredje fascinationspunkt: Her forstod jeg omsider, hvad det ville sige – dvs. det, jeg for længe siden havde læst hos Saussure. Endelig var jeg stærkt fascineret af Bourdieus teori om praksis som praksis, dvs. hans kritik af det skolastiske synspunkt – det er netop dette synspunkt, der konstituerer teksten som opus operatum og dermed skaber en række af litteraturvidenskabens grundproblemer.

Hvilke dele af Bourdieus værk har du særligt været inspireret af og trukket på?

Det har klart været studiet af litteratur (og senere ideer, begreber og kulturhistoriske emner), der var genstanden for min brug af Bourdieu. Det var derfor også et lykketræf, at hans bog om emnet, *Les Règles de l'art*, udkom i 1992, just som jeg var begyndt at forstå, hvad Bourdieu egentlig gik ud på. På det tidspunkt manglede jeg kun magisterafhandlingen for at blive mag.art., så jeg arbejdede samtidig med læsningen af denne bog på at finde et specialeemne. Det faldt på plads, da jeg i forbindelse med en ferie i Paris talte med Louis Pinto, som jeg havde fået kontakt til, og som havde skrevet sin ph.d. under Bourdieus vejledning. Han sagde en passant, at Georges Perec jo var interessant, fordi han jo var en uklassificerbar forfatter, og det jo også ville være lettere at diskutere

sagen, hvis jeg var i Paris. Jeg besluttede derfor at skrive speciale i Paris om Georges Perec. Der fandt jeg så ud af, igen takket være Pintos hjælp, at jeg var gået i gang med at studere Perecs *bane* i det franske litterære felt. Det var så den, jeg skrev om.

Hvordan har Bourdieuforskningen ændret sig for din egen del eller for dit forskningsområde gennem den tid du har været virksom?

Jeg opgav forskningskarrieren i 2004, så det kan jeg ikke rigtig svare på. Derefter har jeg interesseret mig for alt muligt i min fritid, men som regel på en ikke særligt dybtgående måde. Det er alt det, jeg har skrevet notitser og småtekster om og anmeldelser af i Hexis' nyhedsbrev og *Praktiske Grunde*. Det er mit indtryk, at det i Danmark ikke er karrierefremmende at lave større empiriske feltanalyser af litteratur. Det er der tilsyneladende hverken litterater eller sociologer, som finder interessant i en grad, så de kunne finde på at ansatte nogen på et sådant grundlag. I franske litteraturstudier er der kommet en slags Bourdieu-accept, men ikke en, der i noget større omfang har medført egentlige feltanalyser eller andre Bourdieu-inspirerede empiriske analyser. I 1996, da jeg i Paris forelagde nogle delresultater af mit speciale for det løbende seminar i Perec-foreningen (Association Georges Perec), hvis arkiv jeg havde brugt under mit Parisophold i 1993-94, sagde Perecs kusine affærdigende, at det var en "kvantitativ metode". Dermed mente hun, der var født i 1921 og havde været gymnasielærer i filosofi, at den var uegnet til at sige noget som helst meningsfuldt om litterære fænomener. Den holdning er nok på retur. Det har dog været en stor glæde i nordisk sammenhæng at se en virkelig god feltanalyse af det norske romanfelt anno 2011 i Tore Slaattas bog *Iverksettelse*.

Hvilken Bourdieutekst vil du mene, at alle burde læse?

(La) *Distinction* kombineret med *Den praktiske sans* giver et virkelig godt indblik i Bourdieus tankegang. I førstnævnte er jeg også ret begejstret for den formelle eksperimenteren med collage og montage i teksten, som virkelig er erkendelsesfremmende i forhold til så megen ureflekteret akademisk konventionalisme. *Les Règles de l'art* er selvfølgelig meget vigtig for litteratur og for hele feltbegrebet. Der er også nogle småtekster, som har været vigtige og øjenåbnende for mig, fordi de i kort form har sat ord på fænomener, som jeg havde et nært forhold til. Jeg tænker især på de to artikler "Les Conditions sociales de la circulation internationale des idées" (1990) og "La double vérité du travail". Den første om de sociale betingelser for den internationale cirkulation af ideer findes på engelsk i R. Shusterman (red.): *Bourdieu. A Critical Reader* (1999) og har været vigtig, fordi jeg i mine formative år helt konkret befandt mig i tre forskellige nationale kontekster, Danmark, Tyskland og Frankrig, hvorimellem ideer cirkulerede livligt, men ikke uden problemer og misforståelser. Den anden tekst om arbejdets dobbelte sandhed blev først publiceret i *Actes de la recherche en sciences sociales* nr. 114, 1996, men blev holdt som oplæg i 1975; den er genoptrykt som appendiks til kapitel 5 i *Méditations pascaliennes* (1997), hvorfor den kan findes i *Pascalian Meditations* (2000). Da jeg genlæste den som AC-tap på universitetet og forhenværende forsker i forbindelse med, at jeg som tillidsrepræsentant reflekterede over, hvad arbejde egentlig var for noget, synes jeg den var blændende i dens måde at håndtere arbejdets placering mellem to poler, det rene tvangsarbejde og det rene lystarbejde, som næsten aldrig er fuldstændigt realiserede, men regulerer vores næsten altid ufuldstændige forståelse af, hvad vi laver.

Mit møde med Bourdieu

Carina Carlhed Ydhag

Professor i pædagogik ved Stockholms Universitet

Hvornår stødte du første gang på Bourdieu og hvad var det for tekster, forelæsnings, møder som skabte den introduktion?

Första gången jag stötte på Bourdieus texter var i samband med en forskarkurs som Donald Broady höll i Uppsala 2001. Jag var antagen till forskarutbildning i Göteborg sedan januari 1999 och hade vid den tidpunkten läst färdigt de obligatoriska kurserna i forskarutbildningen. Det fanns med andra ord nu utrymme att välja forskarkurser som mer specifikt passade mitt forskningsintresse. Jag hade spenderat tid med att leta efter intressanta kurser på andra lärosäten i Mellansverige. Kursen som jag valde att gå hittade jag på Uppsala Universitet och den hette *Den sociala ordningen och kunskapens ordning*. Kursen gavs i samverkan mellan Pedagogiska institutionen och Institutionen för lärarutbildning och ingick i kursutbudet för forskarskolan Lärande och IT (LearnIT). Den fysiska platsen för kursen var på Institutionen för lärarutbildning som var inrymd i det gamla lärarseminariets pampiga byggnad på Seminariegatan 1 (som för övrigt var den byggnad jag senare disputerade i).

Kursens syfte var att ”stifta bekantskap med några klassiska franska analyser av sambanden mellan sociala förhållanden och kunskapens organisering, fördjupa sin kännedom om hur kunskap, i synnerhet vetenskaplig kunskap, i dag ordnas och representeras på Internet, och lära känna några av de framväxande standarderna för märkning av innehåll, struktur och metadata hos vetenskapligt digitalt material”. De texter som vi läste var bl.a. Durkheim & Mauss: *Primitive Classification*, Foucaults bok *Vetandets arkeologi* och Bourdieus *Homo Academicus*.¹ Kursen inleddes av Donalds introduktion som handlade om Bourdieus studier av fält och vi fick möta Ingrid Heyman som berättade om sin studie av omvårdnadsforskningens framväxt.² Donald föreläste även om fransk epistemologi från Bachelard till Foucault och Bourdieu. Några dåvarande doktorander vid Uppsala blev

¹ Durkheim, É. & Mauss, M. (1963); Foucault, M. (1972) och Bourdieu, P. (1996).

² Heyman, I. (1995).

mina kurskamrater, de var: Mikael Palme, Tina Hedmo, Linda Wedlin, Mikael Börjesson samt Niclas Månsson.

Kursen fokuserade på samband mellan social ordning och kunskapens ordning samt hur kunskap, särskilt vetenskaplig kunskap ordnades på webben. Jag fick dock upp ögonen för fältbegreppet i första hand. Jag såg genast potentialen i det för mitt eget forskningsintresse. Det kunde hjälpa mig att förstå hur maktrelationer inom habiliteringsverksamhet har att göra med större kulturella fenomen, vem eller vilka som får tolkningsföreträde i fältet och på vilka grunder samt hur olika värdehierarkier skapas genom olika distinktioner t.ex. av vilka "vi" och "dom" är, vad som är bra och dåligt och osv.

Hvad var det på daværende tidspunkt du fandt interessant og gav dig en opmærksomhed på Bourdieu?

Förmodligen var det "löftet" om att avslöja maktens dolda sidor eller strukturer som lockade mig till Bourdieus begreppsapparat. Det var också utmanande att de begrepp som Bourdieu erbjuder verkade exotiska, nästan främmande. Sociala fält, symbolisk makt, doxa, magi och kapital hör inte hemma i vardagsvokabulären och erbjuder mer intellektuell utmaning. Efter att ha gått kursen bestämde jag mig för att ändra inriktning på mitt avhandlingsarbete. Jag behöll habilitering som empiriskt case men var nu mer intresserad av att studera habiliteringsfältet, om det nu var något fält. Jag bytte inte bara avhandlingsfokus, jag bytte lärosäte och handledare också. Efter genomgången kurs tog jag kontakt med Donald och frågade honom om han kände någon som skulle kunna handleda mig. Han återkom med ett förslag om att Staf Callewaert, då gästprofessor i Uppsala och Karin Anna Petersen, docent vid Pedagogiska institutionen i Uppsala skulle kunna vara möjliga handledare. Det sade jag ja till. Men han återkom ett par veckor senare och förklarade att på grund av regler vid universitetet så kunde inte en gästprofessor vara huvudhandledare varvid det nya förslaget var att Donald skulle bli huvudhandledare och Staf och Karin Anna biträdande handledare. Det har jag inget emot utan såg verkligen fram emot handledning av en samling mycket kompetenta personer som handledare.

Under min första period i Uppsala (efter bytet från Göteborg) ändrade jag avhandlingsfokus flera gånger. Från början var det av pragmatiska skäl tänkt att jag skulle skriva sammanläggningsavhandling eftersom jag redan hade två artiklar publicerade. Men i takt med att jag erövrade fältteorin insåg jag att det skulle bli besvärligt att förhålla sig till de artiklar jag publicerat, som var genomförda med ett diametralt annorlunda angreppssätt och med en annan ontologi. Vägen fram till den färdiga avhandlingen handlade om att tänka om, tänka nytt och kalibrera min optik för det jag ville undersöka. Det tog sin tid, men när jag var klar över vad det var jag ville undersöka och hur, gick det snabbt. Plötsligt såg jag vilken empiri jag skulle behöva för att göra en sådan analys jag ville. Efter det sista "lappkastet" med min avhandling³ bestämde jag mig för att under nästan fyra månader sätta mig på Kungliga Biblioteket i Stockholm och Carolina Rediviva i Uppsala för att studera 17 olika tidskrifter från 1960-talet fram till 1980-tal, utgivna av fackföreningar, intresseorganisationer samt handikapporganisationer samt offentliga utredningar och promemorior. Jag ville få syn på vilka grupperingar som formerade sig kring barn och unga med funktionshinder, hur de såg på varandra och sin egen expertis men även hur den sociala ordningen kunde rekonstrueras. Detta arbete (insamling av empiri, analys och skrivande) tog 1 år och 3 månader tills dess att jag

³ Ett svenskt uttryck av att i skidåkning plötsligt vända om åt motsatt håll med en särskild teknik.

hade ett färdigt avhandlingsmanus vid mitt slutseminarium i början av juni 2007.⁴ Men det faktum att jag påbörjade denna sista del i feb 2006 innebar att jag hade förberett min Bourdieuska optik under lång tid med flera misslyckade försök till att få till ett tillräckligt intressant och utmanade avhandlingsprojekt.

För att besvara frågan om vad det var som gjorde att jag fann Bourdieus sociologi som spännande var just det att det gav mig värdefulla analytiska verktyg att se större sammanhang, att kunna gripa över och förstå kollektiva processer som går över t.ex. organisationsgränser och yrkesgrupper. Att se kopplingen mellan fält och habitus gjorde att man kunde förstå både det fält man vill studera men även sin egen position i det hela.

För att ge ett exempel på detta hämtar jag några reflektioner från min doktorandtid i Göteborg. Efter att jag kom in på forskarutbildning där skulle jag fortsätta att arbeta med ett empiriskt material om habiliteringspraktik, från ett forskningsprojekt som jag arbetat med tidigare som forskningsassistent. Projektet handlade om processer och effekter av habilitering. Det specifika materialet var enkätdata och jag arbetade med strukturell ekvationsmodellering under handledning av Jan-Eric Gustafsson och Eva Björk-Åkesson. I min insats i forskningsprojektet där jag gjort intervjuer med föräldrar utifrån fenomenografisk metod innebar mitt nya fokus även byte av metoder och paradig. Nu blev det lite svårare att få grepp om det fenomen jag skulle studera, nu var det en organisation — habiliteringen och dess yrkesgrupper det gällde och det var en helt okänd arena för mig. Ur vetenskapsteoretisk synvinkel hade jag gått från en interpretativ ansats till en positivistisk ansats. Mina ambitioner var dock att förhålla mig kritisk till habiliteringspraktiken och undersöka maktaspekter. Min vardagspråkliga formulering och vardagsförståelse av detta var vid samma tidpunkt att jag ville ha ett "utifrånperspektiv". I efterhand kan jag se att den normativa teorigrunden jag då använde, omöjliggjorde detta. Mina ambitioner och verktygen jag hade till hands gick inte ihop. Jag behövde teori som hjälpte mig att hålla distansen och objektivera, samtidigt som jag observerade och försökte närma mig vad som pågick inom habiliteringspraktiken.

Ur en social aspekt av min forskningspraktik blev min legitimitet ifrågasatt av praktiker eller forskare som tidigare varit praktiker. Jag saknade praktisk yrkeserfarenhet från habiliteringen, vilket jag också blev påmind om vid ett flertal tillfällen. Jag fick kommentarer som: "Hur kan du studera något du inte har erfarenhet av, det vore skillnad om man som jag arbetat i tjugo år, jag vet hur det egentligen går till" och så vidare. Jag kände av att man från praktikerhåll såg misstänksamt på det jag gjorde. I fältteoritermer kan man säga att jag helt enkelt saknade det symboliska kapitalet för att legitimt bedriva en viss typ av studier. Jag hade inte "rätten att tala" om deras praktik, i varje fall inte ur ett "inifrånperspektiv". Med andra ord handlade således om en legitimitetsbrist. I Bourdieus terminologi var det fråga om mina uttalandens förhållande till den marknad som tog emot dem. Uttalandets tyngd har dels med att göra hur det sägs och vem som säger det, om social auktoritet, social kompetens, institutionella attribut och andra sociala markeringar. Trovärdigheten hänger på hur väl detta konvergerar med marknadens erkännande.⁵

Mot bakgrund av den upplevda legitimitetsbristen var jag helt enkelt tvungen att "hålla mig utanför" habiliteringspraktiken, i varje fall inte tala med deras egen terminologi. Jag hade nämligen tagit över en vokabulär med ideologibemängda begrepp och med en normativ forskningsgrund. Här visade sig också *rummet av möjligheter* på ett tydligt sätt för mitt habitus. Vissa positioner var helt enkelt omöjliga att inta på grund av mina dispositioner och ambitioner samt att andra var omöjliga att inta därför att de helt enkelt var upptagna. Det innebar att jag "tvingades" söka efter andra ingångar. I habiliteringsrummet fanns vid tiden omkring 2000 till exempel forskningspositioner som bland annat byggde på familje- och föräldraperspektivet, habiliteringsprocessen som

⁴ Carlhed, C. (2007).

⁵ Bourdieu, (1991, s 70).

enskild utvecklings- och lärandeprocess, habiliteringen som organisation, om teamarbetet, om funktionshinder och handikapp, om individuella planer, familjeorienterat arbetssätt och early childhood intervention. Positionerna intogs bland andra av föräldrar till barn med funktionshinder, angloamerikanska forskare, tidigare verksamma habiliteringspsykologer, pedagogiska och sociologiska forskare samt forskare från socialt arbete.⁶ Några forskare som arbetade renodlat kritiskt sociologiskt med habiliteringsområdet fanns inte vid den tidpunkten.

Den lediga positionen fann jag så småningom på ett rejält "avstånd" och med hjälp av fältteorin, det vill säga studier av habilitering som ett socialt rum eller fält. Mina dispositioner för att trivas "på distans" och i utkanterna, genom mitt tränande seende att se olikheter och diskontinuiteter, att vara i opposition och utmana det rådande konsensus, fann habitus och symboliskt rum samklang. Vid tidpunkten för min disputation (2007) hade jag under nära tio år på *nära distans* funderat och arbetat med frågor om habilitering. Jag hade då grundat min position i habiliteringsrummet med att jag hade *ett slags intresse av att vara ointresserad*. Genom att inte ge mig in på ideologiska diskussioner med praktikens egna begrepp och därmed beträda minnerad mark har jag hållit mig på behörigt avstånd, upparbetat ett perspektiv som jag har socialt sett "rätt till". Men vetenskapligt sett fångar perspektivet in både det praktikerna säger, men inte som sanning utan som en del av sanningen. Det fångar också in sammanhanget som skapas i nätverk av relationer av både det som sägs och från vilken plats det uttalas. Därmed fyller det en funktion av att bättre kunna förklara inte bara vad som sägs utan också varför.

Hvilke dele af Bourdieus værk har du særligt været inspireret af og trukket på?

Det är fältbegreppet först och främst som har haft störst inverkan på min forskning och som betytt mest för mig. Genom att ha möjligheten att empiriskt arbeta med fältbegreppet, som också var en mycket stor utmaning, har det samtidigt varit så belönande på många sätt. När man arbetar med analyser av fält behöver man ju också använda en bred palett av metoder för att fånga in inte bara den sociala ordningen som kan studeras med hjälp av siffror och statistik samt arkivmaterial som jag gjorde utan även fånga vilka värderingar som uttrycks "live", hur de tas emot eller motsätts av andra agenter i fältet dvs. hur fältet *lever*, hur det fungerar som kultur. "Homo Academicus"⁷ var viktig introduktion, men för att kunna arbeta med fältbegreppet så anser jag att "Konstens regler"⁸ är den mest heltäckande analysen som finns av ett fält. Den hade jag mycket nytta av när jag försökte översätta optiken som användes där på mitt empiriska område som handlade om habilitering. Genom fältbegreppets tillämpning i min avhandling har jag bidragit till en alternativ historieskrivning av habilitering, dess uppdrag och professioner och som innebar en brytning med vedertagna oreflekterade sätt att det är enbart professionerna och deras kunskapsproduktion och förtjänster som grundlagt området. Den har bidragit med kunskap om de svåra konsekvenserna av att vara skolad i ett fält (t.ex. pedagogiska) och vara verksam i ett annat (medicinen). I pedagogiskt perspektiv blir det intressant att den högre utbildningen får betydelse både som inträdesrit men även som ett eftersträvansvärt maktobjekt för de som dominerar fälten. Jag visade att gränserna för de sociala fälten är oerhört starka. Att kombinera sin kompetens utifrån två sociala fält visade sig vara mycket svårt (särskilt kombinationen pedagogisk och medicinsk logik). Detta ledde till svårigheter för aktörer inom de olika fälten, t.ex. hur man skulle värdera "blandkompetens".⁹ Det

⁶ Se Carlhed, (2007, s 377 ff).

⁷ Bourdieu, P. (1996).

⁸ Bourdieu, P. (2000).

⁹ Carlhed, C. (2008).

blir tydligt att utvecklings- och förändringsprocesserna är tröga och det finns många barriärer. Men jag kunde även visa på betydelsen av allianser och därmed politisk styrka samt maktkamper om yrkesutbildningar och professionella verksamhetsområden.¹⁰

Sedan har olika texter kunnat göra förståelsen klarare avseende vissa aspekter av Bourdieus sociologi t.ex. när det gäller att förstå hur jag kan studera doxa genom diskursen har "Outline of theory of practice"¹¹ varit en otroligt viktig grund. I en text som gjorde att jag kunde förstå hur social mobilisering går till bland fraktioner av yrkesgrupper inom sociala fält med stark koppling till staten som byråkratiskt fält, hittade jag skrivningar om *Representationens magi* så som Bourdieu skriver om den i artikeln "The mystery of the Ministry: From particular will to the general will" samt förståelsen av statsapparaten genom artikeln "From the King's House to the Reason of State: A Model of the Genesis of the Bureaucratic Field."¹²

Andra texter har hjälpt mig att hålla distansen och upprätthålla forskarpositionen. Här tänker jag på "Craft of Sociology"¹³ förstås och särskilt en text däri av Marcel Mauss om bön, som analytiskt formuleras som en oral, religiös rit och frigör därmed fenomenet för kritiska studier. Den grundtanke som beskrivs i termer av ett nödvändigt epistemologiskt brott har jag använt bl.a. i en studie av varför internationella komparativa studier av t.ex. student progression och dropouts erbjuder motstånd.¹⁴ I den studien kunde jag även koppla diskurs och doxa, något jag tidigare gjort i min avhandling. Syftet med studien var att kritiskt undersöka hur internationell och nationell statistik om studentavhopp och genomströmning är uppbyggd. Jag ville även undersöka vad som hänger med den vetenskapliga kunskapsproduktionen inom forskningsområdet kring genomströmning och avhopp inom högre utbildning när forskare använder internationell statistik som skapats i uppföljningssyfte för europeisk utbildningspolitik. Analysen inriktade sig på symboliska, epistemologiska samt metodologiska aspekter på måtten som används idag, deras komparativa förmåga både som uppföljningsunderlag för policy samt i vetenskaplig kunskapsproduktion. Mått som används i Sverige och Storbritannien användes som exempel.

Empiriskt material var policytexter, rapporter, datainsamlingsmanualer från olika EU-myndigheter samt nationella statistikmyndigheter. Jag använde mig av den epistemologiska grundtanke som är så stark hos Bourdieu, dvs. att hålla mig borta från administrativa för-tänkta begrepp som till exempel avhopp och genomströmning. Genom att använda dessa termer skulle jag bara reproducera den administrativa effektivitetslogiken som är så påtaglig inom diskursen om högre utbildning. Jag rekonstruerade själva fenomenet som skulle undersökas som en praktik dvs. "strävandet efter komparativa mått i Europeisk utbildningspolitik" och dess konsekvenser för hur kunskap produceras inom området och vilka möjliga positioner som forskare kan inta. Här hade jag hjälp av Bourdieus texter t.ex. "Social space and symbolic power"¹⁵ och Alain Desrosières arbete

¹⁰ Carlhed, C. (2007).

¹¹ Bourdieu, P. (1977).

¹² Bourdieu, Pierre. (2004a). Kantorowitz utvecklade denna tanke på 1950-talet kring representantskap för bl.a. uppbyggnad av samhällsfunktioner i olika typer av samhällsbildningar, till exempel vid ett dynastiskt styre där kronan fungerar som symbol för kungadömet och där kungen är representant för riket. När det "köttslige" kungen dör, kan representantskapet övertas av någon annan. Kungadömet lever dock vidare "King is a name of Continuance, which shall always endure as the Head and Governor of the People (as the Law presumes) as long as the People continue...; and in this name the King never dies." Kantorowicz, (1997), s 7ff. Bourdieu, P. (2004c).

¹³ Bourdieu, P., Chamboredon, J.C., & Passeron, J.C. (1991).

¹⁴ Carlhed, C. (2017a).

¹⁵ Bourdieu P (1989).

The Politics of Large Numbers om kontroverser om statistik.¹⁶ Hans arbete bygger tydligt på Bourdieus sociologi. På så sätt kunde jag dels hantera det doxiska objektet "student progression" och analysera polariseringen mellan olika agenter genom att rekonstruera fyra olika positioneringar (heterodoxa och ortodoxa) i ett socialt rum av EU-policy praktiker, i en klassificeringsstrid och kamp om expertis. I detta sociala rum intas bl.a. en position av forskare med kritisk vetenskaplig inriktning (och som inte nöjer sig med att återanvända kvantitativa data som skapats i policykontexter).

Studien visar hur EU eller snarare EC European Commission dominerar den kvantitativa dataproduktionen och även diskursen som handlar om genomströmningsfrågor och där forskare bl.a. uppmanas att återanvända data som samlas in via EU-styrda surveys. Då dominant diskurser möter vissa praktiker av dataproduktion skapas legitima sanningar om vad data egentligen är, vilka som ska skapa dessa och vem de egentligen ska tjäna. En konsekvens som jag kunde lyfta i diskussionen var att det finns risker att forskare marginaliseras och hindras i att insamla egna kvantitativa komparativa data. De analyser som görs sker via tvärsektionella data men de frågor som behöver besvaras behöver longitudinella data och vetenskaplig expertis snarare än de lightversioner av komparativa "studier" som EU producerar. Studien kan förhoppningsvis öka förståelse för utbildningspolitik för högre utbildning i europeisk kontext och villkoren för vetenskaplig kunskapsproduktion inom området och brister i de mått som för tillfället produceras för vetenskapliga ändamål. I artikeln argumenterar jag i slutdiskussionen för pedagogikämnet inte enbart ska ses som en polycystödande/uppföljande disciplin utan som fristående kritisk disciplin.

I en annan studie "Det sociala rummet av utbildningsstrategier" har jag också aktivt arbetat med att inte tänka som staten utan aktivt transformerat det doxiska objektet "avhopp" inom högre utbildning till en möjlig strategi av andra möjliga, dvs. om studenter använder högre utbildning eller ej, olika sätt att röra sig i utbildningssystemet och olika tidsaspekter på studietiden studenterna använder högre utbildning. Här använde jag korrespondensanalys och följde Bourdieus tanke om att analytiskt hålla isär själva praktikerna, vad studenterna gör (som fick utgöra aktiva modaliteter) och studenternas bakgrundsvariabler (som illustrativa modaliteter). Ett viktigt förarbete gjordes med hjälp av Sverker Lundin som bistod med databearbetningar och uppbyggandet av tidskvenser i Mathematica™ av studenternas registreringar på kurser och program.¹⁷

Att börja med att analysera praktikerna först och deras inbördes relationer gjordes även i en annan studie. Susanne Engström och jag rekonstruerade fysiklärares habitus genom att just använda enkätfrågor om deras undervisningsstrategier som bas för en klusteranalys, för att som ett nästa steg relatera praktikerna till deras bakgrundsvariabler om kulturellt, socialt, symboliskt kapital. På så sätt skapade vi ett underlag för att skapa olika slags fysiklärarhabitus.¹⁸

Förutom de texter som gett mig de teoretiska grunderna för att kunna t.ex. förstå fält, kapital, habitus och doxa är det alltså en hel del texter som hjälpt mig med epistemologiska och metodologiska frågor och designfrågor.

Hvordan har Bourdieuforskningen ændret sig for din egen del eller for dit forskningsområde gennem den tid du har været virksom?

Om jag tittar tillbaka på vad jag gjort så jag har ägnat mig att fördjupa kunskap inom tre forskningsområden. Inom varje forskningsområde har jag använt mig olika material/metoder och studerat i vertikala led (makro, meso, mikro). Jag har tidvis koncentrerat mig på vissa delar av Bourdieus

¹⁶ Desrosières, A. (1998).

¹⁷ Carlhed, C. (2016, 2017b).

¹⁸ Engström, S. & Carlhed, C. (2014).

sociologi och ibland gjort lite teoretiska utflykter till andra teoretiker. I huvudsak har jag dock hållit mig inom Bourdieus begreppsvärld.

1) Professionella och sociala fält – Här har studierna rört sig inom medicin, habilitering och medicinska/pedagogiska gränsområden. Jag har studerat professioner, yrkesgrupper och handikapporganisationer med en historiesociologisk ansats. Jag har gjort dokument-/arkivstudier, diskursanalys, fallstudier, intervjuer med professionella och föräldrar. Om man bortser från min allra tidigaste bana där jag läste systemteori och organisationsteori á la organizational symbolism och sådant så har annars fältbegreppet varit centralt här förstås och viktiga analysbegrepp har varit doxa, positioneringar, kapital, konsekration och symbolisk makt. Men mellan 2010-2018 deltog jag i ett större forskningsprojekt med bl.a. Thomas Brante, Gunnar Olofsson och Lennart G Svensson där jag valde att använda Andrew Abbotts systemsociologi (resulterade i några publikationer bl.a. en open access bok om hur ett medicinskt professionellt fält uppstår, dock inte med Bourdieus fältbegrepp).¹⁹ I en artikel gjorde jag även en jämförande analys mellan Bourdieus sociologi och Andrew Abbotts sociologi och hur Bourdieu kan komplettera och fördjupa professionsforskningen.²⁰

Jämförelsepunkter var; relationellt tänkande, teori som öppna ramverk, konfliktfokus och olika nivåer för konflikterna, mytbildning, kunskap som legitimerande funktion och slutligen autonomifrågan. Forskningsområdet om professioner och expertis har hållits vid liv längst eftersom det började med mitt avhandlingsarbete 1999 och den sista publikationen är från 2020.

2) Studenters utbildningsstrategier, avhopp och studief framgång inom högre utbildning, läro-utbildning. Inom detta område har jag gjort dokumentstudier av policy och statistik, studerat produktion av internationell statistik, genomfört statistiska analyser av stora och små datamängder från registermaterial, enkäter, men även gjort fallstudier och djupintervjuer. Här har social space, fält och kapital varit centrala i början av den här perioden, till att bli mer inriktade på habitus nu i slutet. Detta område initierades då jag fick ett fyraårigt postdoc-bidrag från Vetenskapsrådet 2010 (forskarassistenttjänst).²¹ Jag hade även arbetat kortare tid inom forskningsprojekt med forskarkollegor i Uppsala där jag lärde mig att hantera stora registermängder och datafiler. Men jag gjorde alltså en radikal förändring efter disputation genom att byta inriktning av forskning. Det har varit på många sätt varit tungt och ibland har jag ångrat mig. Men jag måste också säga att jag har haft väldigt roligt under tiden, så det är såklart värt det. Den sista publikationen härifrån var från 2019. Detta projekt arbetade jag med parallellt med professionsprojektet under 5 år.

3) Studieprestationer och social klass, övergångar mellan gymnasium och högre utbildning/arbetsliv, kvalitativ longitudinell studie, serier av djupintervjuer med gymnasieelever. Detta är den senaste inriktningen som följde av ett fyraårigt forskningsanslag från Vetenskapsrådet 2017. I projektet "Footprints" är det habitusbegreppet som blivit centralt.²² Vi har följt 52 högpresterande gymnasieungdomar mellan våren 2017- hösten 2020 med tre intervjuomgångar samt intervjuer med personer som de angett varit viktiga för dem att lyckas i skolan. Vi har fokuserat hur de lyckats

¹⁹ Kunskapssamhällets bärare. En studie av professionernas historiska framväxt och nutida betydelse i dagens Sverige, finansierat av Vetenskapsrådet, 2011-2014, Thomas Brante (PI), Gunnar Olofsson och Lennart G Svensson, mfl. se även Carlhed Ydhag, C. (2020).

²⁰ Carlhed, C. (2011).

²¹ Grusade förhoppningar eller lyckade nyorienteringar? Högskolestudenters ändrade studieplaner och avhopp inom högre utbildning 1977-2007. Finansierat av Vetenskapsrådet, 2010-2015, Carina Carlhed (PI)

²² I fotspåren på motståndskraftiga unga: lyckade utbildningsvägar och inträdet i högre utbildning. Finansierat av Vetenskapsrådet. 2017-2022, medverkande: Ali Osman (PI), Carina Carlhed Ydhag, Niclas Månsson.

mobilisera stöd i sitt sociala nätverk inklusive familjen, hur de organiserar sina studier, vad som driver dem att prestera bra i skolan samt hur övergången från gymnasieskola till högre utbildning eller arbetsmarknaden sker. För mig personligen var detta en chans att med en mycket mixad studentgrupp utifrån föräldrars födelseland, yrke och utbildningsnivå samt kön, kunna studera på djupet vad det var som drev dem att prestera bra i skolan. I en nyligen publicerad artikel prövar vi att särskilt använda *illusio* som analysverktyg tillsammans med *habitus*.²³ Vi kunde rekonstruera några olika typer av *illusio*; 1) Revansch, 2) Kunnighet, 3) Rädsla, och 4) Förväntningar. Men genom att addera några analytiska aspekter kunde vi komma djupare och se mönster i hur dessa *illusio*-typer samverkar med social klass och migrationsbakgrund. Vi gick utöver studentens tro på att man måste prestera bra i skolan (*belief of necessity – I need/want to perform well*) genom att se på varför (*catalyzing origins - why*), vilka i studentens närhet som var involverade (*social targets – for whom*) och slutligen vad de såg som belöning av detta (*the gains/rewards*). Vi arbetar fortfarande med analyser av empiri och projektet planeras att avslutas med en fokusering på de sociala nätverkens komposition och uthållighet i övergången från gymnasieskolan till högre utbildning eller arbetsliv. I mitt kommande projekt "Mot alla odds" kommer jag tillsammans med kollegor att studera skolkultur i socioekonomiskt utsatta områden genom etnografiska studier. Vi använder begreppet 'institutionellt *habitus*' till att närma oss skolkulturen och interaktionen mellan skola, elever, föräldrar och närområde.²⁴

Genom att jag i de två första forskningsområdena arbetat med både makro, meso och mikro-nivå har jag genom en grundlig förståelse för fältbegreppet kunnat arbeta vertikalt. Den röda tråden som håller samman dessa forskningsområden handlar om samhälleliga utvecklings- och förändringsprocesser och deras tröghet, bildandet av allianser och maktkamper om professionsutbildningar, professionell kunskap och deras uppgiftsområden. Ett centralt tema för min forskning har varit intresset för maktförhållanden kring expertis inom professionella och sociala fält, m.a.o. hur dessa fält skapas och reproduceras samt förändras bl.a. genom utbildningssystemet och politik. Fälten ger villkor för sociala praktiker t.ex. elevers/högskolestudenters utbildningsstrategier och studief framgång, realiseringen av utbildningspolitik, former för kunskapsproduktion inom fält och profession, samarbete mellan professionella och klienter/föräldrar i medicinskt/pedagogiska sammanhang, eller samarbeten över organisations- och professionsgränser. Det som avviker från meso- och makronivå i de tidigare studierna är det tydliga individperspektivet i det nyss avslutade projektet "Footprints" om studenters drivkrafter i att vilja "spela spelet". I det nyss uppstartade projektet "Mot alla odds" återvänder jag till meso- och makronivå genom forskningsobjektet skolkultur.

Hvilken Bourdieutekst vil du mene, at alle burde læse?

Det här är en svår fråga, det är mycket svårt att välja ut någon enstaka bok. Jag skulle inte vilja vara utan en enda av de texter som jag läst genom åren och jag har en del kvar att läsa och återvända till. Jag tror att det är bra och mycket värdefullt att vara klar över författarskapet som helhet och att det är bra att lära sig grundstenarna i det teoretiska bygget så att säga. Så, det tidiga verket "Outline of a Theory of Practice" ger en god grund i hur det sociala "bor i kroppen", man kan gå vidare med att läsa "Den praktiske sans" som ger en fördjupad kunskap om *habitus* och praktiskt

²³ Carlhed Ydhag, C., Månsson, N., & Osman, A. (2021).

²⁴ Against all Odds – successful schools in superdiverse educational contexts, finansierat av Vetenskapsrådet 2023-2025, medverkande: Carina Carlhed Ydhag (PI), Stefan Lund, Ali Osman och Anna Lund.

förnuft. "Distinction" ger mer av det kroppsliga, våra kulturella vanor och hur vi lär oss tidigt att klassificera vår omvärld. Dessutom ger den en fantastisk bild av hur dessa mönster ser ut på en aggregerad nivå. Därefter kan man läsa "Homo Academicus" och "Konstens regler" för att komma på djupet med sin förståelse av fält. "State Nobility" är fantastisk för att förstå utvaldhet och selektionsprocesser inom utbildningssystemet. "Science of Science and Reflexivity" ger ytterligare förståelse av vilket slags fält vi forskare lever i till vardags, så tänkvärd på flera sätt.

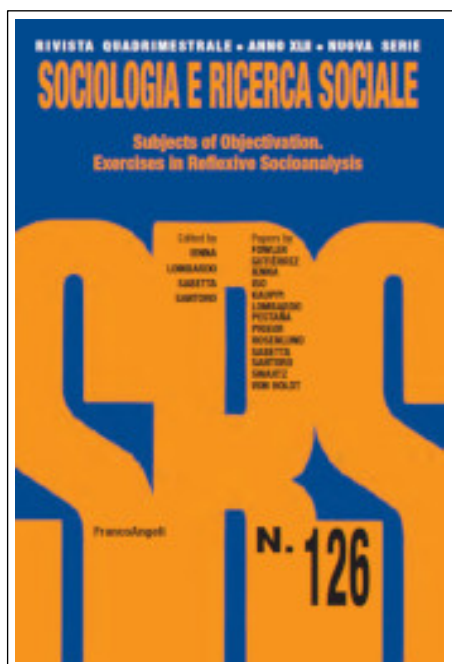
Referenser

- Bourdieu, P. (1977). *Outline of a Theory of Practice*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bourdieu, P. (1984). *Distinction: A social critique of the judgement of taste*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Bourdieu P (1989). Social space and symbolic power. *Sociological Theory* 7(1): 14–25.
- Bourdieu, P. (1991). *Language and Symbolic Power*. Cambridge: Polity Press.
- Bourdieu, P. (1996). *Homo Academicus*. Eslöv: B. Östlings bokförl. Symposion.
- Bourdieu, P. (2000). *Konstens regler: det litterära fältets uppkomst och struktur*. Stehag: B. Östlings bokförl. Symposion.
- Bourdieu, P (2004a). The mystery of the Ministry: From particular will to the general will. *Constellations* 11, nr. no 1.
- Bourdieu P (2004b). *Science of Science and Reflexivity*. Chicago, IL: Polity Press.
- Bourdieu, P. (2004c). From the King's House to the Reason of State: A Model of the Genesis of the Bureaucratic Field. *Constellations* 11, nr. 1.
- Bourdieu, P. (2007). *Den praktiske sans*. (1. udgave, 1. oplag.) Kbh.: Hans Reitzel.
- Bourdieu, P., Chamboredon, J.C., & Passeron, J.C. (1991). *The Craft of Sociology. Epistemological Preliminaires*. Berlin: De Gruyter.
- Carlhed, C. (2007). *Medicinens lyskraft och skuqqor. Om trosföreställningar och symbolisk makt inom habiliteringen 1960–1980*. Acta Universitatis Upsaliensis. Uppsala Studies in Education 116. Diss. Open Access.
- Carlhed, C. (2008). Pionjärer, avfallingar och kättare. I Petersen, K-A. & Høyen, M. (Red.). *At sætte spor på en vandring fra Aquinas til Bourdieu - æresbog til Staf Callewaert*. Hexis forlag, s 257-272.
- Carlhed, C. (2011). Fält, habitus och kapital som kompletterande redskap i professionsforskning. *Socialvetenskaplig tidskrift*. nr 4:2011, 283-300.
- Carlhed, C. (2016). Familjebakgrund avgör strategi för högre studier. Det sociala rummet av utbildningsstrategier. I Vetenskapsrådet (Red.) (2016). *Resultatdialog 2016*. Stockholm: Vetenskapsrådet., s 28-35. <https://publikationer.vr.se/produkt/resultatdialog-2016/>
- Carlhed, C. (2017a). Resistances to scientific knowledge production of comparative measurements of dropout and completion in European Higher Education. *European Educational Research Journal*. Vol. 16(4) 386-406. <http://doi.org/10.1177/1474904116667363>
- Carlhed, C. (2017b). The Social Space of Educational Strategies: Exploring Patterns of Enrolment, Efficiency and Completion among Swedish Students in Undergraduate Programmes with Professional Qualifications, *Scandinavian Journal of Educational Research*, 61:5, 503-525, DOI: 10.1080/00313831.2016.1172496
- Carlhed Ydhag, C. (2020). *Uppkomsten av ett professionellt medicinskt fält. Läkares, sjuksköterskors och laboratorieassistenters formering*. Monograph in Stockholm Studies in Education,

- Stockholm University Press, 221 pp. Open access: <https://www.stockholmuniversity-press.se/site/books/m/10.16993/bbc/>
- Carlhed Ydhag, C., Månsson, N., & Osman, A. (2021). Momentums of success, illusio and habitus: high-achieving upper secondary students' reasons for seeking academic success. *International Journal of Educational Research* 109. <https://doi.org/10.1016/j.ijer.2021.101805>. Open Access.
- Desrosières, A. (1998). *The Politics of Large Numbers. A History of Statistical Reasoning*. Cambridge: Harvard University Press.
- Durkheim, É. & Mauss, M. (1963). *Primitive classification*. London: Cohen & West.
- Engström, S. & Carlhed, C. (2014). *Different habitus – different strategies in teaching physics? Relationships between teachers' social, economic and cultural capital and strategies in teaching physics in upper secondary school*. *Cultural Studies of Science Education*, September 2014, Volume 9, [Issue 3](#), pp 699-728. DOI: 10.1007/s11422-013-9538-z
- Foucault, M. (1972). *Vetandets arkeologi*. (1. uppl.) Staffanstorp: Cavefors.
- Heyman, I. (1995). *Gånge hatt till...: omvårdnadsforskningens framväxt i Sverige - sjuksköterskors avhandlingar 1974-1991*. Diss. Stockholm
- Kantorowicz, E.H. (1997[1957]). *The King's two bodies: a study in mediaeval political theology*. (7. pr.) Princeton: Princeton University Press.

Komparativ og kollektiv socioanalyse

Anmeldelse af Carsten Sestoft

Man kunne stille det lidt kætterske spørgsmål, hvad sådan en samling svar på fem enkle spørgsmål egentlig er godt for – kættersk, når vi nu har bedt en række dygtige og travle folk om at skrive noget og selv brugt lidt tid på at indsamle, redigere og reflektere over dem. I redaktionen synes vi, at det giver mening på mange måder. Her vil jeg koncentrere mig om en enkelt personlig grund, og derfor vil jeg tale i eget navn. Den er, at de giver mulighed for en kollektiv socioanalyse, som kan være befriende, fordi den giver mulighed for at forstå sig selv gennem en komparativ objektivisering. Samlingen af besvarelser giver adgang til en forståelse af modaliteterne i modtagelsen af et vigtigt samfundsvidenskabeligt forfatterskab for flere kohorter i mange discipliner. Man kan møde Bourdieus værk på egen hånd eller gennem en begavet formidler, man kan møde det på sin universitetsuddannelse, i forskeruddannelsen, eller som fastansat forsker, man kan møde værket på fransk eller i oversættelse, som en

mirakuløs tiltale, der ændrer ens perspektiv på den sociale verden og en selv, eller som en pragmatisk værktøjskasse med forslag til, hvordan man også kunne løse sine forskningsmæssige problemer. Og alle disse modaliteter er varianter af ens eget møde med værk og metode. De er, som ens eget møde, særskilte tilfælde af det mulige. Samlingen af en relativt stor mængde erfaringer kan derfor bruges til en kollektivt funderet selvanalyse. Sådan en har selvfølgelig også sine patologiske varianter, eksempelvis når man sammenligner sig selv med summen af andres erfaringer, kunnen og viden og selvsagt kommer til kort, fordi man nu en gang kun er ét menneske, der i sagens natur kan udrette mindre end 20 andre til sammen. Ikke desto mindre er det netop en oplevet utilstrækkelighed, som en sådan samling tekster hjalp mig til at håndtere.

Sagen er, at jeg gennem mange år syntes, at jeg havde fået karrieremæssigt for lidt ud af mit møde med en flig af Bourdieu-miljøet i Paris. Det var ikke, fordi jeg ikke var blevet meget klogere af mit ophold i 1993-94, det frustrerende var mere, at det ikke lykkedes mig at oversætte det til en levedygtig position i Danmark, fx i form af en stilling på universitetet. Det bidrog velsagtens også til, at jeg senere helt opgav at blive forsker, om end der også indgik mange andre konjunkturer og kontekster i det. Der er ikke nogen, som er skyld i dette, og det er heller ikke et traume, blot en del af mit liv, som giver anledning til eftertanke indimellem. Her handler det tværtimod om at blive befriet for byrden af det nederlag, som det også kunne erfares som.

Teksterne, som befriede mig, er dog ikke dem i dette nummer af *Praktiske grunde*, men ni tekster, som det italienske sociologitidsskrift *Sociologia e ricerca sociale* udgav i sit nr. 126 fra 2021 med temaet "Subjects of Objectivation. Exercises in Reflexive Socioanalysis". Ligesom nærværende temanummer er der tale om svar på spørgsmål om mødet med Bourdieus værk, tekster, begreber, undersøgelser, person og miljø. Temanummeret har således stor affinitet til det survey, som nærværende udgave af *Praktiske Grunde* præsenterer. Ni forskere fra hele verden og af flere generationer (født mellem 1938 og 1980'erne) svarede på ni spørgsmål om, hvordan de mødte Bourdieus tanker, og eventuelt ham selv, om deres egen sociale baggrund, deres brug af Bourdieus værktøjskasse, deres forhold til deres hjemlige eller nationale sociologifelt osv. Der er fem europæiske forskere, heraf tre skandinaviske, som alle går på tværs af landegrænser (Lennart Rosenlund, Annick Prieur og Niilo Kauppi) plus en spanier (José Luis Moreno Pestaña) og en brite (Bridget Fowler). Resten af verden er dækket af fire forskere, en argentiner (Alicia B. Gutierrez), en sydafrikaner (Karl von Holdt), en japaner (Naoki Iso) og en amerikaner (David L. Swartz).

Det er ikke alle forfatterne, som har mødt Bourdieu, men på nær sydafrikanske Karl von Holdt, som blev introduceret til Bourdieus tekster af Michael Burawoy, har de alle været i miljøet omkring Bourdieu i Paris, mens han var i live eller efter hans død. Det er i sig selv en afgørende erfaring, en form for kapital med en magisk dimension.

Ud fra de meget forskellige beretninger om mødet med de videnskabelige tekster, forskningsprojekter, mennesker og miljøer på forskellige tidspunkter (dvs. historiske momenter) kan man kortlægge nogle af de afgørende træk ved et vellykket møde med mesteren og hans miljø. Set fra mit perspektiv som én, der var marginalt til stede i miljøet uden at møde Bourdieu selv i 1993-94, træder nogle træk ved møderne frem:

Det vigtigste træk er, hvor stor den sociologiske kapital er, som man har med. Det optimale for mødet er, at man er sociolog, dvs. har en certificeret og i praksis fungerende kapital af sociologiske kundskaber og metoder, og endnu bedre, at man behersker kvantitative metoder. Allerbedst er det, hvis man spiller ind i Bourdieus verden med undersøgelser, oversættelser eller autoritative introduktioner, som det fx er tilfældet for Rosenlund (Stavanger-undersøgelsen), Prieur (*Distinction*-oversættelsen til norsk i 1995) og Gutierrez, som havde skrevet en væsentlig introducerende bog om Bourdieu for det latinamerikanske område på spansk, som Bourdieu kunne læse. Lidt mere kompliceret går det for Fowler (primært kulturforsker med tidligere kulturmarxistisk perspektiv), Kauppi (som skrev sin meget ortodokse ph.d.-afhandling i Paris, men senere ikke helt kunne se sig i miljøet), Swartz, som ikke ønskede at blive alt for involveret i at være agent for Bourdieu for Nordamerika anno 1980, Pestaña som havde en aktivistisk åre, som ikke helt blev accepteret, og Iso, som fik at vide, at man ikke kunne skrive afhandling om Bourdieu på EHESS i Paris. Karl von Holdt kører ligesom sit eget løb. En dimension af dette kapitalspørgsmål er selvfølgelig også, om man som Kauppi har fået noget af sin uddannelse i Paris, eller om man fra starten er anerkendt som en selvstændig forsker som Rosenlund eller Prieur.

Et træk, som synes at forbinde alle de otte, som havde været i Paris, er i hvilken grad de kom fra og kunne vende tilbage til en professionel kontekst, hvor den i Paris-miljøet erhvervede kapital

af viden, færdigheder og kontakter fungerede som en kapital. Det var også en del af mit eget problem, men et, jeg vil lade ligge her.

Et tredje træk er sproget: Hvor godt er ens fransk? Det er der en historisk dimension i. Ved 1990ernes begyndelse var franskundskaber stadig vigtige for at kunne begå sig, og det gjaldt formentlig endnu mere, da Swartz studerede hos Georges Balandier på Sorbonne i starten af 1970erne, hvor han via dennes assistent Jean Bazin fik kontakt til Bourdieus seminar, som han siden fulgte i fire år. (Historien fortæller ikke noget om, hvor og hvordan denne søn af en farmer i Midtvesten havde lært så godt fransk.) I dag ville man muligvis kunne klare sig med engelsk, og endda have den fordel, at franskmændene ville være endnu mere på udebane end én selv, fordi magtbalancen i forskningsverdenen i den grad er forrykket til fordel for engelsk, at fransk nærmest er udraderet som internationalt forskningssprog.

Her kan man også betænke, at parisermiljøet selv har en historie, som deres tilbøjelighed til at modtage folk udefra hænger sammen med. Det var alt andet lige meget lettere at få adgang til Bourdieus seminar i 1970erne end det var i 1990erne. Muligheden for at modtage folk udefra, fx mere eller mindre fritsvævende studerende som Swartz i 1970erne (eller mig i 1990erne), afhang antagelig af balancen mellem miljøets interesse i at etablere internationale forbindelser (som også udgjorde en ressource i de feltinterne kampe i Frankrig) og de udefrakommendes interesse i at være del af miljøet.

Det er påfaldende, at flere af artiklernes forfattere lægger vægt på deres outsiderposition eller placering mellem flere forskellige sociale eller videnskabelige eller nationale verdener: Om det er signifikant, og hvad det betyder er uklart. Men det gælder Prieur, født i Frankrig, opvokset i Norge og med det meste af sociologikarrieren i Danmark, Rosenlund som svenskeren, der fik job i Norge på den ikke særligt prestigøse högskole i Stavanger og blev der, Kauppi, der som diplomatbarn havde gået i skole i Bruxelles, London og Helsinki og naturligt tog universitetsuddannelse i Paris, fordi forældrene dengang boede dér, eller Fowler, hvis families faldende bane medførte megen flytning, en vis fattigdom og marginalitet på grund af deres uudrydelige klassearv i form af deres "Queen's English" (dvs. det britiske overklassesprog, som ikke er geografisk eller klassemæssigt markeret, men af samme grund ret afvigende i Glasgow). Det er som om den særlige eksistentielle skæbne ikke at være helt hjemme nogen steder disponerer én for at synes om Bourdieu, som jo heller ikke havde noget enkelt forhold til den skole- og forskningsverden, som han var et produkt af: Det fremgår af hans autoanalyse i *Udkast til en selvanalyse*, at han til stadighed var på kant med skolen og gymnasiet, som Didier Eribon også bemærker for sit eget vedkommende i sin autoanalyse, *Retour à Reims* (2009).

Disse reflektive socioanalyser kan således læses i et komparativt perspektiv, og det vil også sige kollektivt perspektiv: Man kan konstruere en model for mulighedsbetingelserne for et succesfuldt møde med Bourdieuforskningens miljø, hvor den sociologiske kapital og position er den vigtigste dimension, sprogsprogsområdet den anden dimension og det historiske tidspunkt en tredje.

Den model har virket befriende på mig. Den gør det synligt, at min erfaring med at skrive speciale (magisterafhandling) i Paris i udkanten af Bourdieu-miljøet er en partikulær version af det mulige. Og når denne erfaring ikke helt bar frugt for mig på samme som for temanummerets bidragydere, var det ikke kun mit individuelle nederlag. Det var også den målbare usandsynlighed i at lykkes med forehavendet, som viser sig.

Det gik sådan for sig: Under min kones ophold i Konstanz for at skrive speciale i begyndelsen af 1990erne, boede hun i et kollektiv, som jeg naturligvis også besøgte. De andre beboere studerede bl.a. *Verwaltungswissenschaft* (statskundskab) og havde haft kurser i sociologi hos Franz Schultheis, som boede i den schweiziske naboby Kreuzlingen. På samme tid begyndte jeg at læse Bourdieu, og i vores diskussioner ved spisebordet i kollektivet kom vi til at tale om Bourdieu og sociologi og Franz Schultheis. På et tidspunkt, da jeg var ved at skulle skrive speciale, fik jeg hans

telefonnummer og aftalte et møde med ham på en café i Konstanz. Han anbefalede mig at kontakte Louis Pinto, som var den i Bourdieu-miljøet, som vidste mest om litteratur på det tidspunkt (Gisèle Sapiro, født samme år som mig, var dengang kun lige ved at påbegynde sin ph.d.-afhandling). Så skrev jeg til Louis Pinto, som venligt tog imod på sit kontor i Paris under et besøg i maj 1993. Jeg besluttede at følge hans seminar på EHESS fra efteråret som "auditeur libre", dvs. som legitimeret tilhører, men ikke indskrevet til at tage nogen grader. Mit fransk var relativt godt for en dansker, som kun havde lært det i gymnasiet og siden brugt det til primært læsning (fx alle de tre tusinde sider i Prousts *A la recherche du temps perdu* i 1987-88), men af samme grund var det meget bogligt, dvs. uden hverdagserfaring og mundtlighed. Og én ting er at være god til fransk for en dansker i Danmark, en helt anden er at mestre fransk i den franske kulturs centrum, især når man tilmed vil beskæftige sig med en sproglig virtuoso som forfatteren Georges Perec. Den største mangel var dog min næsten ikke-eksisterende sociologiske og filosofiske kapital, dels fordi jeg ingenting vidste om empiriske metoder, dels fordi mit kendskab til sociologiske grundtekster var meget begrænset. Tanken om at bruge uddannelsessystemet i Danmark eller Frankrig til at komplettere mine mangler var mig fremmed. Mit syn på universitetet var dengang at se det som en social ramme for anarkistisk og individuel videnstilegnelse. Måske en mere foretagsom og udadvendt person end mig kunne være lykkedes med at bygge bro til sociologi, men sociologi på Københavns Universitet var under rekonstruktion og genåbnede først i 1994 i en form, hvis vægt på kvantitative undersøgelser næppe gav plads til en tidligere litterat. Selv om mit speciale gav en foreløbig og noget uafklaret formulering af indsigter, som var ret solide, gav det mig ikke et ståsted for videre tilknytning til Paris eller en vej ind i dansk sociologi, som tilsyneladende også forekom mig så utænkelig, at jeg end ikke tænkte tanken. Forsøget på at skrive en artikel på fransk over specialet strandede på min ærefrygt for det franske sprog og over for *Actes de la recherche en sciences sociales*.

Når jeg så læser artiklerne i dette tidsskriftnummer, ser jeg, at mit projekt objektivt ikke var let: At jeg forsøgte at gøre noget, som jeg ikke havde den fornødne kapital til og heller ikke den fornødne hjemlige professionelle kontekst at vende tilbage til. Måske var det ikke ligefrem sammenligneligt med at bestige Mount Everest i sandaler og korte bukser, men udstyret var utilstrækkeligt, og min tålmodighed til at begynde forfra på et tilstrækkeligt lavt niveau for ringe. Reelt havde jeg jo brug for at være bedre funderet i filosofi og sociologi, som jeg brugte de følgende år på. Et bedre skriftligt fransk ville også have hjulpet. Jeg burde og kunne have gjort alt muligt anderledes, men jeg forsøgte, og det er jeg glad for, og jeg er også glad for at have læst de ni artikler i *Sociologia e ricerca sociale* nr. 126, som synliggør, at mit forsøg på at gribe chancen ikke havde nogen stor sandsynlighed for sig.